

STRATEGIJA ZA MLADE

2017-2021

RADNA VERZIJA

jul 2016

SADRŽAJ

UVOD	3
MLADI U CRNOJ GORI	5
PRAVNI OKVIR OMLADINSKE POLITIKE	6
INSTITUCIONALNI OKVIR: KLJUČNI AKTERI	8
SREDSTVA ZA REALIZACIJU STRATEGIJE	10
INSTITUCIONALNI OKVIR NA LOKALNOM NIVOU	11
CIVILNI SEKTOR U OBLASTI MLADI	14
MEĐUNARODNI STANDARDI U OBLASTI OMLADINSKE POLITIKE	15
VIZIJA	18
KLJUČNI ISHODI	20
A) Mladi ostvaruju ekonomsku i socijalnu sigurnost kroz olakšan pristup tržištu rada i sticanje zaposlenja	20
B) Mladi imaju pristup kvalitetnom obrazovanju	25
C) Mladi su aktivni građani/ke, uključeni, motivisani, proaktivni i učestvuju u procesima donošenja odluka, razvoja zajednice, u kreiranju politika i njihovom sprovođenju	32
D) Mladi su dobrog zdravlja, bezbjedni, imaju pristup adekvatnom sistemu podrške za tranziciju u odraslo doba i samorealizaciju, samosvjesni su, inovativni, pokazuju inicijativu i prihvataju različitosti	37
E) Mladi imaju pristup kvalitetnim kulturnim sadržajima kao kreatori i konzumenti	43
F) Uspostavljen je normativno pravni okvir za sprovođenje omladinske politike	45
AKCIONI PLAN 2017-2019	49
MONITORING I EVALUACIJA REALIZACIJE STRATEGIJE	67
Literatura	68

UVOD

Proces izrade Nacionalne strategije za mlade vođen je od strane Uprave za mlade i sport i Ministarstva prosvjete. Proces je podržao Sistem Ujedinjenih nacija u Crnoj Gori, u okviru Zajedničkog programa UN za osnaživanje mladih, i to u dijelu usaglašavanja sa međunarodnim standardima u oblasti omladinske politike, uključivanja mladih i drugih aktera u proces izrade strategije, kao i izradu okvira za monitoring i evaluaciju strategije.

Osim evaluacije prethodne strategije ovaj proces obuhvatio je i formiranje Radne grupe za izradu samog strateškog dokumenta, te sprovođenje istraživanja među mladima i organizacijama i institucijama koji rade sa mladima i za mlade u Crnoj Gori na temu njihovih potreba. Ovaj proces obuhvatio je tzv "desk" istraživanje politika koje se tiču mladih, zatim analizu dostupnih podataka i rezultata istraživanja koja se tiču mladih i oblasti od posebnog značaja za mlade, a zatim i niza direktnih konsultacija koje su bile sprovedene u formi intervjua, fokus grupa, interaktivnog alata za planiranje budućnosti¹, mobilne aplikacije za konsultovanje mladih, konferencija, radionica i foruma planiranja, itd.

U periodu izrade ovog strateškog dokumenta u Crnoj Gori po prvi put je kreiran i usvojen Zakon o mladima. Naime, Ministarstvo prosvjete je, u saradnji sa Upravom za mlade i sport, nevladinim organizacijama, kao i nezavisnim ekspertima, pripremilo radnu verziju Zakona o mladima i ta verzija zakona je bila na javnoj raspravi kako bi se dobile primjedbe i sugestije prije svih od mladih, te drugih građana, naučnih, stručnih organizacija, nevladinih i drugih zainteresovanih organizacija i zajednica radi unapređenja teksta. Nakon procesa obrade sugestija dobijenih na javnim raspravama, tekst Prijedloga je finalizovan. Vlada Crne Gore je, na održanoj 117. Sjednici (25. juna 2015. godine), utvrdila i Prijedlog zakona o mladima istakavši da će „Crna Gora prvi put dobiti zakon koji će obezbijediti sprovođenje jedinstvene politike u ovoj oblasti, unapređenje društvenog položaja mladih u svim oblastima, uslove za podršku mladima u organizovanju, društvenom djelovanju, kao i učešće u donošenju odluka, razvoju i ostvarivanju ličnih i društvenih potencijala“. Skupština Crne Gore usvojila je ovaj zakon 28. juna 2016. godine.

Kada je u pitanju istorijat omladinske politike u Crnoj Gori, najvažniji strateški dokumenat do sada bio je Nacionalni plan akcije za mlade (NPAM) koji je sproveden u periodu od 2006. do 2011. godine. Proces kreiranja tog plana okarakterisan je kao rijetko participativan proces, i za njegovu implementaciju bio je obezbijeđen dio sredstava, što je dalo značajne rezultate na polju razvoja programa vođenih od strane mladih i za mlade. Nakon isteka strategije 2011. godine, proces je na neki način usporen. Formalna evaluacija efekata NPAM-a je urađena tek nekoliko godina po isteku plana, tačnije 2015. godine.

Evaluacija NPAM-a pored postignutih rezultata, ukazala je na i dalje prisutnu marginalizovanost pitanja mladih, koji su svakako međuresorsko pitanje, te na izuzetno ograničen uticaj koji je NPAM kao strateški dokument imao u smislu prioritizacije i postavljanja pitanja mladih u fokus drugih resora. Analiza je pokazala da je ostvaren značajan uticaj na pokretanje pitanja mladih na lokalnom nivou, te donekle i na izgradnju kapaciteta i obezbjeđivanje podrške za omladinske organizacije i one organizacije koje se bave mladima. Svi rezultati i preporuke proistekli iz evaluacije uzeti su u obzir tokom planiranja i izrade novog strateškog okvira, kako Zakona o mladima, tako i nove Strategije za mlade koja je pred vama.

---

¹ Unaprijeđeni instrument za planiranje budućnosti je razvijen od strane Sistema UN u Crnoj Gori, a baziran je na Foresight konceptu (koncept naprednog planiranja budućnosti) i služi kao interaktivni alat za uključivanje različitih aktera u planiranje budućnosti. Baziran je na principima interaktivne igre i rezultira definisanjem budućnosti kakvu građani/ke žele, u ovom slučaju za mlade, a posebno izazova i mogućnosti koje ona nosi, aktivnosti koje različiti akteri treba da preduzmu kao i vrijednosti na kojima treba da se zasniva. Više detalja: <http://bit.ly/1lybdip>.

Novi strateški okvir jasno pozicionira mlade kao pitanje od značaja za Crnu Goru i holističkim pristupom predviđa međusektorsku i multiresornu saradnju aktera omladinske politike. Strategija za mlade 2017-2021 je dokument koji mlade pozicionira ne samo kao subjekte omladinske politike već i kao aktere koji su odgovorni za planiranje, realizaciju, monitoring i evaluaciju iste.

MLADI U CRNOJ GORI

Zakon o mladima u članu 2 postavlja starosnu granicu mladih, i navodi da: „Mladi, u smislu ovog zakona, su lica od navršениh 15 do 30 godina života“.

U skladu sa ovom definicijom, približan broj mladih u Crnoj Gori 2011. godine kada je rađen posljednji popis, se može dobiti iz podataka MONSTAT-a, gdje se navodi da je od ukupnog broja stanovnika Crne Gore (620 029), živjelo 132 702 mladih uzrasta od 15 do 29 godina, što čini 21,4% od ukupnog stanovništva². Ova cifra ne obuhvata lica koja su navršila 30 godina. Ako se uzme u obzir pol mladih, te godine u Crnoj Gori je živjelo 68 198 osoba muškog pola i 64 504 osoba ženskog pola. Od ukupnog broja mladih (zaključno sa 29 godina starosti), njih 87 714 je živjelo u urbanoj sredini, a skoro duplo manje – njih 44 988, u ruralnoj sredini. Ove brojke govore nam o mjestu prebivališta ali treba uzeti u obzira unutrašnju mobilnost mladih, najčešće obrazovnu i činjenicu da oni tokom tog perioda najčešće ne mijenju zvaničnu adresu, te dolazimo do zaključka da je broj mladih u urbanim sredinama još veći nego što se iz MONSTAT-ovog izvještaja može zaključiti.

Na nivou opština, situacija se razlikuje, tako da uzimajući u obzir prosjek, stanovništvo Plužina je najstarije sa 44 godine, a Rožaja najmlađe sa prosjekom od 32 godine. Glavni grad Podgorica u godini popisa imao je prosjek starosti od 35,7 godina, međutim, imajući u vidu da je on ekonomski i obrazovni centar, migriranje, naročito mladih, u ovu crnogorsku opštinu se nastavlja. Ta situacija povlači za sobom niz konsekvenci, a jedna je i manjak infrastrukture za kvalitetan život i adekvatno zaposlenje mladih. Pored pomen utog, Crna Gora suočava se sa internim i eksternim migracijama koje se rukovode ekonomskom nesigurnošću i nestabilnošću. Emigranti iz Crne Gore uglavnom su mladi iz sjevernih opština. Što se tiče unutrašnjih migracija, sve sjeverne opštine imaju negativne migracione bilanse. Pogoršanje u oblasti ljudskog kapitala vezano je sa odlivom obrazovanih građana koji se popularno naziva "odliv mozgova" (eng. brain drain).

Statistički gledano, mladi u Crnoj Gori su prilično »nevidljivi«: relativno je malo napora do sada uloženo u pravcu adresiranja potreba, problema, interesa i ciljeva mladih kroz istraživanje, pa je stoga malo dostupnih podataka relevantnih za ovu populaciju.

Mladi procjenjuju da se sloboda izražavanja i mišljenja mladih sputava, čak i u porodici, posebno kada je kritički obojena. Ovo je problem koji je neophodno posebno targetirati, jer je po svim parametrima za razvoj demokratskog društva neophodna kritička svijest svih građana, a isključivanjem mladih isključuje se značajan dio populacije koja ima potencijala da iznađe nova rješenja i unaprijedi društvo. Pravci razvoje Crne Gore treba da u ovom dijelu prate nastojanja zemalja članica Evropske Unije u kojima je jasna politika da se ne smije dozvoliti da resursi mladih budu zanemareni i da ne budu stavljeni u funkciju razvoja društva.

Takođe, jako je važno imati na umu da u kontekstu Crne Gore nijesu sve oblasti razvoja mladih na jednakom nivou uređenosti. Dok, na primjer, u oblastima formalnog obrazovanja, zdravlja, zapošljavanja, postoje razvijeni sistemi programa i usluga, sa druge strane u oblastima učešća, informisanja ili slobodnog vremena mladih ne postoji razvijen i uspostavljen sistem intervencija, programa i usluga. Ove oblasti, kao i oblasti neformalnog obrazovanja mladih, omladinskog rada su bez adekvatne infrastrukture, institucionalnih i ljudskih kapaciteta, standarda, sistema obezbjeđivanja kvaliteta.

²Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u Crnoj Gori 2011. godine: Stanovništvo prema starosti, polu i tipu naselja po opštinama, kao i najčešća imena u Crnoj Gori

www.monstat.org/userfiles/file/popis2011/saopstenje/saopstenje%20starost%204%2009%202011%20prevod.pdf

PRAVNI OKVIR OMLADINSKE POLITIKE

Pravni okvir koji uređuje oblasti od važnosti za mlade u Crnoj Gori je izuzetno širok. Uzimajući u obzir oblasti koje je prethodni Nacionalni plan akcije za mlade (NPAM) obuhvatao, one se protežu od oblasti obrazovanja do organizovanja slobodnog vremena.

Najvažniji dokument koji reguliše oblasti omladinske politike, je Zakon o mladima. Naime, Zakon je usvojen u Skupštini Crne Gore 28. juna 2016. godine.

Ko sprovodi omladinsku politiku?

U članu 3, stav 2, Predloga Zakona o mladima navodi se da omladinsku politiku sprovode:

- Vlada Crne Gore,
- organi državne uprave i drugi organi uprave nadležni za pojedine oblasti od značaja za mlade,
- opština, Glavni grad, Prijestonica
- nevladine organizacije i
- drugi subjekti koji učestvuju u planiranju, sprovođenju i unapređenju omladinske politike.

Kako se planira i ostvaruje omladinska politika u Crnoj Gori?

Omladinska politika se planira, sprovodi i unapređuje na osnovu stvarnih potreba mladih, empirijskog i praktičnog znanja o položaju mladih, istraživanja i redovnog praćenja i procjene položaja mladih, uz aktivno uključivanje mladih u ovaj proces.

Za ostvarivanje omladinske politike donosi se **Nacionalna strategija za mlade i opštinske strategije za mlade**.

Nacionalna strategija za mlade

Nacionalnom strategijom za mlade utvrđuju se nadležnosti subjekata omladinske politike, dugoročni ciljevi, mjere i aktivnosti, kao i finansijske, administrativne i druge mjere za njihovo ostvarivanje. Strategiju za mlade donosi Vlada, na prijedlog organa uprave nadležnog za mlade (Uprave za mlade), **za period od pet godina**. Uprava donosi **godišnji plan** ostvarivanja Strategije za mlade i sprovodi istraživanje potreba i položaja mladih najmanje jednom u pet godina.

Osnovna načela

Omladinska politika, a samim tim i Nacionalna strategija za mlade, se zasniva na načelima: jednakosti, volonterizma, solidarnosti, dobrovoljnosti, partnerstva, sposobnosti i naučnim saznanjima radi dobrovoljnog učešća mladih u svim oblastima društvenog života, u skladu sa sopstvenim izborom.

Zakon nalaže da su svi mladi jednaki u ostvarivanju prava, bez obzira na: nacionalnu pripadnost, rasu, pol, jezik, vjeru, društveno porijeklo i imovinsko stanje, članstvo u političkim, sindikalnim i drugim organizacijama, invaliditet, zdravstveno stanje, fizički izgled, seksualnu orijentaciju, rodni identitet i drugo lično svojstvo. Navodi se i potreba i obaveza da mladi aktivno doprinose izgradnji i njegovanju

društvenih vrijednosti i razvoju društva putem različitih oblika volonterskih aktivnosti, izražavaju međugeneracijsku solidarnost, i rade na stvaranju uslova za jednako učešće u svim aspektima društvenog života mladih sa invaliditetom, pripadnika nacionalnih manjina i drugih lica i društvenih grupa koje mogu biti u riziku od diskriminatornog postupanja.

Kada se govori o osnovnim načelima i vrijednostima nove Omladinske politike, u skladu sa međunarodnim preporukama osnovni cilj je da ona bude:

1. Zasnovana na pravima – omladinska politika je osmišljena i realizuje se u skladu sa ljudskim pravima koja propisuje država i u skladu sa preuzetim globalnim obavezama Crne Gore u ovoj oblasti.

2. Inkluzivna – omladinska politika predviđa mjere koje omogućavaju ravnopravnost i jednake šanse svim mladim osobama da ostvare svoj puni potencijal u životu, a posebno mjere za uklanjanje barijera za inkluziju posebno osjetljivih grupa i mjere za obezbjeđivanje građanskog učešća svih mladih ljudi.

3. Participativna – omladinska politika je osmišljena, razvijena, realizovana, praćena i njen učinak procijenjen uz konkretno učešće mladih ljudi i uz uključivanje svih zainteresovanih strana.

4. Rodno osjetljiva – omladinska politika predviđa posebne mjere da promoviše rodnu ravnopravnost i da osigura da mlade djevojke i žene, kao i transrodne osobe, budu u ravnopravnom položaju.

5. Holistička – omladinska politika pristupa razvoju mladih kroz pojačanu međusektorsku i međuministarsku saradnju, kao i saradnju sa različitim zainteresovanim stranama, osiguravajući strateški okvir za razvoj zakonodavstva i mjera koje se tiču mladih.

6. Zasnovana na znanju i dokazima – omladinska politika predviđa mjere kojima će osigurati redovnu reviziju u skladu sa nalazima monitoringa i evaluacije, te posebnih istraživanja za utvrđivanje opšte situacije, potreba, mogućnosti i izazova sa kojima se suočavaju mlade žene i muškarci.

7. Sa obezbijeđenim resursima – omladinska politika ima adekvatne, transparentne i posvećene resurse za realizaciju strategije, kao i za monitoring i evaluaciju, te predviđa mjere za optimalno korišćenje resursa kroz koordinaciju i podršku međusektorskim partnerstvima i zajedničkom vlasništvu nad strategijom.

8. Odgovorna ka cilnoj grupi – vlasništvo nad omladinskom politikom postoji od strane nadležnih institucija na nacionalnom i na lokalnom nivou, koje osiguravaju aktivno učešće mladih i redovan monitoring i evaluaciju u skladu sa posebnim razvojnim ciljevima i pokazateljima uspjeha.

INSTITUCIONALNI OKVIR: KLJUČNI AKTERI

Uprava za mlade i sport

Na nacionalnom nivou, najvažnija institucija u domenu omladinske politike je Uprava za mlade i sport. Ona vrši poslove koji se odnose na:

- unapređivanje i sprovođenje nacionalne politike i strategije i akcionih planova i programa za mlade,
- sarađuje sa organizacijama mladih i udruženjima prilikom organizovanja međunarodnih manifestacija i skupova mladih u Crnoj Gori,
- pomoć i saradnju sa organizacijama i udruženjima mladih i njihovo promovisanje,
- omogućavanje organizacijama i udruženjima mladih iz Crne Gore da učestvuju na skupovima i manifestacijama za mlade u inostranstvu,
- podsticanje i ostvarivanje međunarodne saradnje koja se odnosi na mlade,
- podsticanje razvoja omladinske politike i rada kancelarije za mlade na državnom i lokalnom nivou, kao i niz aktivnosti u domenu statusa, prava i obaveze sportista.

Zakon za mlade, usvojen u junu 2016. godine propisuje da Uprava za mlade i sport donosi godišnji plan ostvarivanja Strategije za mlade i sprovodi istraživanje potreba i položaja mladih najmanje jednom u pet godina.

Pored toga, Uprava obezbjeđuje saradnju nadležnih organa sa nevladinim organizacijama, privrednim društvima, medijima, sindikatom i drugim subjektima radi planiranja, sprovođenja, evaluacije i unapređenja omladinske politike.

Uprava podstiče i obezbjeđuje bilateralnu i regionalnu saradnju, saradnju sa međunarodnim institucijama u Crnoj Gori, kao i učesće u radu međunarodnih tijela, u oblasti omladinske politike. Uprava obezbjeđuje i promoviše korišćenje međunarodnih programa i fondova za mlade.

Organi nadležni za pojedine oblasti omladinske politike dužni su da sarađuju u sprovođenju omladinske politike i odrede **kontakt osobu za mlade**. Kontakt osoba za mlade koordinira aktivnosti u vezi sa omladinskom politikom i ostvaruje saradnju sa Upravom i Savjetom za mlade u planiranju, sprovođenju i evaluaciji Strategije za mlade.

Trenutna struktura i kapaciteti Uprave za mlade i sport

Zakona o mladima ne daje detalje o strukturi, radu i finansiranju Uprave za mlade i sport. I pored ostvarenih rezultata, imajući u vidu važnost, obim posla i nadležnosti, mora se istaći da su, još uvijek, resursi i kapaciteti Uprave za razvoj i implementaciju omladinske politike nedovoljni.³

Uprava za mlade i sport je na neki način trenutni domaćin Kancelarije za mlade, koja od 2009. godine, kada je osnovana, premješтана je iz Ministarstva prosvjete koje je izradilo prvu omladinsku strategiju u Ministarstvo kulture i medija, koje je bilo nadležno za realizaciju. Nakon toga, iz Ministarstva kulture je opet premješтана u Sektor za sport i mlade, i finalno u Upravu za mlade i sport, koja je, u međuvremenu,

³ Preporuke za izradu strategije za mlade proizišle iz konsultacija sa mladima i evaluacije nacionalnog plana akcije za mlade 2006 – 2011.

opet prešla u nadležnost Ministarstva prosvjete. Kao rezultat toga, više od pet godina nije završen proces institucionalizacije i sistematizacije radnih mjesta prema kojoj je predviđeno 4 radna mjesta za službenike koji će se baviti pitanjima mladih.

Osim ovog tijela, zakon o mladima prepoznaje i detaljno objašnjava ulogu Savjeta za mlade, te definiše klasifikaciju organizacija koje rade sa mladima i za mlade.

Savjet za mlade

Zakon o mladima propisuje da: „Radi podsticanja i unapređenja razvoja omladinske politike, praćenja i evaluacije njenog sprovođenja, kao i unapređenja položaja mladih, organ državne uprave nadležan za poslove prosvjete (Ministarstvo) obrazuje Savjet za mlade, kao stručno i savjetodavno tijelo. Članovi Savjeta za mlade biraju se na period od četiri godine. Savjet za mlade čine predstavnici Ministarstva, Uprave, opština, centralnog saveza, omladinskih organizacija, organizacija za mlade, drugih oblika organizovanja mladih i stručnjaci za oblast omladinske politike. Aktom o obrazovanju Savjeta za mlade utvrđuje se bliži sastav, broj članova, finansiranje, način rada i donošenja odluka i druga pitanja od značaja za rad Savjeta za mlade. Savjet za mlade kao tijelo je postojao i aktivno radio i tokom perioda važenja NPAM-a (2006-2011).

Nadležnost Savjeta za mlade prema Zakonu o mladima je da:

- prati omladinsku politiku u svim oblastima od značaja za mlade, koje su definisane Strategijom za mlade;*
- daje preporuke za unapređenje omladinske politike;*
- učestvuje u planiranju, sprovođenju i evaluaciji Strategije za mlade;*
- daje mišljenja u postupku pripreme propisa iz oblasti kojima se uređuju pitanja od značaja za mlade;*
- prati položaj mladih i predlaže mjere za njihovo unapređenje;*
- obavlja i druge poslove u skladu sa aktom o obrazovanju.*

Radi razmatranja pitanja iz svoje nadležnosti, Savjet za mlade može obrazovati komisije, ekspertske grupe i druga radna tijela. Način rada i odlučivanja Savjeta za mlade bliže se uređuju poslovníkom o radu.“

SREDSTVA ZA REALIZACIJU STRATEGIJE

Sredstva za realizaciju Strategije za mlade obezbjeđuju se iz Budžeta Crne Gore i drugih izvora, u skladu sa zakonom.

Finansiranje programa i projekata kojima se realizuju aktivnosti Strategije za mlade i opštinskih strategija vrši Uprava i nadležni organ opštine.

Uprava finansira, odnosno sufinansira programe i projekte na osnovu godišnjeg plana ostvarivanja Strategije za mlade, a posebno za:

- *promociju, razvoj i unapređivanje omladinske politike na nacionalnom i lokalnom nivou;*
- *podršku razvoju omladinskog rada, informisanja mladih, neformalnog obrazovanja mladih;*
- *podršku učešću mladih u donošenju odluka;*
- *podršku inicijativama, projektima i programima omladinskih organizacija, organizacija za mlade, saveza i centralnog saveza.*

Finansiranje, odnosno sufinansiranje programa i projekata vrši se na osnovu javnog konkursa koji raspisuje Uprava, po pravilu, jedanput godišnje.

Prijedlog za finansiranje, odnosno sufinansiranje programa i projekata, registrovanih i evidentiranih omladinskih organizacija, organizacija za mlade, saveza, centralnog saveza i drugih oblika organizovanja mladih priprema Komisija za pregled i ocjenu podnijetih programa i projekata, koju imenuje direktor Uprave.

Direktor Uprave, na prijedlog Komisije rješenjem utvrđuje koji će se programi, odnosno projekti finansirati. Rješenje direktora je konačno.

Način, postupak i kriterijume za dodjelu sredstava omladinskim organizacijama, organizacijama za mlade, savezima, centralnom savezu i drugim oblicima organizovanja mladih, i kontrolu nad realizacijom programa i projekata propisuje Ministarstvo.

INSTITUCIONALNI OKVIR NA LOKALNOM NIVOU

Prema Zakonu o mladima, za ostvarivanje omladinske politike donose se pored nacionalne strategije i opštinske strategije za mlade. Njima se utvrđuju ciljevi, mjere i aktivnosti omladinske politike na opštinskom nivou, radi ostvarivanja interesa mladih. Opštinsku strategiju donosi nadležni organ opštine, u skladu sa Strategijom za mlade, za period od četiri godine. Nadležni organ donosi i godišnji plan ostvarivanja opštinske strategije.

Opštinska strategija i godišnji izvještaj o ostvarivanju opštinske strategije dostavlja se Upravi za mlade, najkasnije do 1. marta tekuće godine za prethodnu kalendarsku godinu.

Sredstva za realizaciju opštinskih strategija obezbjeđuju se iz budžeta opština i drugih izvora, u skladu sa zakonom. Naime, opština iz svog budžeta, donacija, kao i drugih izvora finansira, odnosno sufinansira programe i projekte u oblasti omladinske politike, u skladu sa zakonom, opštinskom strategijom i budžetom opštine. Način dodjele sredstava iz budžeta opštine za finansiranje, odnosno sufinansiranje programa i projekata propisuje nadležni organ opštine.

Lokalni savjet za mlade

Lokalni savjet za mlade je nezavisno i savjetodavno tijelo koje obrazuje nadležni organ opštine, sa ciljem podsticanja i unapređenja razvoja omladinske politike, praćenja i evaluacije opštinske strategije, jačanja saradnje i unapređenja položaja mladih na lokalnom nivou. Ovo tijelo čine predstavnici organa opštine nadležnog za omladinsku politiku, omladinskih organizacija, organizacija za mlade i drugih oblika organizovanja mladih, kao i stručnjaci za oblast omladinske politike. Aktom o obrazovanju lokalnog savjeta za mlade utvrđuje se bliži sastav, broj članova, finansiranje, način rada i donošenja odluka i druga pitanja od značaja za rad savjeta. Radi razmatranja pitanja iz svoje nadležnosti lokalni savjet za mlade može obrazovati komisije, ekspertske grupe i druga radna tijela.

Od svih opština samo u glavnom gradu Podgorici postoji Savjet za pitanja mladih, dok Savjet mladih postoji u Beranama, Pljevljima i Cetinju.

Kancelarije za mlade na lokalnom nivou

Radi koordinacije, planiranja i sprovođenja omladinske politike, opštinske strategije, saradnje nadležnih organa opštine sa ostalim subjektima omladinske politike, opština može, u okviru svojih organa ili službi, da organizuje posebnu organizacionu jedinicu za mlade (Kancelarija za mlade).

Kancelarija za mlade postoji u Bijelom Polju i Nikšiću, dok je u Budvi i Tivtu u sklopu Kancelarije za prevenciju bolesti zavisnosti i pitanja mladih. Uglavnom, nadležnost za pitanja mladih pripadaju Sekretarijatu za društvene djelatnosti. Pitanjima mladih na Cetinju se bavi Uprava za sport i mlade Prijestonice Cetinje. Samo u Beranama i Nikšiću u nazivu Sekretarijata se spominju mladi.

Lokalni planovi akcije za mlade

Nakon usvajanja prvog Nacionalnog akcionog plana za mlade, na nivou lokalnih samouprava u Crnoj Gori počelo se sa izradom Lokalnih planova akcije za mlade (LPAM) - Berane, Bijelo Polje, Cetinje, Plužine, Kolašin, Pljevlja, Kotor, Budva, Nikšić, Ulcinj, Plav, Tivat, Podgorica, Rožaje kao i planiranje novog u Beranama. Paralelno sa tim procesom, ili nakon njega, teklo je otvaranje Kancelarija za mlade, najčešće u sklopu Sekretarijata za društvene djelatnosti ili slično.

U Crnoj Gori važeći LPAM ima 9 opština (Bijelo Polje, Kolašin, Nikšić, Pljevlja, Podgorica, Tivat, Rožaje, Ulcinj, Plužine). U februaru 2015.godine na inicijativu Omladinskog Centra Andrijevice, i Andrijevice je pristupila kreiranju Lokalnog plana akcije za mlade. LPAM-ovi u ostalim opštinama su istekli (Berane, Budva, Kotor i Cetinje) ili nisu ni postojali (Petnjica, Gusinje).

Tabela: pregled stanja na lokalnom nivou

Opština	LPAM (od-do)	Kancelarija za mlade	Savjet za pitanja mladih	Savjet mladih	Omladinski klub ili centar
Andrijevice	u procesu izrade		Ne		
Bar			Ne		
Berane	2007-2013	(u fazi otvaranja 2016.)	NE	DA	(u okviru Kancelarije za mlade)
Bijelo Polje	2011-2016	DA	NE	NE	NE
Budva	2010-2015	Kancelarija ta prevenciju bolesti zavisnosti i mlade	NE	NE	NE
Danilovgrad	NE	Sekretarijat za društvene djelatnosti	NE	NE	DA
Žabljak		NE			
Kolašin	2013-2017		NE	NE	NE
Kotor	2010-2015 (mart- istekao)	NE	(ne, ali je postojao dok je postojao LPAM)	NE	(Kulturni centar)
Mojkovac		u planu 2016.			
Nikšić	2011-2016		NE	NE	DA
Petnjica	NE	DA	NE	NE	NE
Plav		NE			
Plužine	2013 -2017				
Pljevlja	2012-2016		NE	DA	DA
Podgorica	2014-2019	NE	DA	NE	NE
Rožaje	2016-2020	NE (u sistematizaciji postoji, u okviru Sekretarijata za preduzetništvo)	NE	NE	DA
Tivat	2012-2017	NE	NE	NE	DA
Ulcinj	2014 - 2018	Kancelarija za prevenciju bolesti zavisnosti i pitanja mladih			
Herceg Novi	NE		NE	NE	DA
Cetinje	2012-2015	Uprava za sport i mlade Prijestonice Cetinje	NE	DA	Društveni centar
Šavnik					
Gusinje					

Omladinski klubovi

Omladinski klubovi postoje u Nikšiću, Pljevljima, Rožajama, Tivtu, Beranama, Herceg Novom, Danilovgradu dok je u fazi otvaranja u Podgorici. Na Cetinju postoji Društveni centar, a u Kotoru je Omladinski klub u sklopu Centra za kulturu. Način funkcionisanja ovih omladinskih klubova, kao i njihova veza sa i vid podrške od strane lokalnih samouprava je različito osmišljen i realizovan u svakom od pomenutih gradova.

CIVILNI SEKTOR U OBLASTI MLADI

Civilni sektor u oblasti rada sa mladima je mnogo širi nego što se to iz zvaničnih podataka i izvještaja može sagledati, iz razloga što crnogorska praksa izvještavanja, a i samo zakonodavstvo ne prepoznaju širinu civilnog sektora, već se u ovoj oblasti najčešće pominju samo nevladine organizacije, a svi ostali akteri civilnog društva koji su osnovani od strane mladih i/ili se bave mladima se izostavljaju. U Predlogu Zakona o mladima u ovoj oblasti govori o **omladinskim organizacijama i organizacijama za mlade**. Tako se omladinska organizacija definiše kao nevladina organizacija koju čine mladi (koji je slobodno i samostalno osnivaju) u cilju poboljšanja položaja mladih, ličnog i društvenog razvoja, učešća u društvenim procesima i drugim oblastima od značaja za mlade. Rad omladinske organizacije je javan, a ostvaruje se u skladu sa zakonom i statutom omladinske organizacije. Kao tzv. organizacija za mlade definiše se nevladina organizacija čiji članovi nijesu samo mladi, a osnovana je radi podrške mladima u organizovanju i društvenom angažovanju.

Navodi se da se mladi, u cilju obezbjeđivanja sprovođenja omladinske politike, mogu organizovati i u **druge oblike organizovanja mladih**, kao što su:

- omladinski klub,
- omladinski centar,
- savjet mladih,
- neformalna grupa,
- info centar,
- info tačka,
- učenički i studentski parlament i sl.

Svi gore pomenuti, radi ostvarivanja zajedničkih ciljeva i interesa mogu se udruživati u saveze na lokalnom i državnom nivou.

Status saveza na lokalnom nivou stiče ona organizacija koja ostvaruje interese mladih najmanje dvije godine i ima najmanje dvije trećine registrovanih omladinskih organizacija sa svoje teritorije.

Status saveza na državnom nivou stiče ona organizacija koja ostvaruje interese mladih najmanje dvije godine i ima najmanje dvije trećine registrovanih saveza na lokalnom nivou.

Status centralnog saveza stiče ona organizacija u koju se udruži najmanje dvije trećine saveza na državnom nivou. Uslove za rad saveza na lokalnom, odnosno državnom nivou, obezbjeđuje nadležni organ opštine, odnosno Uprava. Bliži sastav, nadležnost, način rada i odlučivanja i druga pitanja od značaja za rad saveza uređuje se statutom saveza.

Za ovu oblast od važnosti je i rad podmladaka političkih partija i sindikata, pogotovo u dijelu osnaživanja mladih za aktivno učešće u donošenju odluka, te boljim uslovima za rad i sl.

MEĐUNARODNI STANDARDI U OBLASTI OMLADINSKE POLITIKE⁴

Crna Gora je ušla u dugi proces evropskih integracija i nada se da će što je prije moguće postati članica EU. Iako je pravna tekovina EU u oblasti omladinske politike u domenu "mekog prava", za razliku od nekih drugih oblasti gdje postoje striktno regulative koje zemlje kandidati moraju da primijene, ipak postoji očekivanje da će dobre prakse EU, evropske saradnje i međunarodnog razvoja, uključujući standarde Savjeta Evrope⁵, biti preuzeti prilikom razvoja omladinske politike u državama kandidatima. Stoga je samo pitanje vremena kada će omladinski sektor doći pod lupu, a i dugoročno gledano, neizbježna je promjena pristupa omladinskom sektoru. Ukoliko crnogorski omladinski sektor ozbiljno shvati priliku uslovljenosti integriranja, dobrovoljno mijenjajući pristup u skladu sa evropskim i globalnim standardima koji su razmatrani tokom procesa razvoja strategije, dobiće priliku da se profilise kao vodeća snaga u regionu kada govorimo o omladinskim politikama. Pride, evropski i globalni standardi za omladinsku politiku su razvijani na osnovu oprobane i provjerene prakse i iskustva stečenog širom svijeta u oblasti uspješnog sprovođenja omladinske politike. Imajući to u vidu, u interesu je crnogorskih vlasti i omladinskog sektora da uzmu u obzir te standarde prilikom priprema za sprovođenje, naročito prilikom razvoja relevantnih struktura za odgovornost za implementaciju omladinske politike i mehanizama za evaluaciju i monitoring. Za to postoje mnogi inovativni primjeri u istraživanjima koja su rađena u oblasti omladinske politike, uključujući između ostalog strukture zasnovane na principima komenadžmenta koje se formiraju radi zajedničkog upravljanja i odlučivanja mladih i donosilaca odluka, institucionalizaciju međusektorske saradnje i procedure izvještavanja Vlade o mladima, kampanje zagovaranje interesa mladih koje će sprovoditi krovna organizacija mladih, druge državne strukture, finansijsko praćenje omladinskog sektora, paralelno izvještavanje (shadow report) o mladima i kritičko građansko novinarstvo o pitanjima od važnosti za mlade ljude koje bi bilo organizovano od strane nevladinih omladinskih organizacija i drugih organizacija civilnog društva..., Štaviše, u nekim državama, a najistaknutija među njima je danas Kanada, omladinska politika jeu nadležnosti premijera, čime se podiže stepen direktne odgovornosti vlade za ovu važnu oblast.⁶

⁴ „Izvjestaj o savremenim međunarodnim standardima i situaciji u oblasti omladinske politike i njihovom značaju za razvoj omladinske politike u Crnoj Gori, Sistem UN u Crnoj Gori, Yael Ohana, Frankly Speaking, 2016

⁵ Iako ne postoji jedan univerzalni standard za omladinsku politiku, postoji konsenzus o nekim principima, i oni su nedavno navedeni u Memorandumu o omladinskoj politici iz Bakua ([Baku Commitment on Youth Policies](#)). Ovaj konsenzus je nastao kao rezultat više od 30 godina evropske i globalne saradnje multilateralnih institucija i na osnovu opsežnih studija o praksi razvoja, evaluacije i istraživanja omladinske politike. Među ključnim referentnim dokumentima su: Piter Laurincen i Evropski forum mladih: 11 pokazatelja nacionalne omladinske politike ([Peter Lauritzen & the European Youth Forum: 11 Indicators of a National Youth Policy](#)), Lasse Siurala: Evropski okvir za omladinsku politiku (Lasse Siurala: [A European Framework for Youth Policy](#): http://www.youthpolicy.org/wp-content/uploads/library/2006_European_Framework_Youth_Policy_Eng.pdf, Hauard Viliamson: Pružanje podrške mladim ljudima u Evropi, prvi i drugi tom (Howard Williamson: *Supporting young people in Europe* Vols. 1 & 2)

http://www.youthpolicy.org/wp-content/uploads/library/2002_supporting_young_people_Europe_Vol1_Eng.pdf i

http://www.youthpolicy.org/wp-content/uploads/library/2008_supporting_young_people_Europe_Vol2_Eng.pdf.

⁶ Pogledajte sljedeće veb sajtove: <http://www.youthpolicy.org/blog/youth-policy-young-people/prime-minister-youth-minister/>, https://www.youtube.com/watch?v=Jl58_gJwP9s, <http://www.plan-uk.org/what-we-do/childrens-voices/youth-advisory-panel/publications/byc-international-report/>, https://en.wikipedia.org/wiki/Vlaamse_Jeugdraad, <http://www.youth.ie/sites/youth.ie/files/NYCI-Manifesto-Summary.pdf>, <http://www.youth.ie/sites/youth.ie/files/NYCI-Post-Budget-2016-Analysis.pdf>, <http://www.youthforum.org/pressrelease/youth-policy-in-europe-not-delivering-for-young-people/>, <http://www.youthpolicy.org/blog/participation-global-governance/participation-struggling-to-stay-relevant/>, <http://billmoyers.com/story/should-kids-be-able-to-sue-for-a-safe-climate-this-federal-court-is-about-to-decide/>.

Osnovni pregled situacije u oblasti omladinske politike na međunarodnom nivou

Najnoviji podaci ukazuju da 130 od 196 država ima nacionalnu omladinsku politiku, što je porast u odnosu na januar 2013. godine, kada ih je bilo 99, i na april 2014. godine, kada ih je bilo 122, a 10 država je imalo nacrt ili je vršilo reviziju postojećeg dokumenta.⁷

Rastuće interesovanje i prepoznavanje potrebe da se radi sa mladim ljudima i za mlade ljude je takođe prikazano kroz „revoluciju podataka o mladima“. 2013. godine su pokrenuta dva nova globalna pokazatelja za mlade: [Pokazatelj razvoja po mjeri mladih \(Youth Development Index - YDI\)](#) i [Pokazatelj dobrostanja mladih \(Youth Wellbeing Index - YWI\)](#). Oba pokazatelja su kompozitnog tipa i pokrivaju mnoge oblasti, uključujući zdravlje, obrazovanje, prilike za zapošljavanje, ekonomske prilike i u velikoj mjeri učešće⁸. Ovi skupovi podataka su postali ključna referentna tačka za vlade i institucije koje razvijaju omladinske politike i programe, uprkos nekim ograničenjima i nedostacima u svojim metodologijama. Međutim, važno je i to što oni pomažu da vlade i institucije shvate da problemi mladih ne mogu biti riješeni prostim trošenjem novca, jer njihovo rješavanje zahtijeva temeljnije shvatanje situacija, prava, potreba i dobrostanja mladih.

Samo u posljednjih pet godina je održana Svjetska konferencija mladih, Forum mladih zemalja Komonvelta, Prvi globalni forum o omladinskim politikama, ECOSOC Forum mladih, UNESCO Forum mladih i Samit mladih Svjetske banke. Osnovan je Forum mladih zemalja Komonvelta, UNDP je predstavio svoju strategiju za mlade, imenovan je Izaslanik mladih Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija, i Generalni sekretar UN je izjavio da su mladi ljudi oni koji će biti predvodnici u speovođenju nove globalne razvojne agende – Ciljeva održivog razvoja⁹.

Ciljevi održivog razvoja

Za razliku od Milenijumskih razvojnih ciljeva, u Ciljevima održivog razvoja su mladi sada eksplicitno uključeni. Iako mladi nisu sami po sebi pomenuti ni u jednom od ciljeva, pominju se u pod-ciljevima u tri kategorije, i to prvenstveno vezano za zapošljavanje i funkcionalnu pismenost:

4.4: Do 2030. godine znatno povećati broj mladih i odraslih koji imaju relevantne vještine, uključujući tehničke i stručne vještine, radi zaposlenja, dobijanja dostojnog radnog mjesta i preduzetništva; i **4.6:** Do 2030. godine osigurati da svi mladi i značajan dio odraslih, kako muškaraca, tako i žena, znaju da čitaju, pišu i računaju.

8.6: Do 2020. godine značajno smanjiti udio mladih ljudi koji nisu zaposleni, a ne nalaze se ni u procesu školovanja, ni u procesu obuke (NEET);

⁷ Podaci dobijeni zahvaljujući www.youthpolicy.org bazi podataka o omladinskim politikama širom svijeta, izvučeni iz baze podataka januara 2016. godine.

⁸ <http://www.youthpolicy.org/blog/participation-global-governance/gaps-gapes-and-gulfs-data-or-the-lack-thereof-on-how-youth-participate-around-the-world/>

⁹ <http://www.youthpolicy.org/blog/participation-global-governance/participation-struggling-to-stay-relevant/>

8.b: Do 2020. godine razviti i operacionalizovati globalnu strategiju za zapošljavanje mladih i sprovesti Globalni pakt o radnim mjestima Međunarodne organizacije rada;

Troškovi neinvestiranja u mlade su veći od troškova ulaganja u mlade

Više je nego očigledno da su troškovi neinvestiranja u mlade mnogo veći nego ulaganje u mlade. Nemamo precizne brojeke tih troškova za Crnu Goru. Međutim, konkretne cifre gotovo da nisu ni potrebne da bi se shvatilo da budući troškovi zdravstvene zaštite i izdavanja za nezaposlene i socijalnu pomoć, te društvenu, kulturnu i političku modernizaciju mogu biti umanjeni investiranjem u pozitivnija iskustva za mlade sada. Pored toga, sve je više primjera iz drugih država i Evropske unije, koji pokazuju da svaki euro investiran u sisteme podrške za mlade, naročito u omladinski rad, informisanje mladih i programe koje vode sami mladi smanjuje troškove u ostalim oblastima socijalne politike¹⁰. Istaknuti nacionalni primjer je prva studija tog tipa, koja je obradila temu vrijednosti omladinskog rada koji je za Nacionalni savjet mladih Irske (National Youth Council of Ireland) 2011. godine sproveo Indecon. Studija je pokazala da je tokom desetogodišnjeg perioda irska vlada za svaki investirani euro uštedjela 2,20 eura za socijalne investicije¹¹. Slična studija koju je 2015. godine u Škotskoj uradio Hol Eitken (Hall Aitken) za Škotsku omladinsku vezu (Scottish Youth Link) je ukazala da omladinski rad Škotskoj donosi preko 650 miliona funti sterlinga, praktično vraćajući 7 funti za svaku uloženu funtu¹². Ove brojke treba da nam pokažu koji su to prioriteti koje bi trebalo uključiti u konkretno planiranje mjera u okviru strategije i u planove za njeno sprovođenje. One su takođe od ključne važnosti prilikom donošenja odluka u Vladi vezano za dodjelu budžeta za sprovođenje omladinske politike.

---

¹⁰ Na primjer, između ostalog: http://ec.europa.eu/youth/library/study/youth-work-report_en.pdf,
http://www.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/investing_young_2010.pdf i
<http://siteresources.worldbank.org/HEALTHNUTRITIONANDPOPULATION/Resources/281627-1095698140167/KnowlesEconInvestYouth.pdf>.

¹¹ http://www.youth.ie/investing_in_youth_work_pays_off

¹² <http://www.hallaitken.co.uk/News/youth-work-changes-lives.html>

VIZIJA

Crna Gora u kojoj su mladi ljudi samostalni, uključeni u donošenje odluka i sprovođenje javnih politika i imaju mogućnosti za rad i finansijsku nezavisnost.

Crna Gora je članica EU, decentralizovana, ekonomski razvijena, nediskriminatorna, moderna, građanska, i država u kojoj je zaštićena životna sredina.

Država u kojoj su mladi potencijal, a ne problem.

Crna Gora je punopravna članica relevantnih međunarodnih organizacija. Crna Gora je moderna, građanska, demokratska, ekološka, ekonomski razvijena i država socijalne pravde, zasnovana na vladavini prava i poštovanju ljudskih prava. Mladi u Crnoj Gori su potencijal za prepoznavanje i iznalaženje rješenja za novonastale izazove, imajući u vidu znanja i vještine koje posjeduju. Aktivno učestvuju u procesu donošenja odluka i kreiranja politika. Mladi su najvažniji društveni resurs zato u punoj mjeri imaju podršku države, koja im pruža mogućnosti za razvoj i ostvarivanje sopstvenih potencijala. Ovo im obezbjeđuje finansijsku nezavisnost i veću samostalnost, te ekonomsku i socijalnu sigurnost. Svjesni značaja svoje uloge u društvu mladi su aktivni činioци društva koji slobodno iznose svoje stavove. Oni su, takođe, samosvjesni, inovativni i uvažavaju različitosti.

Mlade u Crnoj Gori u skladu sa vizijom Strategije za mlade krasi sljedeće vrijednosti i karakteristike:

<i>svestranost,</i>	<i>obrazovanje,</i>	<i>upornost,</i>
<i>ekološka svijest,</i>	<i>aktivni građani/ke,</i>	<i>istrajnost,</i>
<i>poštovanje različitosti,</i>	<i>solidarnost,</i>	<i>otvorenost za nova iskustva,</i>
<i>tolerancija,</i>	<i>hrabrost,</i>	<i>tačnost,</i>
<i>vjera u sebe i druge,</i>	<i>radoznalost,</i>	<i>humanost,</i>
<i>empatija,</i>	<i>samostalnost,</i>	<i>promovišu mir,</i>
<i>otvorenost,</i>	<i>motivisanost,</i>	<i>liderstvo.</i>
<i>odgovornost,</i>	<i>kreativnost,</i>	

***MLADI SU
SVJESNI
ZNAČAJA
SVOJE ULOGE
U DRUŠTVU.***

***PODRŠKA
RAZVOJU I
RADU
OMLADINSKIH
ORGANIZACIJA
I
ORGANIZACIJA
ZA MLADE***

Cilj Strategije za mlade je da osigura da Crna Gora obezbijedi neophodnu podršku i resurse kako bi mladi imali sve predispozicije da razviju kompetencije, vrijednosti i karakteristike neophodne za kvalitetan život, i posjeduju **socijalne, emotivne, fizičke, radne, logičke vještine i znanja**, a posebno:

komunikativnost,

inovativnost,

kritičko razmišljanje,

kreativnost,

samo-kontrola,

liderske vještine,

IT pismenost,

strani jezici,

samostalnost,

solidarnost,

medijska pismenost,

razvoj kulture,

produktivnost,

informisanost.

ADEKVATNA
FINANSIJSKA
PODRŠKA ZA
SPROVOĐENJE
OMLADINSKE
POLITIKE

KLJUČNI ISHODI

A) Mladi ostvaruju ekonomsku i socijalnu sigurnost kroz olakšan pristup tržištu rada i sticanje zaposlenja

„Nije lako danas biti mlada osoba na tržištu rada“

Karakteristike i osnovni pokazatelji tržišta rada ukazuju na potrebu da se mladi posmatraju kao posebna grupa u riziku od nezaposlenosti i kao specifična teško zapošljiva grupa. Strategija zato predviđa jedan dio konkretnih mjera kako bi uticala na poboljšanje sadašnjeg alarmantnog stanja, uzimajući u obzir da se sektor rada i zapošljavanja, a prije svega Zavod za zapošljavanje, već direktno bavi ovom problematikom.

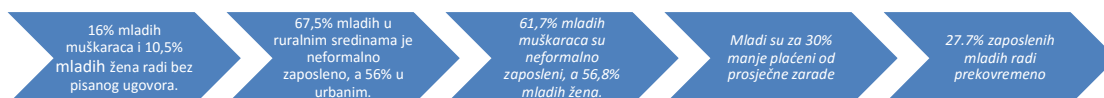
Mladost je značajan period ljudskog života, ako ne i najvažniji iz perspektive postavljanja temelja profesionalne karijere. Tokom ovog perioda, mladi formulišu svoje težnje i životne ciljeve, traže i pronalaze svoje uloge i odgovornosti u društvu i kreću ka ekonomskoj nezavisnosti. Ovo takođe znači da je mladost period socijalne i psihološke tranzicije, u kojoj su mladi pozvani da donesu važne odluke i izbore koji značajno utiču na tok njihovih života. Kvalitet života mladih u velikoj mjeri zavisi od toga koliko im je uspješna tranzicija od škole do posla. Neuspjeh da se dođe do dostojanstvenog posla nakon škole može imati ozbiljan i trajan uticaj na profesionalni kapacitet i vještine mladih diplomaca, kao i na njihove prihode. Bilo koje vrijeme provedeno u nezaposlenosti, nedovoljnoj zaposlenosti i neaktivnosti može ostaviti ožiljke na mladog pojedinca.¹³ Nasuprot tome, pozitivan početak na tržištu rada može imati pozitivan uticaj na profesionalni i lični uspjeh u kasnijim fazama života.

Relevantni podaci o stopi nezaposlenosti (SN) prikazani su na sledećem grafikonu:

Pronalaženje prvog posla koji se smatra ili stabilnim ili zadovoljavajućim označava uspješnu tranziciju na tržište rada za 15,5% mladih, dok skoro polovina mladih uzrasta 15-29 godina nije ni započelo tranziciju. Mladi koji žive u porodicama pogođenim siromaštvom su posebno ugroženi po pitanju tranzicije na tržište rada i pronalaska dostojanstvenog posla. Neformalna zaposlenost među mladima i dalje je značajna i iznosi 59.5%.

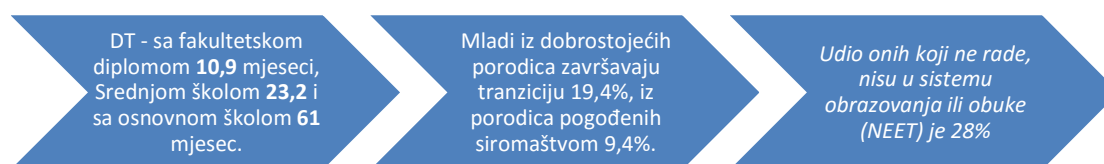
Relevantni podaci o dostojanstvenom radu (DR) prikazani su na sledećem grafikonu:

¹³ Kriza zapošljavanja mladih: poziv na akciju, Rezolucija i zaključci Međunarodne konferencije rada, 101. sjednica, Ženeva, 2012

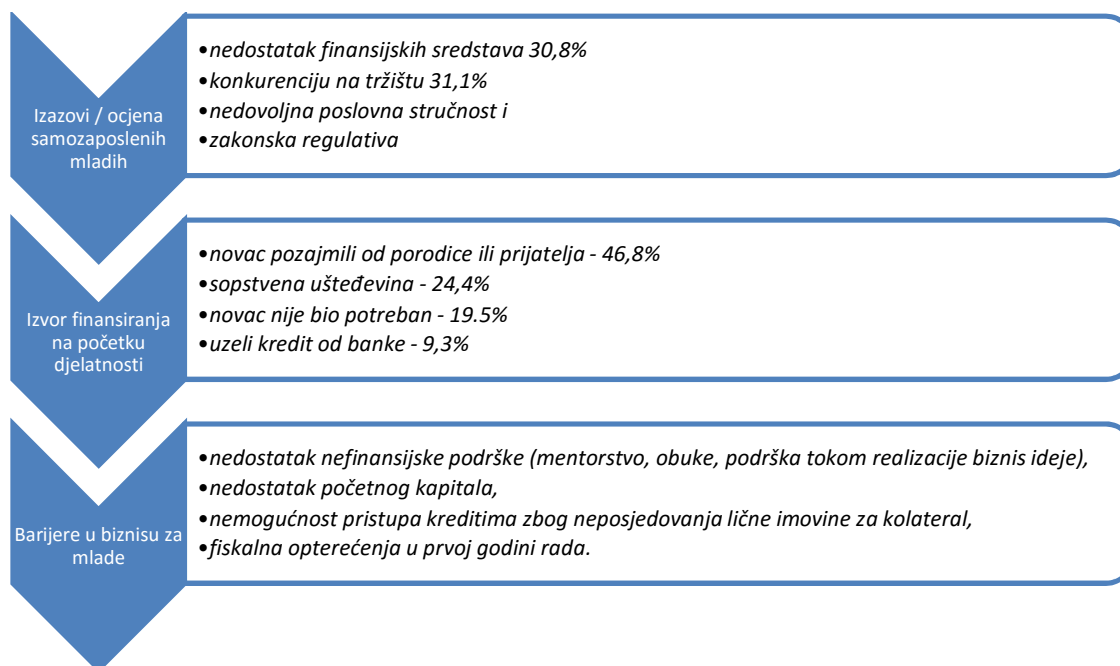
Dužina tranzicije do prvog/zadovoljavajućeg posla je prepolovljena za mlade koji posjeduju fakultetsku diplomu u odnosu na one sa završenom srednjom školom. Najbrže završavaju tranziciju mladi sa završenim srednjim stručnim obrazovanjem (69.1% od ukupnog broja mladih koji su završili tranziciju, uključujući 14.6% samozaposlenih na zadovoljavajućim poslovima). Važna poruka koja proizilazi iz navedenih podataka odnosi se na potencijal mladih sa završenim srednjim stručnim obrazovanjem, koji može ohrabriti ostale da krenu njihovim stopama na putu do bržeg i stabilnijeg zaposlenja. Bez obzira na dužinu trajanja tog vremena, jasno je da se tržište rada u Crnoj Gori suočava s ozbiljnim problemom apsorpcije mladih koji su završili školovanje. Ekonomski i socijalni troškovi finansijske podrške mladih tokom dugotrajnog procesa tranzicije predstavljaju očitu smetnju razvojnim potencijalima zemlje.¹⁴

Relevantni podaci o dužini tranzicije na tržište rada (DT) prikazani su na sledećem grafikonu:

Četiri prioritetna razvojna sektora Crne Gore su **turizam**, **energetika** (uključuju obnovljive izvore energije), **poljoprivredna proizvodnja i prerada** i **ruralni razvoj**.¹⁵ Većina mladih (87.7%) radi u sektoru usluga (a kada je riječ o mladim ženama, ovaj procenat je čak veći i iznosi 95.1%). 33.5% mladih živi u seoskim područjima, međutim samo njih 1.1% radi u poljoprivredi (ukupna zaposlenost u poljoprivredi je 8.3% (15 do 64 godine))¹⁶. Značajan udio mladih radnika je angažovano u tehnologiji (8.2%). Samozaposleni mladi čine ukupno 9.9% ukupno zaposlenih, od čega 1.5% su poslodavci, 5.1% su zaposleni za sopstveni račun i 3.3% su pomažući članovi porodice¹⁷.

Pregled izazova prepreka preduzetništvu mladih prikazan je u sledećem grafikonu:

¹⁴ Tranzicija na tržište rada mladih žena i muškaraca u Crnoj Gori, 2015, Dragan Đurić, Međunarodna organizacija rada, Ženeva

¹⁵ Program ekonomskih reformi 2014-2017, Vlada Crne Gore

¹⁶ Tranzicija na tržište rada mladih žena i muškaraca u Crnoj Gori, 2015, Dragan Đurić, Međunarodna organizacija rada, Ženeva

¹⁷ Tranzicija na tržište rada mladih žena i muškaraca u Crnoj Gori, 2015, Dragan Đurić, Međunarodna organizacija rada, Ženeva

U Crnoj Gori je uspostavljan trend stvaranja novih preduzeća koja generišu tražnju za različitim vidovima odgovarajuće finansijske i nefinansijske podrške. Istovremeno, Crnu Goru karakteriše strukturna nezaposlenost, nepovoljna starosna i kvalifikaciona struktura. Zbog toga je neophodno preduzeti mjere podrške, koje će omogućiti mladima koji su nezaposleni, kao i onima koji su ostali bez posla, povećanje kompetencija i konkurentnosti kako bi se omogućila njihova reintegracija u ekonomske tokove, kroz započinjanje sopstvenog biznisa ili kroz kreiranje novih radnih mjesta. Takođe, socijalno preduzetništvo ima snažan potencijal za generisanje zapošljavanja i samozapošljavanja, posebno ranjivih grupa stanovništva. Osim ekonomskih benefita, ovaj vid preduzetništva ima važnu socijalnu dimenziju kroz uključivanje ranjivih grupa.

MJERE:

1. **Otklanjanje barijera za pristup tržištu rada svim mladima**
2. **Podrška razvoju preduzetništva mladih**
3. **Uspostavljen integrisani i holistički sistem podrške mladima za tranziciju ka dostojanstvenom zaposlenju**
4. **Smanjenje neaktivnosti mladih**

ŽELJENO STANJE	SADAŠNJE STANJE
Stopa nezaposlenosti mladih ispod 30% tokom realizacije strategije, sa tendencijom pada i dostizanja EU prosjeka u sledećem periodu.	Stopa nezaposlenosti kod mladih uzrasta 15 do 24 godine kretala se u rasponu od 30% do 45%, (34.5% treći kvartal 2015). Prosječna stopa nezaposlenosti mladih u EU u avgustu 2015. godine iznosila je 20.4% (EU28) odnosno 22.3% (eurozona).
NEET stopa mladih ispod 20% tokom realizacije strategije, sa tendencijom pada i dostizanja EU prosjeka u sledećem periodu.	Udio mladih koji ne rade, nisu u sistemu obrazovanja ili obuke (NEET) je 28%, sa sastavom koji je prilično jednako podijeljen na nezaposlene i neaktivne osobe koje se ne obrazuju. Prosjek u zemljama Evropske unije iznosi 12%.

<u>MJERE:</u>	<u>OPIS STANJA</u>	<u>IZVOR</u>
1. Otklanjanje barijera za pristup tržištu rada svim mladima	<i>Sadašnje stanje:</i> Mladi smatraju da nemaju ravnopravan pristup tržištu rada zbog: a) nepotizam b) nedostatak informacija c) neefikasnost administrativnih procedura <i>Željeno stanje:</i> Mladi smatraju da nepotizam, nedostatak informacija i administrativne procedure nisu prepreke za zapošljavanje.	<i>Istraživanja javnog mnjenja mladih, fokus grupe sa mladima</i>
	<i>Sadašnje stanje:</i> Postoji potreba za bolje targetiranim i efikasnijim mjerama aktivne politike zapošljavanja koje se odnose na mlade. <i>Željeno stanje:</i> Uspostavljen sistem integrisanih inovativnih servisa prilagođenih specifičnim potrebama mladih, unaprijeđeni programi koji se odnose na mlade, unaprijeđeni kapaciteti za sprovođenje servisa i programa, te promovisane i adresirane potrebe pojedinih grupa nezaposlenih mladih.	<i>Istraživanja javnog mnjenja mladih, Zavod za zapošljavanje</i>

	Sadašnje stanje: Neformalna zaposlenost među mladima i dalje je značajna i iznosi 59.5%. Mladi koji žive u ruralnim predjelima češće su neformalno zaposleni u odnosu na mlade u urbanim predjelima (67.5% odnosno 56%) i mladi muškarci su češće u neformalnom zaposlenju u poređenju sa mladim ženama (61.7% odnosno 56.8 %). Željeno stanje: Neformalna zaposlenost među mladima spuštena na ispod 25%. Mladi prijavljuju nelegalno poslovanje poslodavaca.	Zavod za zapošljavanje
	Sadašnje stanje: Specifičan podatak o teško zapošljivim podgrupama kada su mladi u pitanju ne postoji, a vezano za opštu populaciju, među teško zapošljivim, najugroženije su osobe s invaliditetom, Romi, lica raseljena iz bivše Jugoslavije i izbjeglice, mladi bez ličnih dokumenata i u riziku od apatridije, lica koja na posao čekaju preko tri godine, žene, lica koja napuštaju obrazovanje prije sticanja prve kvalifikacije. Željeno stanje: Ravnopravan udio na tržištu rada imaju mladi iz marginalizovanih grupa (mladi sa invaliditetom, Romi, lica raseljena iz bivše Jugoslavije i izbjeglice, mladi koji na posao čekaju preko tri godine, žene, mladi koji napuštaju obrazovanje prije sticanja prve kvalifikacije). Postoje podaci o učešću ovih teško zapošljivih podgrupa na tržištu rada.	Zavod za zapošljavanje
2. Podrška razvoju preduzetništva mladih	Sadašnje stanje: Mladim ljudima nedostaju preduzetničke vještine i teško se odlučuju za započinjanje sopstvenog biznisa. Postoji potreba za daljim razvojem preduzetničkih vještina kod mladih i unapređenju preduzetničkog ambijenta. <i>Mladi, barem deklarativno, tvrde da bi prije radili za sebe nego za poslodavca – preko 60% njih, te da 28% razmišlja o pokretanju biznisa, ali samo 4% preduzima korake u tom smjeru. Zaposlenje za zaradu je dominantan oblik rada mladih sa procentom od 90%.</i> Željeno stanje: Unaprijeđen preduzetnički ambijent za mlade zajedničkim naporima i međusektorskim inicijativama. Više od polovine mladih zainteresovanih za pokretanje sopstvenog biznisa smatra da ima/dobija konkretnu podršku. Učešće samozaposlenih mladih u ukupnoj zaposlenosti mladih povećano na preko 15%. Omladinske organizacije i organizacije za mlade učestvuju u međusektorskim inicijativama podrške razvoju preduzetništva mladih.	Zavod za zapošljavanje, Monstat, Razvojno-investicioni fond, Start-up zajednica
3. Uspostavljen integrisani i holistički sistem podrške mladima za tranziciju ka dostojanstvenom zaposlenju	Sadašnje stanje: Mladi nisu dovoljno informisani o servisima i mjerama koje se pružaju u oblasti zapošljavanja i zapošljivosti. Kvalitet postojećih servisa i mjera je upitan. Željeno stanje: Mladi su informisani o servisima i mjerama u dijelu zapošljavanja i zapošljivosti, uključujući posebne programe i aktivne mjere politike zapošljavanja za ovu populaciju. Omladinske organizacije i organizacije za mlade su uključene u pružanje informacija u oblasti zapošljavanja. Kvalitet programa i servisa podrške je unaprijeđen. Sadašnje stanje: Udio mladih koji ne rade, nisu u sistemu obrazovanja ili obuke (NEET) je 28%, sa sastavom koji je prilično jednako podijeljen na nezaposlene i neaktivne osobe koje se ne obrazuju.	Istraživanja javnog mnjenja mladih, fokus grupe sa mladima Zavod za zapošljavanje, Monstat,

	Željeno stanje: Smanjen udio mladih NEET na ispod 24% sa tendencijom daljeg smanjenja. Relevantne institucije sistema i omladinske organizacije i organizacije za mlade sprovode međusektorske programe zapošljavanja, obrazovanja i obuka.	Zavod za školstvo
	Sadašnje stanje: Skoro pola populacije mladih u Crnoj gori (44.6%) još uvijek nije otpočelo svoju tranziciju. Mladoj osobi je u prosjeku potrebno 20,8 mjeseci od perioda završetka školovanja do prvog posla koji se smatra ili stabilnim ili zadovoljavajućim. Mladim muškarcima je potrebno duže vremena u odnosu na mlade žene za tranziciju od škole do posla. Željeno stanje: Smanjenje perioda tranzicije od završetka školovanja do prvog stabilnog/zadovoljavajućeg posla na u prosjeku ispod 15 mjeseci. Inovirani programi i servisi podrške za pronalaženje dostojanstvenog zapošljenja realizuju relevantne institucije u saradnji sa omladinskim civilnim sektorom.	Zavod za zapošljavanje, Monstat, Zavod za školstvo, Istraživanja
4. Unapređenje i integrisanje sistema informisanja i karijernog savjetovanja mladih	Sadašnje stanje: Ključni izazovi sa kojima se susrijeću pružaoci usluga fokusiranih na podršku i razvoj zapošljivosti kod adolescenata i mladih, između ostalog, su ograničeni ljudski, tehnički i prostorni resursi za sprovođenje aktivnosti. Osim toga, mladi ne prepoznaju značaj planiranja karijere, ne vjeruju da izbor profesije/željenog posla zavisi od njih, niti prepoznaju usluge informisanja i savjetovanja koje pruža CIPS. U Crnoj Gori CIPS-ovi koji daju stručnu podršku različitim ciljnim grupama u razvoju karijere postoje u Podgorici, Baru, Herceg Novom, Nikšiću, Bijelom Polju, Beranama, Mojkovcu i Pljevljima kao i Centar za razvoj karijere pri Univerzitetu Crne Gore. Nalazi ukazuju i na to da CIPS ne uspeva da proizvede očekivanu promjenu i unaprijedi stepen karijernog određenja mladih tako što ih podržava da preuzmu aktivnu ulogu u planiraju karijere, razvoju vještina i informisanom donošenju¹⁸ Željeno stanje: Usluge karijerne orijentacije su integrisane u život lokalne zajednice, uz uključivanje različitih aktera. Kontinuirano se radi na izgradnji kapaciteta svih aktera kako bi se obezbjedio što veći uticaj i obuhvat mladih uslugama karijernog savjetovanja u svim sektorima (zapošljavanja, obrazovanja, omladinske politike). Razvija se svijest i odgovornost za razvoj karijere kod ciljnih grupa: učenici, studenti, nezaposleni, zaposleni odrasli i učenici koji prijevremeno napuštaju obrazovanje (osipnici), ranjive grupe. Unapređena su znanja roditelja o značaju razvoja karijere njihove djece, kao i trendovima na tržištu rada.	Zavod za zapošljavanje Crne Gore, Zavod za školstvo
5. Smanjenje neaktivnosti mladih	Sadašnje stanje: Neaktivnost mladih predstavlja jedan od izazova u oblasti politike zapošljavanja. Prema podacima ARS za 2015. godinu (Monstat), stopa aktivnosti mladih (15-24) iznosila je 30,2%. Željeno stanje: Usaglasiti prikupljanje podataka i utvrditi stopu aktivnosti mladih 15-30 godina starosti. Kontinuirano povećanje aktivnosti mladih na iznad 40% kroz promociju potrebe za aktivacijom i jačanje servisa i usluga za osnaživanje i podršku mladima. Omladinske organizacije i organizacije za mlade kontinuirano promovišu aktivne mjere zapošljavanja.	Zavod za zapošljavanje, Monstat

¹⁸ UNICEF Analiza programa i servisa za zapošljivost mladih

B) Mladi imaju pristup kvalitetnom obrazovanju

“Mladi kroz obrazovanje treba da stiču kompetencije za život”

Obrazovni proces u Crnoj Gori se sprovodi kroz različite vidove formalnog, neformalnog i informalnog obrazovanja. Ova tri oblika obrazovanja zajedno čine učenje sveobuhvatnim i stoga su neodvojive komponente cjeloživotnog učenja.

Formalno obrazovanje u Crnoj Gori «...ostvaruje se u predškolskoj ustanovi, školi, zavodu, kod organizatora za obrazovanje odraslih i u domu učenika...»

Definiciju neformalnog obrazovanja daje Zakon o obrazovanju odraslih: „Neformalno obrazovanje ili učenje se ostvaruje kroz organizirane i planirane ciljeve i podršku, kako bi se stekla i unaprijedila znanja, vještine i kompetencije, koji se mogu provjeriti i obrazložiti u procesu sticanja nacionalne stručne kvalifikacije ili ključnih vještina.“

Broj licenciranih organizatora obrazovanja odraslih u Crnoj Gori je 86 , koji nude 95 programa obrazovanja koji vode sticanju stručnih kvalifikacija i 72 akreditovana programa (koji vode sticanju ključnih vještina i razvoju ključnih kompetencija). Od toga je osnovnih škola, 22 srednje škole i jedna ustanovu višeg stručnog obrazovanja organizatora obrazovanja odraslih koji su osnovani od strane države, a među njima su i srednje stručne škole, koje nude sticanje potrebnih znanja i vještina iz oblasti kojim se bave njihovi obrazovni programi. Najveći broj programa je koncentrisan u tri najveća grada: Podgorica (40), Nikšić (10) i Bijelo Polje (11), dok u ostalim gradovima ili uopšte ne postoje organizatori obrazovanja ili se ta brojka kreće do pet organizatora

Mladi u Crnoj Gori svakodnevno stiču obrazovanje i informalnim putem i permanentno se samoobrazuju, usavršavajući i stičući znanja, vještine, stavove, vrijednosti u porodici, na radu, u grupi vršnjaka, preko medija, udruženja, knjiga, Interneta i sl.

Komplementarnost formalnog, neformalnog i informalnog obrazovanja predstavlja najefikasniji način da se mladima pruži kvalitetan obrazovni okvir koji podrazumijeva koncept „funkcionalne pismenosti“ - sposobnost učenika da primijene znanje i vještine, da efikasno analiziraju, promišljaju i komuniciraju dok rješavaju probleme u različitim situacijama; te, koncept cjeloživotnog učenja - razvoj motivacije kod učenika za učenje. Uzimajući u obzir da se sektor obrazovanja, a prije svega Ministarstvo prosvjete, Zavod za školstvo i Centar za stručno obrazovanje već direktno bave obrazovanjem mladih, Strategija predviđa jedan dio konkretnih mjera koje se tiču primarno neformalnog obrazovanja.

Obrazovni sistem u Crnoj Gori može se poboljšati po pitanju ishoda učenja i rezultata međunarodne procjene učenika. Evaluacija reforme obrazovanja¹⁹ ukazala je na činjenicu da su u učionicama još uvijek u velikoj mjeri prisutni predavački tip nastave i aktivnosti koje su s njim direktno povezane.

¹⁹ Evaluacija reforme obrazovanja u Crnoj Gori (2010-2012), Miloš Bešić, Tomislav Reškovic, www.zzs.gov.me/ResourceManager/FileDownload.aspx?rId=119598

Podaci o funkcionalnoj pismenosti učenika/učenica iz Crne Gore:

Neformalno obrazovanje je važan prostor u kom mladi stiču kompetencije, znanja i socio-emocionalne vještine neophodne za uspjeh u životu. Pod terminom kompetencija, Evropski okvir kompetencija podrazumijeva znanje, vještine i stavove, odnosno ponašanje. Osim vještina i znanja, jako je bitno obezbijediti uslove i za razvoj pozitivnih vrijednosti kod mladih. Razvoj kompetencija kod mladih kroz neformalno obrazovanje je jedna od važnih oblasti komplementarnih formalnom obrazovnom sistemu i drugim sektorima. Ovo je posebno važno s aspekta osiguranja da svi mladi imaju ravnopravne uslove i jednake šanse da rade na razvoju svojih punih potencijala. Kada je riječ o drugim načinima za sticanje ovih vještina i generalno ključnih kompetencija – putem neformalnog obrazovanja – registrovana je značajna neupoznatost mladih sa postojećom ponudom obuka i kurseva za razvoj socio-emocionalnih vještina. Istovremeno, potrebno je unapređivanje postojećih ponuda programa neformalnog obrazovanja na crnogorskom tržištu, kako bi cjelokupno crnogorsko društvo steklo veće povjerenje u njih²⁰.

Od ukupnog broja stanovništva starijeg od 15 godina, 35% je informatički pismeno, 16% djelimično, a 48% lica ne poznaje rad na računaru.

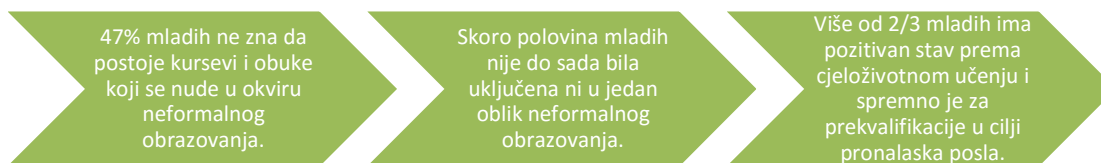
Internet, ni mladi, ni edukatori ne koriste primarno u svrhe razvoja kompetencija, a mladi ga identifikuju kao izvor besplatnih kurseva, ali i kao mjesto gdje provode najviše slobodnog vremena²¹.

Mladi ukazuju na problem dostupnosti programa neformalnog obrazovanja, naglasivši da su slabo informisani o mogućnostima, da se postojeći prostori ne koriste u te svrhe, ali i da se takve obuke često plaćaju. Uzrok za ovakvu sliku je i nizak nivo sinergetskog djelovanja omladinskog sektora (vladinog i nevladinog) i sektora obrazovanja u dijelu unapređenja i podrške programima neformalnog obrazovanja, te njihovog uvezivanja sa formalnim obrazovanjem. Posebno osjetljiva grupa su nezaposleni mladi koji imaju limitiran pristup neformalnom obrazovanju i mogućnostima za sticanje i unapređenje kompetencija, i to uglavnom samo kroz programe koje nudi Zavod za zapošljavanje. Takođe, usled relativne neuređenosti sektora neformalnog obrazovanja, ne prepoznaju se jasno prioriteta za izgradnju kompetencija mladih, te još uvijek nije omogućeno ravnopravno učešće svih zainteresovanih mladih – od nejednake dostupnosti informacija o programima, do geografski ravnomjerne pokrivenosti programima te obezbjeđivanju besplatnih prioriteta programa neformalnog obrazovanja za sve potencijalne učesnike. U skladu sa tim, ne postoje podaci o kompetencijama, odnosno nema sistema verifikacije kompetencija trenera, fasilitatora, omladinskih radnika i drugih realizatora programa neformalnog obrazovanja i omladinskog rada.

²⁰ Istraživanje o mladima i preprekama pri zapošljavanju – fokus na prepoznavanju značaja i razvoju socio-emocionalnih vještina i ključnih kompetencija, UNICEF, 2016

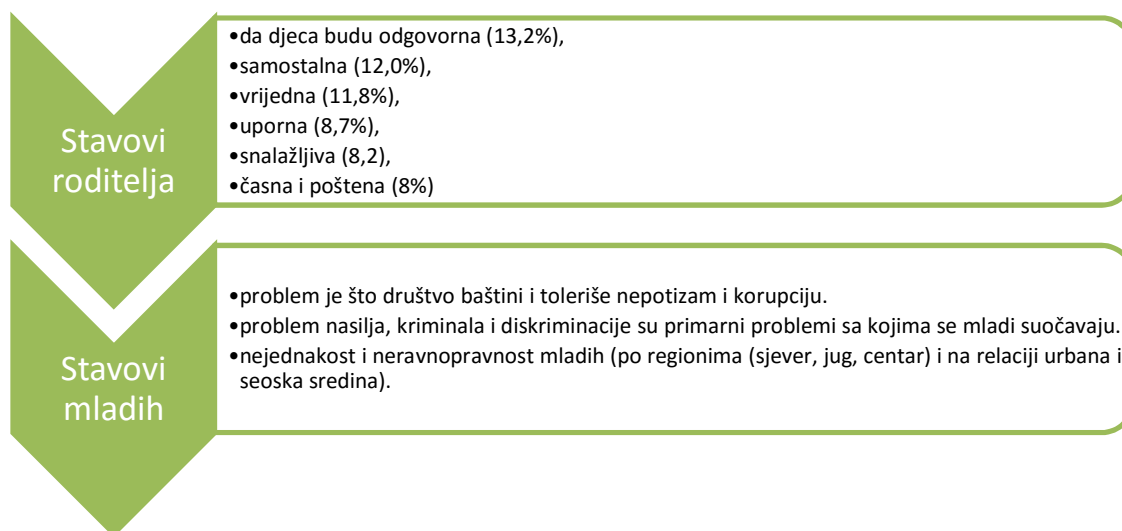
²¹ Konsultacije sa mladima i evaluacija NPAM-a (2015, Ajša Hadžibegović, Građanska alijansa)
<http://www.gamn.org/images/docs/cg/Evaluacija-NPAM-i-Konsultacije-sa-mladima.pdf>

Podaci o stavovima mladih u vezi neformalnog obrazovanja:

Na nivou Evropske Unije, a naročito kroz Erasmus+ program, zagovara se veće korištenje sertifikata "YouthPass" kroz koji su razvijene ključne kompetencije²² kao rezultat dugoročnog konsultativnog procesa na Evropskom nivou. Ovaj sertifikat daje informacije o učešću u programima neformalnog obrazovanja, ili volontiranja, kao i stečenim kompetencama. Ključne kompetencije navedene u ovom sertifikatu su one koje podržavaju lično razvijanje, socijalnu inkluziju, aktivno građanstvo i zapošljavanje, a to su: komunikacija na maternjem jeziku, komunikacija na stranim jezicima, matematičke kompetence i bazične naučne i tehnološke kompetence, digitalne kompetence, socijalne i civilne kompetence, smisao za inicijativu i preduzetništvo, izražavanje i svijest o kulturama kao i učim da učim kompetencija.

Pregled stavova o vrijednostima koje je poželjno razvijati prikazan je u sledećem grafikonu:

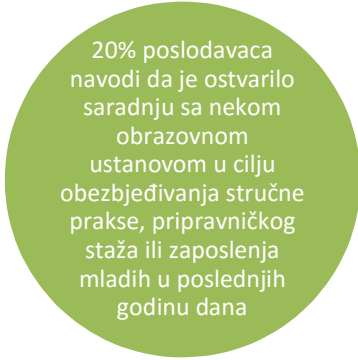
Osim kompetencija, jako je bitno obezbijediti uslove i za razvoj pozitivnih vrijednosti kod mladih. "Vrijednosti koje prevladavaju u crnogorskom društvu poput solidarnosti, porodičnih vrijednosti, tolerancije, poštovanja drugih i nediskriminacije smatraju se veoma važnim za kvalitet života (83,4%)."²³

Sistem obrazovanja i osposobljavanja nije u potpunosti prilagođen potrebama tržišta rada. Razvoj privrede u dobroj mjeri zavisi od raspoloživosti kvalitetno obrazovane radne snage. Odluka u prilog stručnom obrazovanju donosi se, po pravilu, u mladosti i utiče na budućnost pojedinca. Proces obrazovanja treba da omogući kontinuiranu nadogradnju znanja i vještina, kako bi pojedinac mogao da odgovori zahtjevima moderne tehnike i prati tehnološki razvoj. Učenje uz rad, na radnom mjestu u svim vidovima, uključujući i sistem dualnog obrazovanja, predstavlja osnov za kvalitetno stručno

²² Pod terminom kompetencija, Evropski okvir kompetencija podrazumijeva znanje, vještine i stavove, odnosno ponašanje.

²³ Izvještaj o nacionalnim konsultacijama u Crnoj Gori o postmilenijumskim razvojnim ciljevima (2013, Olivera Komar, Pavle Gegaj, UN)

obrazovanje, a ono je osnov za ekonomski uspjeh preduzeća, a time i uspjeh cijele ekonomije. Stručno obrazovanje treba da bude kvalitetno, dostupno za sve kategorije korisnika (mlade, odrasle, ranjive grupe), za sve tipove kvalifikacija, na načine koji su za njih prihvatljivi i odgovarajući. Kvalitetno obrazovanje nije moguće ostvariti bez saradnje sa poslodavcima, koja treba da omogući spoj teorijskih znanja i praktičnih vještina. Iskustvo je pokazalo da spoj teorije i prakse podstiče inovativnost i preduzetništvo i povećava zapošljivost. Saradnja između obrazovnog i privatnog i državnog sektora, a u cilju obezbjeđivanja stručne prakse, pripravničkog staža ili zaposlenja mladih je na niskom nivou - svega 20% poslodavaca navodi da je ostvarilo ovu vrstu saradnje sa nekom obrazovnom ustanovom u poslednjih godinu dana.²⁴

20% poslodavaca navodi da je ostvarilo saradnju sa nekom obrazovnom ustanovom u cilju obezbjeđivanja stručne prakse, pripravničkog staža ili zaposlenja mladih u poslednjih godinu dana

Učenik (student) koji je u toku redovnog obrazovanja bio u mogućnosti da upozna proizvodne procese, da vidi gdje se i kako primjenjuju znanja koja je stekao, koji je bio u mogućnosti da u realnom radnom okruženju stekne pouzdanost i rutinu, steći će i pozitivnu orijentaciju prema zanimanju, biće pripremljen da se uključi na tržište rada. Učenik će moći da vidi kako, u stvari, preduzeće izgleda u stvarnosti, da izgrađuje osjećaj pripadnosti kolektivu, osposobljava se za rad u timu, stiče samostalnost i odgovornost. Poslodavci će biti u mogućnosti da pomognu učeniku da razvije svoje potencijale, da ga pripremi za svijet rada kako u svom preduzeću, tako i u drugim. Poslodavac je u mogućnosti da planira svoje buduće potreba za kvalifikovanim kadrom i da sam priprema budućeg zaposlenog. U dualnom obrazovanju poslodavac u preduzeću preuzima obaveze praktičnog obrazovanja učenika, njihov odnos – prava i obaveze učenika i poslodavca, uređuju se individualnim ugovorom o obrazovanju. Učenik u dualnom obrazovanju prima naknadu od poslodavca i ostvaruje prava iz radnog odnosa. U školskom obliku realizacije praktične nastave učenici u školskim radionicama, kabinetima, laboratorijama stiču osnovne praktične vještine i nadograđuju ih kod poslodavaca. Za provjeru postignuća učenika zadužena je škola.

Dostupnost informacija o karijernoj orijentaciji i njenoj ulozi i značaju za različite ciljne grupe omogućiće pojedincu da adekvatno reaguje na potrebe i trendove na tržištu rada. Stečene vještine vođenja karijere kod pojedinca značajne su za društvo u cjelini jer pomažu ostvarenju ciljeva u oblasti obrazovanja i zapošljavanja kao i smanjenja siromaštva i poboljšanje socijalne uključenosti. Potrebno je dalje unaprijediti aktivnosti na unapređenju karijernog savjetovanja u osnovnom, srednjem i visokom obrazovanju kroz Centre za informisanje i profesionalno savjetovanje (CIPS) koji postoje u Podgorici, Baru, Herceg Novom, Nikšiću, Bijelom Polju, Beranama, Mojkovcu i Pljevljima kao i Centar za razvoj karijere pri Univerzitetu Crne Gore. Takođe, potrebno je obezbijediti karijerno savjetovanje za SVE mlade.

MJERE:

- 1. Podrška razvoju neformalnog učenja i unapređenje mehanizama verifikovanja neformalno i informalno stečenih znanja**
- 2. Unapređenje kvaliteta organizacije, realizacije i vrednovanja praktičnog obrazovanja u stručnim školama i univerzitetima**
- 3. Razvoj socio-emocionalnih vještina mladih**

²⁴ Istraživanje o mladima i preprekama pri zapošljavanju – fokus na prepoznavanju značaja i razvoju socio-emocionalnih vještina i ključnih kompetencija, UNICEF, 2016

4. Prevencija i smanjenje napuštanja škole

5. Promocija obrazovne mobilnosti mladih

ŽELJENO STANJE	SADAŠNJE STANJE
<i>Uključenost 10% populacije mladih u programe cjeloživotnog učenja.</i>	<i>Nizak nivo uključenosti populacije u programe cjeloživotnog učenja.</i>
<i>Ravnomjerna rasprostranjenost licenciranih organizatora obrazovanja u svim regijama</i>	<i>Neravnomjerna rasprostranjenost licenciranih organizatora obrazovanja</i>
<i>Poboljšana mogućnost verifikovanja kompetencija stečenih kroz neformalno i informalno učenje</i>	<i>Proces verifikacije neformalnog i informalnog učenja je donekle započet - postoji mogućnost verifikovanja neformalno i informalno stečenih znanja i vještina koje vode stručnoj kvalifikaciji.</i>
<i>Poboljšanje rezultata na PISA testiranju za 20% u odnosu na 2012. godinu.</i>	<i>Rezultati učenika iz Crne Gore su ispod OECD prosjeka, a Crna Gora je zauzela 54 mjesto od 65 testiranih zemalja.</i>

MJERE:	OPIS STANJA	IZVOR
1. Podrška razvoju neformalnog učenja i unapređenje mehanizama verifikovanja neformalno i informalno stečenih znanja	<i>Sadašnje stanje:</i> Sistem obrazovanja u saradnji sa partnerima iz sektora zapošljavanja sprovode se aktivnosti za promociju i podsticanje koncepta cjeloživotnog učenja. Međutim, procenat učešća odraslih u programima cjeloživotnog učenja je nedovoljan, manji od 4%. Licencirano je oko 90 organizatora obrazovanja odraslih. Najmanje licenciranih organizatora je u sjevernoj regiji. Programi neformalnog učenja za mlade (tj. organizacije i institucije koje ih nude ne prolaze uvijek provjeru ispunjenosti uslova za njihovu realizaciju. Licencirani organizatori obrazovanja programa neformalnog učenja u trenutku sticanja licence zadovoljavaju kriterijume kvaliteta. Ne postoji razrađen sistem monitoringa njihovog rada. Rok važenja licence nije određen. <i>Željeno stanje:</i> Povećanje učešća odraslih u programima cjeloživotnog učenja najmanje za 1% godišnje. Proces licenciranja efikasan i pojednostavljen, rezultira u povećanju broja licenciranih organizatora odraslih, kao i njihove ravnomjerne rasprostranjenosti u svim regijama Crne Gore. Razvijeni i primjenjeni savremeni modeli obrazovanja i učenja (e-učenje). Proširenje obrazovne ponude programima za lični razvoj kao i i razvoj novih kvalifikacija u okviru nacionalnog okvira kvalifikacija za različite ciljne grupe (NEET, mlade sa kvalifikacijama za koje ne postoji tražnja na tržištu rada, mladi sa posebnim obrazovnim potrebama, i dr). Utvrđen je, na nacionalnom nivou, sistem monitoringa rada svih organizatora koji realizuju programe neformalnog učenja. Programi neformalnog obrazovanja za mlade (tj. organizacije i institucije koje ih nude) ispunjavaju zvanično postavljene standarde kvaliteta, izdaju diplome/sertifikate koji su priznati od strane relevantnih društvenih aktera.	<i>Podaci</i> <i>Monstat,</i> <i>Ministarstvo</i> <i>Prosvjete,</i> <i>Evropska</i> <i>Trening</i> <i>Fondacija - ETF</i>
	<i>Sadašnje stanje:</i> Postoji mogućnost verifikovanja neformalno i informalno stečenih znanja i vještina koje vode stručnoj kvalifikaciji. Taj postupak	

sprovodi Ispitni centar. Do sada je 120 lica steklo sertifikat o nacionalnoj stručnoj kvalifikaciji. Ne postoji mehanizam priznavanja i validacije znanja i vještina koje mladi stiču kroz programe neformalnog učenja, ne samo nakon programa dokvalifikacija i prekvalifikacije u sklopu programa zapošljavanja, već u okviru različitih programa na nacionalnom i međunarodnom nivou, organizovanih od različitih aktera, koji podstiču lični razvoj, ali i socijalnu uključenost i zapošljivost (programi obrazovanja koji vode sticanju ključnih vještina i unapređenju ključnih kompetencija; programi obrazovanja za sticanje znanja i vještina za građansku demokratiju, zaštitu životne sredine, održivi razvoj, život u porodici, uspješnu društvenu integraciju, podizanje kvaliteta života, zdravstvenu edukaciju, socijalne vještine, i sl.) YouthPass sertifikat se rijetko koristi i to od strane omladinskih organizacija koje učestvuju u Erasmus+ programu.

Željeno stanje: Ishodi učenja, vještine i znanja koja se stiču kroz programe neformalnog obrazovanja su priznati i usklađeni sa preporukama Savjeta Evrope i EU (naročito korišćenje sertifikata YouthPass, Europass i drugih alata) kroz unaprijeđene, pojednostavljene i lako dostupne procedure, kvalitetne i osposobljene službe i prilagođena mjesta verifikovanja neformalnog i informalnog učenja odnosno prethodnog učenja.

Informacije o mogućnostima provjere neformalno i informalno stečenih znanja dostupne različitim ciljnim grupama kroz osposobljene i omasovljene službe i servise informisanja u javnom i privatnom sektoru.

2. Unapređenje kvaliteta organizacije, realizacije i vrednovanja praktičnog obrazovanja u stručnim školama i univerzitetima

Sadašnje stanje: U svim obrazovnim programima stručnog obrazovanja definisan je broj časova praktične nastave. Kod programa u trogodišnjem trajanju obim praktične nastave je oko 45% od ukupnog fonda časova, kod programa u četvorogodišnjem trajanju do 15%. Obim realizacije praktične nastave kod poslodavca različit je u pojedinim sektorima i zavisi, pored ostalog, od spremnosti poslodavaca da se aktivno uključe u realizaciju praktičnog obrazovanja. Takođe, broj učenika koji praktičnu nastav realizuju kod poslodavca je različit i između škola, programa i sektora. Kvalitet realizacije praktične nastave kod poslodavca utvrđuje se u sklopu eksternog utvrđivanja kvaliteta vaspitno-obrazovnog rada ustanova, najmanje jednom u četiri godine.

Nakon pilotiranja dualnog obrazovanja u periodu 2004-2007. godini, u obrazovnom sistemu se ne obrazuju učenici u dualnom obrazovanju zbog nedovoljnog interesovanja učenika i poslodavaca.

Željeno stanje: Kao posledica međuskorskog i međuresornih napora dolazi do kontinuiranog rasta interesovanja učenika i poslodavaca za učešće u dualnom obrazovanju. Na kraju petogodišnjeg perioda najmanje 5% od upisanih učenika u programe u trogodišnjem trajanju se obrazuje kod poslodavca.

Uspostavljen je sistem verifikacije kvaliteta obrazovanja sa indikatorima i deskriptorima kvaliteta praktičnog obrazovanja i u školi i kod poslodavca u odgovarajućim metodološkim dokumentima. Sistem verifikacije podrazumijeva i da su poslodavci u okviru dualnog obrazovanja uključeni u provjeru postignuća učenika stručnih škola, a učenici evaluiraju kvalitet učenja uz rad.

Ministarstvo prosvjete, Zavod za školstvo

3. Razvoj socio-emocionalnih

Sadašnje stanje: Omladinske organizacije ocjenjuju nedovoljnim kapacitete mladih za samostalnost, odgovornost i kritičko mišljenje.

Željeno stanje: Povećan stepen samostalnosti, odgovornosti, kritičkog

Istraživanja javnog mnjenja mladih, Pisa

vještina mladih	mišljenja kod mladih. Integriran sistem obrazovanja (formalno i neformalno obrazovanje) pruža mladima raznovrsne programe obrazovanja i obrazovne pristupe. Poboljšanje rezultata na PISA testiranju za 20% u odnosu na 2012. godinu.	<i>Istraživanje, Ministarstvo prosvjete</i>
	Sadašnje stanje: Mladi ljudi su neinformisani o i nepovjerljivi prema postojećim strukturama za učešće unutar obrazovnih institucija (učenički parlamenti, studentske organizacije, savez studenata...) i smatraju da je jako teško uključiti se, kao i da njihov rad nije transparentan. Željeno stanje: Obrazovne institucije imaju razvijene strukture za učešće mladih koje funkcionišu transparentno i omogućavaju mladima da iskustveno uče demokratiju i građanski aktivizam i svi mladi imaju jednake mogućnosti da se uključe u njihov rad.	<i>Istraživanja javnog mnjenja mladih, Ministarstvo prosvjete</i>
4. Prevencija i smanjenje napuštanja škole	Sadašnje stanje: 7% mladih Roma i Eegipćana završilo je srednju školu, u poređenju sa 86% opšte populacije. Željeno stanje: Kontinuirani rast procenta mladih koji završavaju srednju školu –(15% RE i 90% opšte populacije) u narednih pet godina.	<i>Ministarstvo prosvjete</i>
	Sadašnje stanje: 93% romskih i egipćanskih roditelja i 83% ostalih roditelja čija djeca su napustila školovanje tvrde da ih niko nije kontaktirao nakon što je dijete prestalo da pohađa školu.	
	Željeno stanje: Multidisciplinarni timovi kontaktiraju roditelje/staratelje svakog djeteta koje je pred rizikom od napuštanja ili je napustilo školu i rade zajedno na uklanjanju uzroka.	
	Sadašnje stanje: Školske službe imaju ograničene kapacitete za individualni pristup svakom djetetu posebno sa aspekta prevencije ranog napuštanja, razvoja nasilničkog i delikventnog ponašanja, te razvoja loših zdravstvenih navika.	
	Željeno stanje: Multidisciplinarni funkcionalni timovi koji uključuju pedagoge, socijalne radnike, vršnjačke edukatore, medijatore, omladinske radnike sprovode adekvatne individualne i grupne programe informisanja, savjetovanja i podrške u školama.	
5. Promocija obrazovne mobilnosti mladih	Sadašnje stanje: Na osnovu raspoloživih podataka, Crna Gora je postepeno napredovala u korišćenju najvećeg evropskog programa mobilnosti „Mladi u akciji“ (danas Erasmus+). Odobreno je 12 projekata iz Crne Gore u periodu 2008-2010, a 28 u peirodu 2009-2013. Novi program Erasmus+ je zadržao komponente po nazivu Evropski volonterski servis i omladinska razmjena, što su i bile dvije najveće komponente za razvoj mobilnosti i volonterizma. U kratkoročnim programima mobilnosti unutar Eramus+ u periodu 2009-2013 učestvovalo je po procjenama između 300-450 mladih iz Crne Gore. Željeno stanje: Omladinske organizacije su aktivno uključene u realizaciju projekata u okviru Erasmus+ programa. Programi mobilnosti su dostupni mladima iz Crne Gore, jer je veći broj organizacija akreditovan za slanje volontera, i ima izgrađene kapacitete za razvoj projekata. Mladi, posebno marginalizovani koriste program Erasmus+ u značajnijem broju – makar 200 godišnje. Do kraja strategije finalizovane pripremne aktivnosti za otvaranje nacionalne agencije za Erasmus+.	<i>Uprava za mlade i sport, Ministarstvo prosvjete, Salto SEE</i>

C) Mladi su aktivni građani/ke, uključeni, motivisani, proaktivni i učestvuju u procesima donošenja odluka, razvoja zajednice, u kreiranju politika i njihovom sprovođenju

„Evidentna je želja mladih da se uključe u rješavanje društvenih problema“

Aktivna demokratizacija crnogorskog društva, nužno podrazumijeva postojanje aktivne građanske participacije. Građanska participacija predstavlja učešće građana u donošenju odluka. Međutim, participacija predstavlja širi konstrukt ne samo učešća u donošenju odluka, nego i učešća u kreiranju rešenja, iniciranja rješenja, sudjelovanje u svim fazama aktivnog donošenja odluke i na kraju aktivnog odlučivanja.

“Građanska participacija i djelovanje podrazumijevaju da građani imaju prava, sredstva, prostor i priliku – a tamo gde je to potrebno, i podršku – da učestvuju u odlukama i utiču na njih i da se uključe u postupke i aktivnosti kako bi doprinosili izgradnji boljeg društva.”

Izmjenjena i dopunjena Evropska povelja o participaciji mladih u lokalnom i regionalnom životu, 2003
https://www.coe.int/t/dg4/youth/Source/Coe_youth/Participation/COE_charter_participation_se.pdf

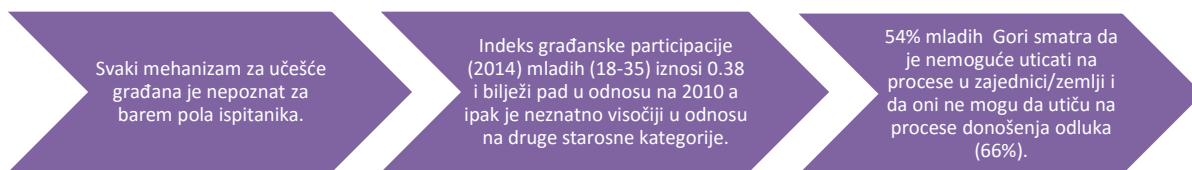
“**Aktivizam** znači pozitivnu aktivnost individue ili grupe koja je usmjerena zajedničkom cilju, a utiče na širi proces društvene promjene, za bolje društvo, mir, jednakost i pravdu. Aktivizam mladih u zajednici osnažuje mlade ljude da postanu građani koji su spremni, vješti i svjesni svoje odgovornosti, snage i moći da utiču na društvo kojeg su dio“.

Nacionalni plan akcije za mlade 2006-2011

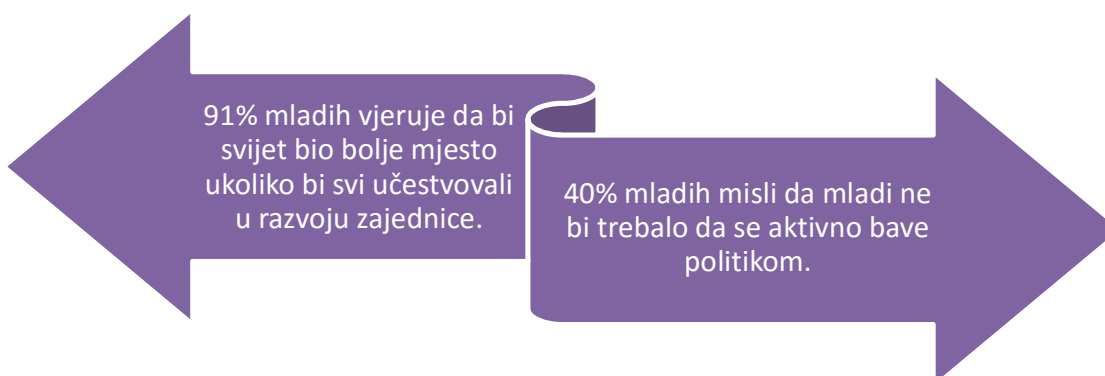
Mladi u Crnoj Gori, kao posebna društvena grupa u procesu odlučivanja našli su se u položaju „dvostruke tranzicije“. Prva je socijalna tranzicija – odnosi se na proces prelaženja iz nedemokratskog u sistem parlamentarne demokratije i druga je razvojna, odnosno prelazak iz djetinjstva u odraslo doba. Omladinska participacija predstavlja društveni angažman i aktivizam mladih, aktivno učešće mladih u rješavanju za njih relevantnih pitanja i donošenju odluka kako u lokalnim zajednicama tako i na državnom nivou. Taj društveni angažman se ostvaruje kroz rad u političkim partijama, organizacijama civilnog društva, samostalnim omladinskim udruženjima ili kroz neki drugi oblik formalnog ili neformalnog građanskog udruženja ili putem volonterskog rada. Potrebno je prepoznati i uvažiti dvije vrste participacije mladih/građana: tzv. “Propisanu” učešće kroz mehanizme i u prilikama koje nudi i traži vlada (javne rasprave i konsultacije, učešće u radnim grupama, savjetima i sl). i “Samoinicijativnu” - ono učešće građana koje dolazi od samih građana, tj. na njihovu inicijativu. S tim u vezi, treba voditi računa o tome da se uvažava i podstiču i oblici učešća građana/mladih koje oni sami iniciraju. Dalje, građani a posebno mladi nijesu dovoljno upoznati sa formalnim načinima participacije, a i kada jesu, nijesu im prijemčivi.

Podaci o učešću mladih prikazani su na sledećem grafikonu:

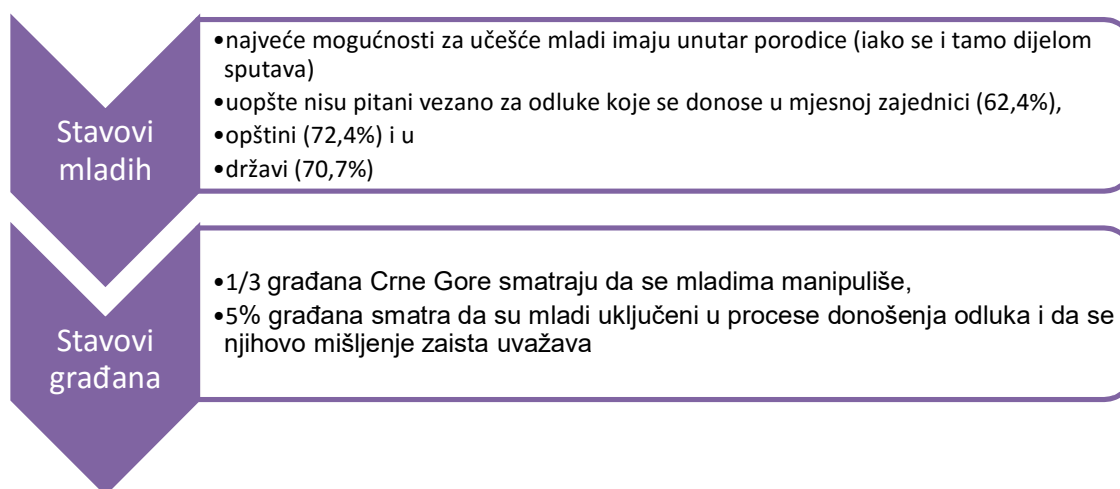

Više od 90% mladih smatra da treba da budu uključeni u donošenje odluka na svim nivoima²⁵, a smatraju da najviše mogu da doprinesu u oblastima ljudskih prava, razvoja lokalne zajednice, ekonomije, politike, kulture. Nacionalni izvještaj o razvoju po mjeri čovjeka ocjenjuje da „na nivou zajednice i društva, građani Crne Gore ne vjeruju u svoju vlastitu sposobnost i kolektivnu sposobnost da se utiče na donošenje odluka, pa je i njihov nivo učešća u nevladinim organizacijama, udruženjima, klubovima i drugim oblicima građanskog društva relativno mali.

Preporuke EU, Savjeta Evrope i drugih međunarodnih omladinskih politika jesu da se podrži participacija mladih na način blizak mladima. Pristup prilagođen mladima je posebno važan jer mladi smatraju da nisu adekvatno informisani o mogućnostima za učešće u donošenju odluka, i smatraju da institucije nisu zainteresovane za stavove mladih. Takođe, mladi su gotovo apsolutno neinformisani o strategijama i akcionim planovima za mlade na nacionalnom i lokalnom nivou.

Pregled stavova o mogućnostima za učešće mladih prikazan je u sledećem grafikonu

Dakle, primijetna su dva tipa problema koje treba adresirati kada je u pitanju učešće mladih:

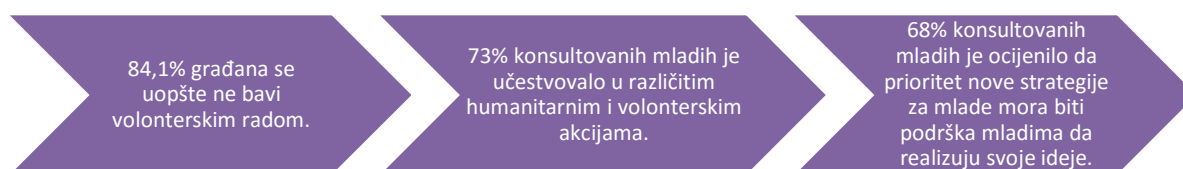
²⁵KAP istraživanje – istraživanje o znanju, stavovima i ponašanju građana Crne Gore u vezi sa zapošljavanjem i participacijom mladih (2013, UN sistem u Crnoj Gori)

1. neinformisanost i nepovjerenje mladih/građana u postojeće mehanizme, poput struktura za učešće unutar obrazovnih institucija, te javnih rasprava i drugih zakonom definisanih mehanizama učešća građana.

2. neprilagođenost postojećih mehanizama mladima i/ili nedostatak novih mehanizama koji bi na adekvatan način osigurali ispunjavanje prava mladih da učestvuju u procesima donošenja odluka.

Mladi generalno nemaju jasnu predstavu o tome šta je aktivizam, ali ih to ne spriječava da učestvuju u različitim akcijama. Evidentna je, i u visokim procentima iskazana, želja mladih da se uključe u rješavanje društvenih problema poput npr. siromaštva i zagađenja prirode. Nalazi ukazuju i na to da mladi sopstvene kapacitete poimaju kao nedovoljne, a ulogu u društvu kao marginalnu. Problem je pak nedovoljno posvećivanje pažnje razvoju ličnosti, samopouzdanja i odgovornosti kod mladih kako bi se njihovi kapaciteti na najbolji način razvijali i primjenili. Takođe, problematičan je manjak podrške za njihov aktivizam i podrške za razvoj tog aktivizma u kojem god obliku da on dolazi.

Podaci o aktivizmu mladih prikazani su na sledećem grafikonu:

Zakon o volonterskom radu („Sl. list CG“ br.26/10 i 14/12) suprotno svojoj namjeni, umjesto da doprinese razvoju kulture volontiranja u Crnoj Gori, u velikoj mjeri predstavlja prepreku za njegov dalji razvoj tretirajući volontiranje kao poseban oblik radno-pravnog odnosa, prije nego dobrovoljnu, privatnu inicijativu građana. Zakon zabranjuje volontiranje djece uzrasta ispod 15 godina, čak i u slučajevima kada tu akciju organizuje školska ustanova ili je u funkciji obrazovanja djece. Time se spriječava razvoj kulture volontiranja upravo u onom uzrastu koji je prirodna ciljna grupa za razvoj kulture volontiranja. Treba imati u vidu da su ove odredbe Zakona u suprotnosti sa praksom Zavoda za školstvo, koji ima razvijene fakultativni i obavezan izborni sadržaj za osnovno i srednje obrazovanje koji se zove: "Volonterski i humanitarni rad", koji predviđa praktično volontiranje.

Šanse za rješavanje problema i uopšte napredak mladi vide u građanskom aktivizmu, volonterizmu, kao i saradnji.

Zakon o NVO omogućava i maloljetnim licima sa navršениh 14 godina

života da budu osnivači udruženja, uz saglasnost zakonskog zastupnika. Time se stvaraju dodatne institucionalne pretpostavke za aktivno uključivanje mladih u društveni život. Izvještaj²⁶ sa konsultacija sa mladima ukazuje na moguće postojanje određene nezainteresovanosti mladih da svoj aktivizam formalizuju kroz osnivanje omladinske organizacije jer ili smatraju da im taj okvir neće ponuditi ništa novo, ili ne znaju za tu mogućnost, pa tek svaka deseta anketirana mlada osoba²⁷ tvrdi da zna kako se osniva omladinska organizacija.

Svaka deseta anketirana mlada osoba tvrdi da zna kako se osniva omladinska organizacija.

Finalno, Zakon o mladima koji je usvojen daje mogućnost formiranju Saveza radi ostvarivanja zajedničkih ciljeva i interesa registrovanih

²⁶ Ibid

²⁷ Konsultacije sa mladima i evaluacija NPAM-a (2015, Ajša Hadžibegović, Građanska alijansa) <http://www.gamn.org/images/docs/cg/Evaluacija-NPAM-i-Konsultacije-sa-mladima.pdf>

omladinskih organizacija, organizacija za mlade i drugih oblika organizovanja mladih. Ovi Savezi, kako se navodi u prijedlogu zakona, mogu se formirati na lokalnom i državnom nivou.

MJERE:

1. Razvoj kulture učešća mladih

2. Obezbjedjivanje mehanizama/sistema za njegovanje aktivizma

3. Podrška omladinskom organizovanju i umrežavanju mladih

ŽELJENO STANJE	SADAŠNJE STANJE
<i>Mladi i svi ostali ključni akteri većinski prepoznaju svoju ulogu u društvu kao važnu i aktivno rade na izgradnji svojih kapaciteta.</i>	<i>Mladi žele da se uključe u rješavanje društvenih problema npr. siromaštva i zagađenja prirode. Ipak, sopstvene kapacitete poimaju kao nedovoljne, a ulogu u društvu kao marginalnu.</i>
<i>Mladi uzimaju aktivno učešće u raznovrsnim akcijama (~80%) i učestvuju u kreiranju politika u barem 5%.</i>	<i>73% konsultovanih mladih tvrdi da je učestvovalo u različitim akcijama, ali su izuzetno rijetko aktivni kroz postojeće formalne kanale, poput javnih rasprava o predlogu zakona / strategije / akcionog plana (3,7%), Gotovo tri četvrtine ispitanih mladih nisu aktivni članovi</i>
<i>Obuhvat aktivnih mladih formalnim i neformalnim grupama i drugim oblicima organizovanja mladih prelazi 30%.</i>	<i>nijedne od formalnih i neformalnih grupama i drugih oblika organizovanja mladih.</i>

MJERE:	OPIS STANJA	IZVOR
1. Razvoj kulture učešća mladih	<i>Sadašnje stanje:</i> Prepoznati problemi: 1. neinformisanost i nepovjerenje mladih/građana u postojeće mehanizme, poput struktura za učešće unutar obrazovnih institucija, te javnih rasprava i drugih zakonom definisanih mehanizama učešća građana. 2. neprilagođenost postojećih mehanizama mladima i/ili nedostatak novih mehanizama koji bi na adekvatan način osigurali ispunjavanje prava mladih da učestvuju u procesima donošenja odluka na svim nivoima. <i>Željeno stanje:</i> Razvijena svijest i kultura učešća mladih u demokratskim procesima, od porodice do javnog društvenog života. Razvijeni standardi kvaliteta kada je u pitanju informisanje i učešće mladih. U skladu sa tim standardima, mehanizmi informisanja i učešća prilagođeni i novi razvijeni kako bi se omogućilo adekvatno učešće mladih u procesima donošenja odluka. <i>Sadašnje stanje:</i> Evidentan je manjak napora od strane institucija sistema (kako na lokalnom, tako i na nacionalnom nivou) da se postojeći mehanizmi za učešće prilagode ili da se razviju novi kako bi se na adekvatan način osiguralo da mladi učestvuju u donošenju odluka i demokratskim procesima. 69% mladih nije upoznato sa značajem i vidovima učešća, ili sa organizacijama i institucijama koje se bave pitanjima mladih. 54% mladih u Crnoj Gori smatra da je nemoguće uticati na procese u zajednici/zemlji i da oni ne mogu da utiču na procese donošenja odluka (66%). <i>Željeno stanje:</i> Institucije sistema (kako na lokalnom, tako i na nacionalnom nivou) su prilagodile postojeće mehanizme i razvile nove	<i>Istraživanja javnog mnjenja mladih, MUP</i> <i>Službeni list, Istraživanja javnog mnjenja mladih,</i>

	(koristeći i nove tehnologije) kako bi osigurale mladima pravo da učestvuju u donošenju odluka i demokratskim procesima. E-Participacija se posebno razvija imajući u vidu mlade i njihovo pravo na učešće. U Crnoj Gori se mladi konsultuju u kontinuitetu kroz EU model strukturiranog dijaloga sa mladima na teme koje se prepoznaju kao bitne za mlade na nivou EU (priprema za članstvo).	
	<i>Sadašnje stanje:</i> Većina mladih (69%) nije upoznata sa značajem i vidovima učešća ili sa organizacijama i institucijama koje se bave pitanjima mladih. <i>Željeno stanje:</i> Mladi su većinski upoznati sa organizacijama civilnog društva i institucijama koje se bave pitanjima mladih i aktivno učestvuju u njihovom radu.	<i>Istraživanja javnog mnjenja mladih,</i>
2. Obezbeđivanje mehanizama / sistema za njegovanje aktivizma	<i>Sadašnje stanje:</i> Aktivizam je sporadična pojava koja zavisi od entuzijazma pojedinaca i/ili projekata NVO. <i>Željeno stanje:</i> Aktivizam za dobrobit zajednice i građanski duh se kontinuirano razvija među mladima, nagrađuje i promovise.	<i>Istraživanja javnog mnjenja mladih, Uprava za mlade i sport</i>
	<i>Sadašnje stanje:</i> Mladi sopstvene kapacitete poimaju kao nedovoljne, a žele da se uključe u rješavanje društvenih problema npr. siromaštva i zagađenja prirode. <i>Željeno stanje:</i> Mladi većinski prepoznaju svoju ulogu u društvu kao važnu i aktivno rade na izgradnji svojih kapaciteta.	<i>Istraživanja javnog mnjenja mladih,</i>
	<i>Sadašnje stanje:</i> U volontiranju mladi primarno učestvuju kroz aktivnosti nevladinih organizacija. <i>Željeno stanje:</i> Volontiranje je sastavni dio kurikuluma na svim nivoima obrazovanja.	<i>Ministarstvo prosvjete, Zavod za školstvo</i>
3. Podrška omladinskom organizovanju i umrežavanju mladih	<i>Sadašnje stanje:</i> Mladi se relativno rijetko interesuju za osnivanje formalnih organizacija i to ukazuje na moguće postojanje određene nezainteresovanosti mladih da svoj aktivizam formalizuju kroz osnivanje omladinske organizacije jer ili smatraju da im taj okvir neće ponuditi ništa novo, ili ne znaju za tu mogućnost. Zakon o NVO omogućava i maloljetnim licima sa navršениh 14 godina života da budu osnivači udruženja, uz saglasnost zakonskog zastupnika. <i>Željeno stanje:</i> Mladi se aktivnije angažuju i u procesima osnivanja formalnih organizacija i time svoj aktivizam formalizuju. Nadležni organi prepoznaju i neformalne grupe mladih kao važne aktere koji imaju mogućnost da utiču na društvene promjene.	<i>Uprava za mlade i sport, MUP</i>

D) Mladi su dobrog zdravlja, bezbjedni, imaju pristup adekvatnom sistemu podrške za tranziciju u odraslo doba i samorealizaciju, samosvjesni su, inovativni, pokazuju inicijativu i prihvataju različitosti

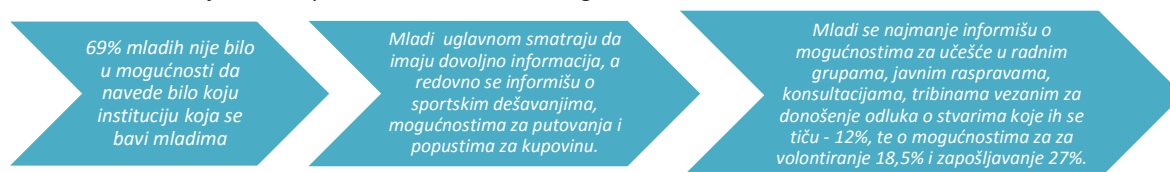
„Omladinski rad unapređuje vještine mladih i podržava tranziciju iz djetinjstva u odraslo doba“

Pitanje sistema podrške mladima za tranziciju u odraslo doba je multiresorsko i multisektorsko i zahtjeva koordinisane i integrisane intervencije. Sistemi obrazovanja, zdravstva, te rada i socijalnog staranja se bave iz svojih nadležnosti ovim pitanjima. Ipak, važne oblasti razvoja mladih, poput učešća, informisanja ili slobodnog vremena mladih, kao i oblasti neformalnog obrazovanja mladih i omladinskog rada nisu razvijene i ne postoji uspostavljen sistem intervencija, programa i usluga. Ove oblasti, su bez adekvatne infrastrukture, institucionalnih i ljudskih kapaciteta, standarda, sistema obezbjeđivanja kvaliteta. Zato će Strategija primarno fokus staviti upravo na ta nerazvijena polja.

Mladi ljudi se suočavaju sa višestrukim preprekama pri osamostaljivanju, a najviše ih je finansijske prirode. Mladi starosti 15-29 su rijetko formirali bračne zajednice, 12% je oženjeno/udato, dok je 15,5% završilo tranziciju do dostojanstvenog posla²⁸. Nemogućnost mladih da se osamostale utiče i finansijski opterećuje i njihove porodice.

Pristup informacijama je jedno od ljudskih prava, ali i preduslov za ostvarenje svih prava, ličnog i društvenog razvoja, životnog uspjeha. Informisanje mladih se svakako tiče svih tematskih oblasti, pa je potrebno da svaka oblast strategije podrazumijeva i predviđa adekvatne mjere za informisanje mladih u skladu sa standardima dobre prakse i na način koji će osigurati da mladi informaciju mogu da razumiju, da im je prijemčiva i lako dostupna. Sve međunarodne preporuke i iskustva ukazuju na to da je mladima potrebno na poseban i njima prilagođen način ponuditi informaciju. Konsultovani mladi smatraju da su teme koje ih zanimaju najviše zastupljene na internetu, a najmanje na radiju i u novinama, pa su mladi koji nemaju svakodnevno ili uopšte pristup internetu u neravnopravnom položaju u odnosu na svoje vršnjake, u smislu pristupa informacijama. Mladi imaju potrebu i da nađu važne informacije na jednom mjestu, usled svojevrzne prezasićenost informacijama u digitalnom svijetu i potrebe za uvođenjem »filtera«. Konsultovani mladi²⁹ su identifikovali kao probleme: nepostojanje specijalizovanih servisa za informisanje i specijalizovanih informacija za mlade, nedostatak učešća mladih u kreiranju medijskih programa za mlade, te manjak kapaciteta kadrova koji rade sa mladima da im pomognu u traženju i tumačenju informacija.

Podaci o informisanju mladih prikazani su na sledećem grafikonu:

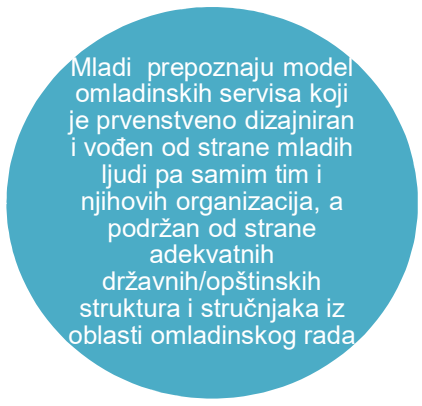
²⁸ Tranzicija na tržište rada mladih žena i muškaraca u Crnoj Gori, 2015, Dragan Đurić, Međunarodna organizacija rada, Ženeva

²⁹ Konsultacije sa mladima i evaluacija NPAM-a (2015, Ajša Hadžibegović, Građanska alijansa)

<http://www.gamn.org/images/docs/cg/Evaluacija-NPAM-i-Konsultacije-sa-mladima.pdf>

Omladinski rad se sprovodi u sklopu vananstavnih aktivnosti, u sklopu omladinskih klubova, centara, organizacija civilnog društva, institucija, škola, itd. i doprinosi razvoju mladih ljudi u svjesne, odgovorne i aktivne članove društva koji doprinose razvoju zajednice, pokazuju inicijativu i poštuju različitosti. U tijesnoj saradnji sa porodicama i ostalim profesionalcima, omladinski rad pomaže u naporima koji se ulažu u smanjenje nezapošljenosti mladih, napuštanja škole, društvene isključenosti i stukturiranog provođenja slobodnog vremena. Kako bi se osigurao nedostajući dio u sistemu podrške razvoju mladih i njihovoj tranziciji u odraslo doba, jako je važno da omladinski rad bude prepoznat i profesionalizovan.

Koncept omladinskih centra/klubova je prepoznat kao značajan vid rada sa adolescentima i mladima u regionu i Evropi. Inicijative za otvaranjem omladinskih klubova su pokretane od strane mladih, organizacija civilnog društva, lokalnih samouprava, donatora. Međutim, u značajnom broju slučajeva, inicijative nisu odmakle puno od projektnog realizovanja aktivnosti i/ili opremanja prostora koji nisu kontinuirano „zaživjeli“, niti razvijali odgovarajuće programe. Danas pod imenom omladinski klub/centar nailazimo na različite koncepte. Za rast i razvoj ovih inicijativa značajno je postići zajedničko razumijevanje šta omladinski klub/centar jeste, odnosno koji su minimalni okviri rada. Standardi propisani od strane Savjeta Evrope jesu vrsta orijentira za sve inicijative koje se pokreću sa mandatom i misijom da budu omladinski centri/klubovi u zajednici - podrazumijevaju da postoji prostor – adekvatan i prilagođen potrebama mladih/ civilnih organizacija/ omladinskih inicijativa, odnosno potrebama programa, da postoje angažovani ljudski resursi koji kontinuirano administriraju rad centra, pružaju usluge, kao i posebno edukovan dio zaposlenih za realizaciju obrazovnih programa za mlade. Omladinski rad – primjena i promocija, prepoznati su kao ključni aspekt rada omladinskog centra.

Mladi prepoznaju model omladinskih servisa koji je prvenstveno dizajniran i vođen od strane mladih ljudi pa samim tim i njihovih organizacija, a podržan od strane adekvatnih državnih/opštinskih struktura i stručnjaka iz oblasti omladinskog rada

Globalna UN strategija za mlade predviđa između ostalog i postojanje standarda za **zdravstvene usluge mladima**. Zdravstveni sistem u Crnoj Gori se bavi mladima prije svega sa aspekta prevencije, ipak posebni standardi koji uzimaju u obzir sve specifičnosti ove grupacije ne postoje. Mladi u Crnoj Gori evidentno nemaju naviku preventivnih, nenametnutih korišćenja zdravstvenih servisa i kod ljekara idu najčešće samo kada se razbole. Sistematski pregledi u školama donekle umanjuju ovaj problem. Ipak, otežan je pristup informacijama i uslugama, posebno onima koji se odnose na seksualno i reproduktivno zdravlje, mentalno zdravlje i nasilje. Takođe, nedovoljna pažnja se posvećuje fizičkoj aktivnosti i zdravoj ishrani mladih. SZO je prepoznala još nekoliko izazova kada je riječ o mladima a to su pušenje, štetna upotreba alkohola, ishrana (prekomjerna kilaža i gojaznost), fizička neaktivnost. SZO takođe prepoznaje uticaj životne sredine na zdravlje djece - kvalitet vazduha, bezbjedna voda, saobraćaj, štetne hemikalije, buka, klimatske promjene u velikoj mjeri utiču na trend obolijevanja u populaciji djece i mladih. Tu je i saobraćajni traumatizam - prema SZO podacima saobraćajni traumatizam je vodeći uzrok umiranja u populaciji djece i mladih uzrasta 15-19 god dok je stopa obolijevanja nekoliko puta veća.

Kada je u pitanju mentalno zdravlje mladih Crna Gora u kontinuitetu usvaja akcione planove, međutim iste mjerese se ponavljaju, pa je pretpostavka da one nijesu sprovedene ili nijesu planiranom dinamikom pa je potrebno posvetiti potrebnu pažnju mentalnom zdravlju mladih i u ovoj strategiji. Alarmantni su podaci iz SZO Globalnog izvještaju o prevenciji samoubistava za 2014. god, po kojem se u Crnoj Gori bilježi porast standardizovane stope samoubistava u periodu 2000-2012. za 35%. U izvještaju se ističe da

su samoubistva drugi po redu uzrok umiranja u populaciji mladih uzrasta 15-29 godina. Činjenica je da mentalno zdravlje mladih ljudi opredjeljuju brojni faktori, pa iz tog razloga odgovor na ovaj problem treba da bude multisektorski, a ne samo iz sektora zdravstva. Osim toga, postoje istraživanja o negativnim iskustvima u djetinjstvu (različiti vidovi zlostavljanja, zanemarivanja, disfunkcionalne porodice), koji govore o uticaju ovih faktora na zdravlje, dobrobit i zdrav razvoj mladih. Prema podacima SZO Depresija je najveći uzrok bolesti i invaliditeta među adolescentima a samoubistva su na trećem mjestu uzroka smrti. Nasilje, siromaštvo, ponižavanje i osjećaj manje vrijednosti mogu povećati rizik od razvoja problema što se tiče mentalnog zdravlja. Vršnjačko nasilje je također jedan od prisutnih problema koji negativno utiču na mentalno zdravlje mladih. Iako postoji zakonska regulativa, pogotovo u oblasti nasilja nad djecom u porodičnom okruženju, još uvijek je u crnogorskom društvu visoka tolerancija na ove tzv. "blage oblike nasilja". Pojam nasilja na internetu još uvijek se ne razumije dovoljno od strane

Savremeni trendovi i način života i ponašanja koja se mijenjaju u skladu sa istim, donose nove izazove po zdravlje mladih, kao što su usamljenost, depresija, zlostavljanje putem interneta, govor mržnje putem interneta i slično.

odraslih koji se bave mladima i trebali bi u kriznim situacijama da im pruže podršku, što implicira situaciju da se svi mladi, pogotovo mlađi od 18 godina, ne osjećaju bezbjedno.

Razvoj životnih vještina kod djece i adolescenata i pružanje psihosocijalne podršku u školama i drugim mjestima može pomoći u promociji i unapređenju mentalnog zdravlja. Programi koji pomažu jačanju odnosa između adolescenata i njihovih porodica su također važni.

U kontekstu bezbjednosti mladih, sve češće se na evropskom nivou pominje problem mladih ljudi koji se priklanjaju ekstremističkim i radikalnim vjerskim grupama. Ovo je identifikovano I U Deklaraciji sa II evropske konvencije o omladinskom radu (Brisel, 27-30. aprila 2015). U Crnoj Gori ne postoje zvanični podaci kad je ova tematika u pitanju.

MJERE:

- 1. Uspostavljanje efikasnog međusektorskog informativno-savjetodavnog servisa za mlade i roditelje**
- 2. Razvoj omladinskog rada kao podrške za tranziciju ka autonomiji**
- 3. Podrška psiho-fizičkom razvoju i očuvanju zdravlja mladih**

ŽELJENO STANJE	SADAŠNJE STANJE
Svim mladima je tranzicija ka autonomiji olakšana postojanjem lako dostupnog savjetodavnog i sistema servisa za mlade uvezanog sa relevantnim institucijama.	Servisi za mlade praktično ne postoje i mladi se kada imaju problem uglavnom obraćaju roditeljima i vršnjacima, koji su i sami nepripremljeni za adekvatnu podršku.
Svi mladi su adekvatno podržani i usmjeravani da postanu samosvjesni, inovativni, pokazuju inicijativu i prihvataju različitosti.	Mladima je tek sporadično dostupna adekvatna podrška i usmjeravanje. Posebno ugrožene grupe mladih u ovom pogledu su: siromašni, mladi sa ruralnih područja, Romi, LGBT, nacionalne manjine, OSI, mladi sa smetnjama u razvoju.

MJERE:	OPIS STANJA	IZVOR
1. Uspostavljanje efikasnog međusektorskog informativno-savjetodavnog servisa za mlade i roditelje	Sadašnje stanje: Čak 69% mladih ne znaju da navedu niti jednu instituciju ili organizaciju u Crnoj Gori koja se sistematski bavi mladim ljudima, a najčešće spominjane su nevladine organizacije (sa tek 10%). U prosjeku, za dvije trećine mladih ne postoje servisi za mlade (omladinski klub, studentska/učenička organizacija, omladinska organizacija, savjetovalište, informativni centar): jednim dijelom jer ne znaju da postoje, zatim jer su pogrešno informisani da ne postoje, a jednim dijelom jer zapravo i ne postoje. Kada imaju problem, mladi se obično obraćaju roditeljima, prijateljima, te užoj i široj porodici, ili ga sami rješavaju uz izuzetno prisutno obrazloženje da nemaju kome da se obrate za pomoć. Željeno stanje: Formiran jedinstven savjetodavni sistem za mlade koji obuhvata različite servise (npr omladinski klub, studentska/učenička organizacija, omladinska organizacija, savjetovalište, informativni centar, drop-in centar) i koji je uvezan sa relevantnim institucijama (npr. policija, sudstvo, CSR, sistem za krizne situacije). Većina mladih zna za postojanje dostupnih servisa. Razvijena je svijest o značaju adolescencije za razvoj mlade osobe i uspostavljen adekvatan pristup informisanju i savjetovanju mladih. Uspostavljeno i informisanje-savjetovanje za roditelje i vršnjačko savjetovanje za mlade u okviru savjetodavnog sistema.	<i>Uprava za mlade i sport, Istraživanja javnog mnjenja mladih,</i>
	Sadašnje stanje: Svaki treći građanin Crne Gore zna neko dijete koje je bilo žrtva nasilja u školi, a većina građana smatra da postoje određene grupe djece koje su češće žrtve vršnjačkog nasilja, a to su najčešće pripadnici ugroženih grupa: siromašni, sa smetnjama u razvoju, nacionalne manjine, kao i oni fizički slabiji. Nasilje prema LGBT osobama je takođe prisutno. Pojam nasilja na internetu još uvijek se ne razumije dovoljno od strane odraslih koji se bave mladima i trebali bi u kriznim situacijama da im pruže podršku Željeno stanje: Profesionalci su senzitivisani i obučeni za pružanje podrške mladima žrtvama nasilja, kao i za preventivan rad sa mladima potencijalnim nasilnicima. Mladi su senzitivisani, prepoznaju i prijavljuju nasilje, uključujući i ono na internetu. Rasprostranjenost vršnjačkog nasilja prema ugroženim grupama i pojedincima je u padu.	<i>Ministarstvo prosvjete, Ministarstvo za informaciono društvo i telekomunikacije, MUP, Ombudsman</i>
	Sadašnje stanje: Ne postoje kriterijumi za informisanje mladih i postoji ograničen broj servisa kojima su mladi posebna ciljna grupa za informisanje i kojima informacije treba plasirati na način koji će osigurati da mladi informaciju mogu da razumiju, da im je prijemčiva i lako dostupna. Željeno stanje: Uspostavljeni kriterijumi za informisanje mladih koji su usklađeni sa međunarodnim preporukama i EU praksom, posebno ERYICA kriterijumima.	<i>Uprava za mlade i sport, Ministarstvo za informaciono društvo i telekomunikacije</i>
	Sadašnje stanje: Ne postoji obučen kadar koji radi sa mladima i koji im može pomoći prilikom traženja informacija. Željeno stanje: Mladi imaju priliku da uz podršku obučenog kadra pronađu informacije koje su im potrebne.	<i>Uprava za mlade i sport</i>

	Sadašnje stanje: Osim rada NVO, ne postoje specijalizovani servisi (info tačke i info centri za mlade) za informisanje i specijalizovane informacije za mlade (o programima neformalnog obrazovanja, mehanizmima za učešće u donošenju odluka, institucijama za mlade, kao i različite druge informacije od važnosti za ovu populaciju). Mladi koji nemaju svakodnevno ili uopšte pristup internetu su u neravnopravnom položaju u odnosu na svoje vršnjake jer su teme koje zanimaju mlade najviše zastupljene na internetu. Željeno stanje: U svim opštinama uspostavljene su info tačke u omladinskim klubovima, omladinskim centrima, nvo, školama koje omogućavaju da mladi nađu informacije koje su im potrebne na jednom mjestu (programi neformalnog obrazovanja, mehanizmi za učešće u donošenju odluka, institucije za mlade, kao i različite druge informacije od važnosti za ovu populaciju). Uvođenje besplatnog interneta za sve mlade.	<i>Uprava za mlade i sport, Lokalne samouprave, Ministarstvo za informaciono društvo i telekomunikacije</i>
	Sadašnje stanje: Mladi se uglavnom u medijima pominju u negativnom kontekstu (kad se desi neki problem) i medijski programi za mlade ili ne postoje ili ako postoje nijesu bazirani na potrebama mladih ljudi. Željeno stanje: Mladi se u medijima pominju primarno u pozitivnom kontekstu. Medijski programi za mlade su prisutniji u većoj mjeri, a kreirani su u konsultacijama i uz uključivanje samih mladih.	<i>Analiza medijskih sadržaja</i>
2. Razvoj omladinskog rada kao podrške za tranziciju u odraslo doba	Sadašnje stanje: Ne postoje standardizovani i akreditovani programi obuke za omladinske radnike i omladinske aktiviste koji bi sve zainteresovane osposobljavao da svom radu sa mladima pristupaju studiozno, analitički i da, u svakom trenutku, rade profesionalno. Centar za stručno obrazovanje razvio standard zanimanja za „omladinske aktiviste / aktivistkinje“ čime se po prvi put prepoznaju i kompetencije iz domena omladinskog rada koje spadaju u takozvane „meke“ kompetencije. Na filozofskom fakultetu izrađen je elaborat za Master studije „Omladinski rad u zajednici“. Željeno stanje: Standardizovane i akreditovane obuke za omladinske radnike i omladinske aktiviste se u kontinuitetu organizuju i time se osposobljava potreban profesionalni kadar za rad u omladinskim klubovima, omladinskim centrima, školama, organizacijama civilnog društva, institucijama na lokalnom i nacionalnom nivou. Sadašnje stanje: Doprinos koji omladinski rad može da ima u društvenoj i ekonomskoj sferi nije prepoznat i nije uspostavljen sistem osiguranja tj. praćenja i provjere kvaliteta programa koji se sprovode u omladinskom radu. Željeno stanje: Istraživanjima je utvrđena vrijednost, socijalni i društveni uticaj omladinskog rada, koji akteri omladinske politike prepoznaju, promovišu i podržavaju. Razvijen je sistem osiguranja (praćenja i provjere) kvaliteta programa koji se sprovode u polju rada sa mladima. Sadašnje stanje: 80% mladih više voli da se druži sa drugim ljudima, nego da slobodno vrijeme provodi sam (9,7%). Neujednačena je dostupnost programa omladinskog rada, pa se mladi bave određenim aktivnostima jer su im jedine dostupne, a ne što su njihov prvi izbor. Ne	<i>Ministarstvo prosvjete</i> <i>Istraživanja i analize, Uprava za mlade i sport</i> <i>Uprava za mlade i sport, Lokalne samouprave</i>

	postoji funkcionalan model omladinskih servisa (omladinski klubovi, omladinski centri, kancelarije za mlade) koji je prvenstveno dizajniran i vođen od strane mladih ljudi, pa samim tim i njihovih organizacija, a podržan od strane adekvatnih državnih/opštinskih struktura i stručnjaka iz oblasti omladinskog rada. Ne postoje razvijeni standardi koje treba poštovati prilikom uspostavljanja servisa za mlade, a koji se tiču jasnih smjernica za pet oblasti: procedure, programi, infrastruktura, vođenje i administracija. <i>Željeno stanje:</i> U svim opštinama su obezbijeđeni adekvatni prostori, razvijene i usaglašene smjernice (procedure, programi, infrastruktura, vođenje i administracija) i obezbijeđen profesionalni kadar za rad u omladinskim klubovima i kancelarijama za mlade u svim opštinama, a regionalno i omladinskim centrima u kojima bi se mladi informisali, dobijali stručan savjet, samoorganizovali i aktivizmom i učešćem doprinosili razvoju zajednice, te provodili svoje slobodno vrijeme na način na koji to žele i sami i osmisle. <i>Sadašnje stanje:</i> Osamostaljivanje mladih je izuzetno otežano, a mladi su često primorani da porodicu zasnivaju u višegeneracijskim i često nesulovnim stambenim zajednicama. Ne postoji direktna podrška koja će obezbijediti neophodne resurse za osamostaljivanje mladih (uključujući i mlade bračne parove), a koji se tiču ekonomskih i stambenih mjera za osamostaljivanje i sticanje autonomije. <i>Željeno stanje:</i> Mladi dobijaju direktnu podršku od institucija sistema koje im, u vidu konkretnih i ravnopravno dostupnih mjera i olakšica, omogućavaju osamostaljivanje i sticanje autonomije.	
3. Podrška psiho-fizičkom razvoju i očuvanju zdravlja mladih	<i>Sadašnje stanje:</i> Mladi nemaju naviku preventivnih, nenametnutih korišćenja zdravstvenih servisa i kod ljekara idu najčešće samo kada se razbole. Nedovoljna pažnja se posvećuje fizičkoj aktivnosti, zdravoj ishrani, te mentalnom zdravlju mladih. Među mladima su nedovoljno promovisani programi prevencije. Kapaciteti roditelja i nastavnog osoblja u vezi psiho-fizičkog zdravlja mladih su relativno ograničeni. <i>Željeno stanje:</i> Kroz saradnju organizacija civilnog društva i institucija sistema, mladima, roditeljima i nastavnom osoblju su dostupni različiti preventivni programi koji doprinose njihovom zdravom psiho-fizičkom razvoju. Postoje i primjenjuju se standardi usluga i programa za psiho-fizičko zdravlje mladih. Prati se stanje zdravlja mladih u svim segmentima, u skladu sa međunarodnim indikatorima.	<i>Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo finansija, Uprava za mlade i sport</i> <i>Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo prosvjete,</i>

E) Mladi imaju pristup kvalitetnim kulturnim sadržajima kao kreatori i konzumenti

„Kultura mladih predstavlja raznolikost subkulturnih fenomena i razlika u odnosu na opšti kulturni kontekst”

U Crnoj Gori je prisutna nedovoljna podrška mladima za razvoj posebnosti sopstvenih subkulturnih izraza, nedovoljna uključenost mladih u postojeće programe institucija kulture, kao i nedovoljna informisanost mladih o umjetnosti i kulturi kroz postojeći sistem obrazovanja, kroz programe u institucionalnom i vaninstitucionalnom sistemu kulture i u medijima. Zato se ova Strategija bavi u jednom dijelu domenom kulture mladih uvažavajući postojanje drugih strategija i nadležnih institucija koje se bave kulturom.

Pojmom Kultura obuhvaćeno je kulturno i umjetničko stvaralaštvo i djelatnosti kojima se stvaraju, prezentuju, promovišu, štite i čuvaju kulturna dobra, umjetnička djela i druge duhovne tvorevine. Donošenjem Zakona o kulturi ("Sl. list Crne Gore", br. 49/08 od 15.08.2008.) ustanovljen je javni interes i načela na kojima se kultura ostvaruje i razvija. Jedno od osnovnih načela je sloboda stvaralaštva i poštovanje prava na kulturu, zatim opredijeljenosti države i lokalne samouprave da podstiču i pomažu razvoj kulturnog i umjetničkog stvaralaštva i zaštitu i očuvanje kulturne baštine. Ravnopravno očuvanje svih kulturnih identiteta i poštovanja kulturne različitosti kao i izgradnja i unapređenja sistema kulture u skladu sa međunarodnim standardima, projektovani su prema standardima Evropske Unije.

Ne postoji specijalizovana institucija za promociju kulture mladih u Crnoj Gori. Nezavisna kultura koja se u najvećoj mjeri odnosi na mlade, nije dio institucionalnog kulturnog sistema ali omogućava značajan prostor za saradnju. Nerazvijene su komunikacije i inicijative na relaciji država – lokalna samouprava - nevladin sektor u organizovanju posebnih programa posvećenih kulturi mladih. Stvaranje uslova za podsticaj razvoja i afirmaciju talenata, što je jedna od kategorija Nacionalnog programa razvoja kulture, u direktnoj je vezi sa podrškom mladih. Kroz djelatnost institucija Ministarstva kulture, u sinergiji i saradnji sa drugim akterima, i posebno samim mladima, kroz godišnje planove i programe u kojima su mladi prepoznati ne samo kao konzumenti već i kreatori određenih programa, moguće je uspostaviti efikasno, racionalno i kreativno upravljanje u kulturi koja se primarno tiče mladih.

MJERE:

- 1. Podrška mladim kreatorima kulture i medijskih sadržaja**
- 2. Obezbjedivanje jednakog pristupa kulturnim sadržajima za sve mlade**

ŽELJENO STANJE	SADAŠNJE STANJE
Mladi kreatori kulture i medijskih sadržaja su podržani usvojim naporima da se izraze u različitim formama.	Mladi kreatori nezavisne kulture i medijskih sadržaja su gotovo nevidljivi i nemaju adekvatnu podršku za rad i napredovanje.
Svim mladima je omogućen kvalitetan pristup kulturnim sadržajima za mlade.	Pristup sadržajima iz domena kulture umnogome zavisi od mjesta boravka mlade osobe.

MJERE:	OPIS STANJA	IZVOR
1. Podrška mladim kreatorima kulture i medijskih sadržaja	<i>Sadašnje stanje:</i> Nema podataka o broju mladih kreatora kulture i medijskih sadržaja koji su podržani od strane nadležnih institucija da realizuju svoje ideje. Nizak je nivo kulturne mobilnosti mladih. Mladi kreatori, kao ni amaterska kulturna društva mladih, nisu izdvojeni kao posebna kategorija za koju treba predvidjeti posebne mjere.	Ministarstvo kulture
	<i>Željeno stanje:</i> Ustanovljen je poseban fond za podršku mladim stvaraocima nezavisnih kulturnih i medijskih sadržaja, i mobilnost mladih u kulturi. Upostavlja se evidencija o broju mladih stvaraoca i amaterskih kulturnih društava koji traže i onih koji u skladu sa razvijenim kriterijumima dobijaju podršku da svoje ideje realizuju. Kultura mladih se razvija i kroz efikasnu saradnju mladih i organizacija civilnog društva, amaterskih grupa sa institucijama kulture. Povećan je broj mladih koji učestvuju u međunarodnim projektima Ana Lind Fondacije i projektima UNESCO.	
	<i>Sadašnje stanje:</i> Mladi imaju ograničen pristup mentorima i uzorima iz domena kulture. <i>Željeno stanje:</i> Razvijen efikasan sistem volonterskog rada u institucijama kulture, na značajnim festivalima i manifestacijama, gdje mladi stvaraoci mogu da ostvare značajne kontakte i steknu iskustvo.	
2. Obezbeđivanje jednakog pristupa kulturnim sadržajima za sve mlade	<i>Sadašnje stanje:</i> Pristup sadržajima iz domena kulture umnogome zavisi od mjesta boravka mlade osobe. <i>Željeno stanje:</i> Zajedničkim naporima institucija kulture, obrazovanja i rada i socijalnog staranja, kao i među sektoroskim saradnjom, u pogledu razvoja, promocije i dostupnosti programskih sadržaja namjenjenih mladima ostvaren je obuhvat svih mladih, posebno onih u ruralnim područjima i marginalizovanim zajednicama. Inovativno modeli su razvijeni poput mobilnih bioskopa, putujućih pozorišnih trupa itd.	Ministarstvo kulture, Ministarstvo prosvjete, Ministarstvo nauke, Ministarstvo rada i socijalnog staranja

F) Uspostavljen je normativno pravni okvir za sprovođenje omladinske politike

„Neophodno je uspostaviti pitanje mladih kao transverzalno pitanje“

Više od pet godina nije završen proces institucionalizacije i sistematizacije radnih mjesta, neriješen je radni odnos zaposlenih, a resursi i kapaciteti Uprave za razvoj i implementaciju omladinske politike su nedovoljni. Vlasništvo i politička volja da se omladinska politika prioritzuje i unaprijedi su na relativno niskom nivou. Takođe, proces izrade i usvajanje Zakona o mladima trajao je više od tri godine, usled nedostataka u komunikaciji između ministarstva i Uprave. Evaluacija realizacije NPAMa 2006-2011 evidentirala je da Uprava za mlade i sport ne može postići značajnije rezultate u opisanim okolnostima niti može odgovoriti na zahtjeve koji proizilaze iz omladinske politike bez razvijene sveobuhvatne ponude servisa za mlade, zasnovane na potrebama, a koje opštine direktno organizuju kroz lokalne kancelarije za mlade ili kroz partnerski odnos sa servisnim nevladinim organizacijama. Otežavajuća okolnost je i to što su profesije i zanimanja koja se na specifičan način bave mladima deficitarna, odnosno nisu prepoznata i nema kontinuirane obuke za omladinske radnike, info-radnike, asistente u nastavi za djecu sa posebnim obrazovnim potrebama, romske medijatore u zajednici u oblasti zdravlje i obrazovanje, itd. Zato strategija predviđa sledeće prioritetne mjere koje se tiču prvenstveno razvoja normativno-pravnog okvira.

MJERE:

- 1. Jačanje kapaciteta Uprave za mlade i sport za sprovođenje i monitoring omladinske politike**
- 2. Unapređenje normativnog okvira**
- 3. Obezbeđivanje održivog i kontinuiranog finansiranja omladinske politike**
- 4. Unapređenje međuresorske saradnje**
- 5. Unapređenje statistike na nacionalnom nivou i znanja o mladima**
- 6. Jačanje kapaciteta lokalnih samouprava za razvoj i sprovođenje omladinske politike**
- 7. Podrška omladinskom udruživanju**
- 8. Jačanje međunarodne saradnje u oblasti omladinske politike**
- 9. Unapređenje sistema informisanja mladih**

ŽELJENO STANJE	SADAŠNJE STANJE
Funkcionalna i efikasna Uprava za mlade i sport sa dovoljnim brojem kompetentnih službenika razvija i sprovodi omladinsku politiku, pruža neophodnu poršku razvoju sekora mladih i postavlja mlade na dnevni red vlade kao transverzalno pitanje od	Nije završen proces institucionalizacije i sistematizacije radnih mjesta, neriješen je radni odnos zaposlenih, a resursi i kapaciteti Uprave za razvoj i implementaciju omladinske politike su nedovoljni.

značaja za državu.

Uspostavljena je adekvatna struktura i finansijski okvir za razvoj i sprovođenje omladinske politike uključujući neophodne servise za mlade u svim opštinama u skladu sa pravima i identifikovanim potrebama mladih.

Na lokalnom nivou nerazvijena i neujednačeno razvijena struktura i finansijski okvir za razvoj i implementaciju omladinske politike.

MJERE:	OPIS STANJA	IZVOR
1. Ojačati kapacitete Uprave za mlade i sport za sprovođenje i monitoring omladinske politike	<i>Sadašnje stanje:</i> Neriješen radni odnos zaposlenih, resursi i kapaciteti Uprave za mlade i sport za razvoj i implementaciju omladinske politike su nedovoljni. <i>Željeno stanje:</i> Sistematizovana minimum 4 radna mjesta, obučeni zaposleni za sprovođenje omladinske politike, kao i za kontrolu kvaliteta u sprovođenju omladinske politike u javnom sektoru.	<i>Uprava za mlade i sport, Uprava za kadrove</i>
	<i>Sadašnje stanje:</i> Ne postoji stručno i savjetodavno multiresorno i multisektorsko tijelo koje podstiče i unapređuje razvoj omladinske politike. <i>Željeno stanje:</i> Osnovan funkcionalan Savjet za mlade kao stručno i savjetodavno multiresorno i multisektorsko tijelo koje podstiče i unapređuje razvoj omladinske politike, prati rad ministarstava i drugih tijela državne uprave u sprovođenju, praćenju i vrednovanju politika za mlade u okviru njihove nadležnosti te, s tim u vezi, daje mišljenja i preporuke; prati razvoj organizacija mladih i za mlade i daje preporuke za unaprjeđenje njihovog rada i sistema podrške; daje preporuke za razvoj politika za mlade na lokalnoj, nacionalnoj i međunarodnom nivou; prati i reaguje na pojave u društvu od značaja za mlade. (u skladu sa predlogom Zakona o mladima)	<i>Uprava za mlade i sport</i>
2. Unaprijeđivanje normativne podrške	<i>Sadašnje stanje:</i> Zakon o mladima je tek usvojen. <i>Željeno stanje:</i> Sprovođenje Zakona o mladima, kao usvojeni podzakonski akti kojim se uređuju mjere i aktivnosti koje preduzima Crna Gora i jedinice lokalne samouprave u cilju unaprijeđivanja društvenog položaja mladih i stvaranja uslova za ostvarivanje potreba mladih u svim oblastima od interesa za mlade je usvojen i time je unaprijeđen pravni okvir u oblasti mladih. Uspostavljena struktura za praćenje uspjeha sprovođenja zakona o mladima i podzakonskih akata, korišćenjem alata prilagođenih mladima omogućeno i mladima da učestvuju u praćenju i sprovođenju zakona.	
3. Obezbjedjivanje održivog i kontinuiranog finansiranja omladinske politike	<i>Sadašnje stanje:</i> Nedovoljan bužet (cifra) za realizaciju omladinske politike na nacionalnom i lokalnom nivou. Nema mogućnosti za finansiranje projekata i programa omladinskih organizacija i organizacija za mlade u skladu sa omladinskom politikom. <i>Željeno stanje:</i> Uvećan bužet (cifra) za sprovođenje omladinske politike u skladu sa potrebama Akcionog plana za mlade. Uprava za mlade i sport raspisuje konkurse i kriterijume i u kontinuitetu direktno finansira sprovođenje omladinske politike kroz projekte nevladinog sektora i javnih ustanova.	<i>Budžet Uprave za mlade i sport</i>

	<i>Sadašnje stanje:</i> Nedovoljne kompetencije i motivisanost službenika za prikupljanje sredstva od stranih donatora, lokalnih partnera i ostalih vladinih sektora. <i>Željeno stanje:</i> Kompetentni i efikasni službenici u kontinuitetu prikupljaju ~15% neophodnih sredstava od stranih donatora, lokalnih partnera i eventualno ostalih vladinih sektora sa kojima se nalaze zajednički interesiza realizaciju strategije za mlade.	<i>Uprava za mlade i sport</i>
4. Unapređenje međuresorske saradnje	<i>Sadašnje stanje:</i> Saradnja između resornih ministarstava u vezi omladinske politike nije na zadovoljavajućem nivou. <i>Željeno stanje:</i> Obrazovan i obučen funkcionalan operativni međuresorski radni tim sa ciljem praćenja sprovođenja strategije za mlade, sprovođenja zajedničkih planiranja i realizacije prioriternih projekata u vezi mladih, a u saradnji više relevantnih ministarstava.	<i>Uprava za mlade i sport</i>
5. Unapređenje statistike na nacionalnom nivou i znanja o mladima	<i>Sadašnje stanje:</i> Relevantni podaci za poznavanje stanja vezanog za mlade, te monitoring i analizu uticaja omladinske politike se ne prikupljaju na adekvatan način i teško su ili nisu dostupni. <i>Željeno stanje:</i> Uspostavljen sistem praćenja položaja mladih u svim oblastima a posebno 46 indikatora definisanih u strategiji za mlade, te EU i UN indikatora. Monstat godišnje izveštava u skladu sa indikatorima omladinske politike koje prati Eurostat. Akademski zajednica inicira istraživanja iz oblasti mladih i obezbeđuje relevantne podatke donosiocima odluka za kontinuiran razvoj omladinske politike.	<i>Monstat, Uprava za mlade i sport,</i>
6. Ojačati kapacitete lokalnih samouprava za razvoj i sprovođenje omladinske politike	<i>Sadašnje stanje:</i> Na lokalnom nivou nerazvijena i neujednačeno razvijena struktura za razvoj i implementaciju omladinske politike. Nedovoljno obučeni službenici zaduženi za pitanja mladih u svojim opštinama. <i>Željeno stanje:</i> Sistematizovana radna mjesta u svih 23 CG opštine, obučeni zaposleni za sprovođenje omladinske politike na lokalnom nivou, godišnje edukacije u oblasti omladinske politike i rada sa mladima.	<i>Uprava za mlade i sport, Lokalne samouprave</i>
7. Podrška omladinskom udruživanju	<i>Sadašnje stanje:</i> Mladi nemaju svoju platformu za pregovaranje prema državi. COF, postojeća krovna omladinska organizacija, ne funkcioniše i ne ispunjava primarnu svrhu postojanja – da utiče na poboljšanje položaja mladih, omladinskih organizacija i organizacija za mlade i predstavlja glas mladih prema državnim institucijama kao lobistički mehanizam. Nedovoljan je broj omladinskih klubova i centara. <i>Željeno stanje:</i> U Crnoj Gori postoji funkcionalna, demokratska i proaktivna krovna organizacija mladih koja okuplja neprofitne organizacije mladih, organizacije koje se bave pitanjima mladih i druge omladinske strukture na lokalnom i nacionalnom nivou. Obezbijeđena institucionalna podrška organizacijama čije funkcionisanje jača pregovaračku poziciju mladih prema državi i njenim politikama za mlade; jača mehanizme za učešće mladih u donošenju odluka; jača mehanizme za predstavljanje opštih socio-ekonomskih, obrazovnih, kulturnih i drugih interesa mladih; i uopšte pozitivno utiče na poboljšanje položaja mladih. Opremljena su i otvorena minimum tri regionalna multifunkcionalna omladinska centra u kojima omladinske organizacije mogu da nađu adekvatne resurse i podršku za sprovođenje svojih aktivnosti.	<i>Uprava za mlade i sport</i>

8. Međunarodna saradnja	<i>Sadašnje stanje:</i> Ograničena međunarodna saradnja zbog ograničenih ljudskih kapaciteta Uprave. <i>Željeno stanje:</i> Uprava za mlade proaktivno uspostavlja bilateralne i regionalne saradnje, kao i saradnje sa međunarodnim institucijama u Crnoj Gori, kao i učešće u radu međunarodnih tijela, u oblasti omladinske politike. Uprava aktivno učestvuje u aktivnostima regionalne kancelarije za mlade (RYCO).	<i>Uprava za mlade i sport</i>
	<i>Sadašnje stanje:</i> Nema preciznih podataka o iskorištenosti Evropskih i drugih međunarodnih programa za mlade kojima je Crna Gora pristupila. <i>Željeno stanje:</i> Utvrđeni su podaci o iskorištenosti programa koji informišu dalje aktivnosti Uprave za mlade na obezbjeđivanju i promovisanju korišćenja međunarodnih programa i fondova za mlade poput Erasmus+, EURO<26 i dr. Započeti pregovori i preduzete mjere za povećanje iskorištenosti tih programa.	<i>Uprava za mlade i sport, NVO, Istraživanja</i>
9. Unapređenje informisanja mladih	<i>Sadašnje stanje:</i> Mladi koji nemaju svakodnevno ili uopšte pristup internetu su u neravnopravnom položaju u odnosu na svoje vršnjake jer su teme koje zanimaju mlade najviše zastupljene na internetu. 69% mladih ne može da navede bilo koju instituciju koja se bavi mladima. Mladi identifikuju kao probleme: nepostojanje specijalizovanih servisa za informisanje i specijalizovanih informacija za mlade; nedostatak učešća mladih u kreiranju medijskih programa za mlade, te manjak kapaciteta kadrova koji rade sa mladima da im pomognu u traženju i tumačenju informacija. <i>Željeno stanje:</i> Sistematizacija informacija i kontrola njihovog kvaliteta u skladu sa međunarodnim standardima dobre prakse, uvođenje besplatnog interneta za sve mlade, kreiranje posebnih informativnih sadržaja u skladu sa njihovim interesovanjima, osiguranje da se "sve" informacije mogu naći na jednom i lako dostupnom mjestu.	<i>Uprava za mlade i sport, Ministarstvo za informaciono društvo i telekomunikacije</i>

AKCIONI PLAN 2017-2019

Ključni ishod A: Mladi ostvaruju ekonomsku i socijalnu sigurnost kroz olakšan pristup tržištu rada i sticanje zaposlenja					
Mjera	Aktivnost	Pokazatelj uspjeha	Vremenski okvir	Odgovorni za realizaciju	Budžet
A1. Otklanjanje barijera za pristup tržištu rada svim mladima	1.1. Promovisanje programa i aktivnih mjera tržišta rada za mlade (outreach)	Obuhvat mladih programom informisanja; broj i vrste promoviranih mjera aktivnog zapošljavanja; broj i vrsta distribuiranog informativnog materijala	2017-2019	ZZZCG / Omladinske organizacije / Civilni sektor / Škole / socijalni partneri	
	1.2. Unapređenje postojećih mjera/programa za zapošljavanje kroz proces analize uticaja i planiranja u koji su uključeni mladi i druge zainteresovane strane	Broj i vrsta sprovedenih istraživanja; broj inicijativa i broj unaprijeđenih mjera/programa aktivne politike zapošljavanja na godišnjem nivou Broj podržanih projekata i programa koji obezbjeđuju učešće mladih kreiranju aktivnih mjera zapošljavanja	2017-2018-2019	ZZZCG / Omladinske organizacije / Civilni sektor / Škole / socijalni partneri / Privredna komora/ Udruženja poslodavaca	
	1.3. Razvoj nove aktivne mjere zapošljavanja koja targetira mlade žene	Broj i vrsta aktivnih mjera zapošljavanja koje targetiraju žene; Obuhvat korisnika	2018	ZZZCG/MRSS/socijalni partneri	
	1.4. Senzibilisanje javnosti i poslodavaca u cilju podsticanja zapošljavanja posebnih grupa nezaposlenih osoba kao što su mladi samohrani roditelji, liječeni zavisnici, žrtve nasilja i druge grupe kojima je otežan pristup tržištu rada	Broj i vrste akcija sprovedenih u cilju senzibilizacije javnosti i poslodavaca (sastanci, konferencije, medijski događaji...) Broj zapošljenih	2017-2019	ZZZCG/MRSS/ socijalni partneri/organizacije civilnog društva	
	1.5. Informisanje mladih o pravima po osnovu rada (pružanje besplatna pravna pomoć)	Broj korisnika/ca na godišnjem nivou; vrste pravne pomoći	2017-2019	Socijalni partneri	
	1.6. Uspostavljanje sistema kontinuirane međuresorne komunikacije na	Broj radnih i koordinacionih tijela,	2017-	Ministarstvo za ljudska i	

	temu afirmativnih mjera zapošljavanja mladih	savjeta ; stepen učešća biznis sektora u kreiranju i imlementaciji aktivnih mjera zapošljavanja mladih	2019	maninska prava; ZZZCG; socijalni partneri/ Unija poslodavaca/ obrazovane institucije/ organizacije civilnog društva	
A2. Podrška razvoju preduzetništva mladih	2.1. Razvoj integrisanih i cjelovitih programa za podršku mladim preduzetnicima i preduzetnicama, koji će uključiti mladima prilagođene mehanizme nefinansijske i finansijske podrške (informisanje, podršku razvoju biznis ideja , mentorstvo pri sprovođenju biznis ideja, pristupačne kredite i grantove, biznis inkubatori, prostori za zajednički rad (co-working, obezbjeđivanje infrastrukture na lokalnom nivou	Obuvat mladih programima podrške; Broj i brsta razvijenih i reealizovanih preduzetničkih ideja; Broj i vrste finansijski podržanih programa prema regionu, loklanom i nacionalnom nivou i vrsti programa, razvrstano po polu. Procjena održivsti podržanih programa nakon 3 godine. Broj mladih koji su samozapošljeni kao rezultat podsticajnih mjera	2017 2018 2019	ME/MF/IRF/ZZZCG/Unija poslodavaca/obrazovane institucije MF/ Jedinice lokalne samouprave/ ME	
	2.2. Rana promocija preduzetništva kroz sistem obrazovanja (preduzetničkog načina razmišljanja)	Strategija o razvoju preduzetničkog učenja Obuhvat mladih kroz promotivne aktivnosti razvrstano prema regionu, loklanom i nacionalnom nivou	2017 2018 2019	Ministarstvo prosvjete,ZZCG	
	2.3 U okviru budućeg koncepta socijalnog/ društvenog preduzetništva razmotriti uvođenje posebnih olakšica i uslova za funkcionisanje socijalnih preduzeća mladih	Izvršena analiza glavnih barijera u razvoju socijalnog preduzetništva za mlade/kroz anketu. Dizajnirae preporuke i mjere/olakšice za mlade u socjalnom prduzetništvu. Pokrenute inicijative za usvajanje mjera	2017- 2019	MRSS/MF/ME/ Civilni sektor	
A3. Uspostavljen i integrisani i	3.1. Analiza postojećeg sistema podrške mladima u ostvarivanju dostojanstvenog zaposlenja	Realizovana analiza	2017	ZZZ, Uprava za mlade, Međunarodne organizacije, NVO	
	3.2 Unapređenje postojećeg / razvoj novih elemenata (uključujući online karijerno savjetovanje) i integracija sistema podrške mladima	Broj mladih obuhvaćenih integrisanim programom	2018 - 2019	CIPS, Zavod za zapošljavanje, NVO,	

holistički sistem podrške mladima ka dostojanstvu enom zaposlenju	(programa i servisa karijernog savjetovanja sa resursima u zajednici /škole, omladinski klubovi, NVO, biznis sektor) u skladu sa nalazima Analize (3.1)			obrazovne institucije	
	3.3. Kreiranje programa za podizanje nivoa znanja mladih o značaju karijernog planiranja (podrška implementaciji Strategije cjeloživotne karijerne orijentacije)	Stepen/procenat mladih koji karijerno vođenje i savjetvanje prepoznaju kao koristan i dostupan servis	2017 - 2019	Biznis sektor, CIPS, ZZZ, Uprava za mlade I sport,	
	3.4. Kreiranje mehanizama za vaninstitucionalno pružanje usluga karijernog vođenja i savjetovanja	Uspostavljeni vaninstitucionalni mehanizmi; broj i vrsta usluga vaninstitucionalnog karijernog vođenja i savjetovanja	2018-2019	MRSS/Min Prosvjete / ZZZCG, socijalni partneri, nevladine organizacije	
A4. Smanjenje neaktivnost i mladih	4.1. Razvoj programa vršnjačke edukacije na temu zapošljivosti mladih (zaposleni -neaktivni nezaposleni mladi)	Broj i vrsta programa; Obuhvat korisnika razvrstan po polu, regionu i nacionalno	2019	ZZZCG/Međunarodne organizacije	
	4.2. Razvoj aplikacije za mobilne telefone za tražioce posla (posebno targetirani mladi)	Izrađena aplikacija; Obuhvat korisnika/ca	2017	ZZZCG/NVO sektor/ Socijalni partneri Različiti potencijalni nosioci aktivnosti, uključujući mlade	
	4.3. Medijsko promovisanje dobre prakse kroz primjere mladih koji su prošli programe koji podstiču i poboljšavaju zapošljivost mladih	Broj i vrsta medijskih promocija; broj mladih uključenih u program	2017-2019	MRSS/Min Prosvjete /ZZZCG, socijalni partneri, nevladine organizacije; mediji	
	4.4. Unaprijeđenje postojećih i kreiranje novih programa koji podstiču aktivost mladih, posebno dugoročno nezaposlenih mladih i mladih iz osjetljivih društvenih grupa poput mladih žena, osoba sa invaliditetom, roma i egipćana, liječenih korisnika psihoaktivnih supstanci i sl.	Broj i vrsta programa; obuhvat korisnika razvrstano po regionu, lokalnom i nacionalnom nivou, polu i društvenim grupama	2017-2019	MRSS/Min Prosvjete /ZZZCG, socijalni partneri, nevladine organizacije	
	4.5. Promocija koncepta EU Garancije za mlade	Broj i vrsta događaja; medijskih promocija; obuhvat mladih kao ciljne grupe	2017 - 2018	MRSS/Min Prosvjete- Min.ekonomije / ZZZCG / IRF	

Ključni ishod B: Mladi imaju pristup kvalitetnom obrazovanju					
Mjera	Aktivnost	Pokazatelj uspjeha	Vremenski okvir	Odgovorni za realizaciju	Budžet
B1. Podrška razvoju neformalnog učenja i unapređenje mehanizama verifikovanja neformalno i informalno stečenih znanja	1.1. Kreiranje nacionalnih standarda kvaliteta neformalnog obrazovanja za mlade	Kreirani i usvojeni standardi Razvijeni, na nacionalnom nivou, mehanizmi za: - određivanje /identifikacija ishoda učenja koje su mladi stekli kroz neformalno učenje, značajnih za njihov lični i profesionalni razvoj, -dokumentovanje znanja i vještina mladih, stečenih kroz neformalno učenje, -vrednovanje ishoda učenja, - sertifikovanje rezultata provjere ishoda učenja kroz kvalifikaciju, dio kvalifikacije, broj kredita ili na drugi, odgovarajući način	2017-2018	Ministarstvo prosvjete u saradnji sa NVO /nosiocima programa NFO/Centar za stručno obrazovanje/Zavod za školstvo	
	1.2. Analiza potreba za uvođenje standarda kvaliteta rada trenera neformalnog obrazovanja za mlade	Izvršena analiza i date preporuke za sistem standardizacije	2018	Centar za stručno obrazovanje, Ispitni centar i NVO	
	1.3. Unapređenje pedagoških kompetencija trenera/ lica koja realizuju programe neformalnog učenja sa mladima	- usaglašeni stavovi partnera o standarima kvalitetu rada trenera - Broj akreditovanih programa za trenere -Broj održanih seminara za trenere - Broj lica koja su završila programe osposobljavanja za trenere	2018-2019.	Centar za stručno obrazovanje, Zavod za školstvo, Uprava za mlade i sport i NVO	
	1.4. Analiza nastavnih planova i programa o stepenu uključenosti tema osposobljavanja za realizaciju ličnih i profesionalnih inicijativa (planiranje, društveno preduzetništvo, komunikacijske vještine i sl.....) i u skladu sa nalazima dizajnirati i licencirati programe neformalnog obrazovanja	Izvršena analiza nastavnih planova i programa ; Nivo uključenosti deficitarnih tema u programe neformalnog obrazovanja; broj i vrsta licenciranih programa	2017	Ministarstvo prosvjete, Centar za stručno obrazovanje, Zavod za školstvo, ZZZCG, NVO	

	1.4. Informisanje mladih o konceptu i dostupnim mogućnostima za cjeloživotno učenje i verifikaciju znanja i vještina stečenih van formalnog obrazovnog sistema	Stepen informisanosti mladih; broj i vrsta događaja, medijskih i drugih promocija; -Broj podržanih programa i aktivnosti koje promovišu cjeloživotno učenje Broj organizacija mladih, uključenih u promociju cjeloživotno učenja; Broj mladih koji verifikuje svoja znanja/vještine	2017 - 2019	Ministarstvo prosvjete, MRSR, Zavod za školstvo, ZZZ, UNICEF, Ispitni centar, Centar za stručno obrazovanje, NVO	
	1.5. Izraditi katalog usluga neformalnog obrazovanja na lokalnom nivou koji uključuje i pružaoce usluga	Izrađen katalog neformalnog obrazovanja u svim opštinama	2017 - 2019	Ministarstvo prosvjete, MRSR, Zavod za školstvo, Centar za stručno obrazovanje, Biroi za zapošljavanje, Lokalne samoprave, NVO	
	1.6. Promovisanje inovativnih oblika obrazovanja i on-line učenja /webinari, online kursevi/	Stepen informisanosti mladih; obuhvat korisnika; broj seminara i drugih promotivnih aktivnosti koje podržavaju inovativne oblike učenja	2017 - 2019	Ministarstvo prosvjete, Zavod za školstvo, NVO koje sprovode online treninge, organizatori obrazovanja	
	1.7. Podrška udruženjima koja sprovode omladinsku politiku u razvoju i akreditovanju programa koji promovišu toleranciju, rodnu ravnopravnost, inkluziju i njihovu realizaciju kroz vannasravnne /slobodne aktivnosti	- Broj podržanih udruženja - Broj podržanih programa i aktivnosti	2017- 2018.	Ministarstvo prosvjete / Uprava za mlade i sport, Zavod za školstvo, Centar za stručno obrazovanje, NVO koje sprovode online treninge	
B2. Unapređenje kvaliteta organizacije, realizacije i vrednovanja praktičnog obrazovanja	2.1. Povećanje obima realizacije praktične nastave kod poslodavaca	-Povećan procenat realizacije praktične nastave kod poslodavaca za 5% na godišnjem nivou oblastima	2017- 2018.	Ministarstvo prosvjete, Centar za stručno obrazovanje, škole, udruženja poslodavaca	
	2.2. Promovisanje primjera dobre prakse saradnje škola i poslodavaca i učenja uz rad	-Povećan broj poslodavaca koji omogućavaju realizaciju praktične nastave za 5% na godišnjem nivou	2017- 2020.	Ministarstvo prosvjete, Centar za stručno obrazovanje, škole, udruženja poslodavaca, NVO sektor	

u stručnim školama i univezitetima	2.3. Unapređenja kompetencija organizatora praktičnog obrazovanja u školama	- Broj organizovanih seminara za organizatore praktičnog obrazovanja - poboljšana ocjena oblasti kvaliteta praktičnog obrazovanja od strane eksterne evaluacije za jednu ocjenu, za sve škole	2017-2018.	Ministarstvo prosvjete, Centar za stručno obrazovanje, škole, udruženja poslodavaca	
	2.4. Realizovanje obrazovnih emisija u kojima bi učenici kroz rješavanje praktičnih problema pokazivali svoje znanje	Broj emitovanih emisija		Mediji, Ministarstvo kulture, Ministarstvo prosvjete	
B3. Razvoj socio-emocionalnih vještina mladih	3.1. Unaprijediti sistem praćenja sprovođenja obaveznih izbornih sadržaja u srednjim školama i obezbijediti funkcionalan sistem za vrednovanje mladih koji su aktivni	Uspostavljena metodologija i sistem praćenja izbornih sadržaja; Dizajniran i uspostavljen funkcionalni sistem vrednovanja; Urađena analiza sprovođenja obaveznih izbornih sadržaja; Pripremljene preporuke nadležnim organima	2017	Ministarstvo prosvjete - Zavod za školstvo, srednje škole, UMS	
	3.2. Podrška organizovanju slobodnih aktivnosti u obrazovnom sistemu sa ciljem razvoja socio-emocionalnih vještina mladih	Pripremljene smjernice školamaza realizaciju slobodnih i vannastavnih aktivnosti; Broj i vrsta programa; Obuhvat mladih kroz realizovane programe	2017 2018 2019	Centar za stručno obrazovanje, Zavod za školstvo, Ministarstvo prosvjete, NVO	
	3.3. Sistemska implementacija karakternog obrazovanja, odnosno razvoj socio-emocionalnih vještina kroz nastavne programe i redovnu nastavu	U ciljevima programa redovnog obrazovanja na svim nivoima prepoznat razvoj socio-emocionalnih vještina; Broj akreditivanih programa obuke nastavnika iz oblasti razvoja socio-emocionalnih vještina; Obuhvat učenika programima razvoja socio-emocionalnih vještina razvrstan po polu, regiji, lokalnom i nacionalnom nivou	2017 2018 2019	Ministarstvo prosvjete, Zavod za školstvo, Centar za stručno obrazovanje, NVO, UNICEF, škole	

	3.4. Osposobljavanje nastavnog kadra o značaju razvoja socio-emocionalnih vještina kod mladih	Obuhvat zaposlenih u vaspitno obrazovnim ustanovama programima obuke (broj osposobljenih za a) nastavu orjentisanu na aktivnosti učenika, b) razvoj ključnih kompetencija kod učenika, c) razvoj socio-emocionalnih vještina kod mladih)	2017 - 2019	Ministarstvo prosvjete, NVO, Centar za stručno obrazovanje, Zavod za školstvo, UNICEF, NVO	
	3.5. Uspostavljanje saradnje, razmjena iskustava i podrška organizacijama civilnog društva koje se bave mladima u sprovođenju programa od značaja za razvoj socio-emotivnih vještina mladih u obrazovnim ustanovama	Broj sprovedenih zajedničkih događaja, studijskih putovanja. Broj podržanih i realizovanih programa	2017 - 2019	Ministarstvo prosvjete, Obrazovne ustanove, Zavod za školstvo, Centar za stručno obrazovanje; NVO,	
	3.6. Informisati mlade o programima važnim za razvoj socio-emocionalnih vještina i povećati učešće mladih u riziku od socijalne isključenosti	Obuhvat mladih informisanjem; Stepenn uključenosti mladih u riziku od socijalne isključenosti.	2017 - 2019	Ministarstvo prosvjete, Obrazovne ustanove, Zavod za školstvo, Centar	
B4. Prevencija i smanjenje ranog napuštanja škole kategorija u riziku	4.1. Podsticati razvoj vršnjačkog mentorstva za mlade u riziku od napuštanja škole	Broj podržanih aktivnosti koje podržavaju vršnjačko mentorstvo za mlade u riziku od napuštanja škole; Broj organizacija mladih, uključenih u promociju vršnjačkog mentorstva Broj vršnjačkih mentora osposobljenih za sprovođenje programa; Obuhvat mladih u riziku od napuštanja škole mentorskom podrškom;	2017 - 2018	Ministarstvo prosvjete, Centar za stručno obrazovanje, Zavod za školstvo, UNICEF, NVO sektor	
	4.2. Definisane mehanizama za sprečavanje napuštanja škole	-Urađena analiza u stručnim školama o obimu i uzrocima napuštanja škole; Definisane preporuke i mjere za prevenciju napuštanja škole	2017 - 2018	Ministarstvo prosvjete, škole, Centar za stručno obrazovanje, Zavod za školstvo, NVO sektor	

	4.3. Obuka nastavnog osoblja o inovativnim mehanizmima prevencije napuštanja škole	Obuhvat nastavnog osoblja programima obuke; Broj škola koje primjenjuju preventivne aktivnosti	2017 - 2018	Centar za strulno obrazovanje, Zavod za školstvo, škole, NVO sektor, Međunarodne organizacije	
	4.4. Mlade u riziku od napuštanja škole uključiti u preventivne programe i obezbijediti im adekvatnu podršku	Obuhvat mladih u riziku u preventivnim programima; Vrste podrške; Procenat mladih obuhvaćenih programima koji nisu naustili školu.	2017 - 2018	Škole, Centar za stručno obrazovanje, Zavod za školstvo, lokalne zajednice, Ministarstvo prosvjete, Centri za socijalni rad	
	4.6. Obezbijediti program podrške mladima koji su u vanrednom sistemu obrazovanja i ohrabrivati mlade da budu dio redovnog školskog sistema	Obuhvat mladih koji su u vanrednom sistemu obrazovanja; Procenat mladih iz vanrednog sistema obrazovanja koji se uključio u redovni školski sistem.	2017 - 2019	Ministarstvo prosvjete, škole	
B6. Promocija obrazovne mobilnosti mladih	6.1. Formiranje posebnih budžetskih linija za finansijsku podršku lokalnih samouprava mobilnosti mladih	Broj lokalnih samouprava koje su izdvojile posebnu budžetsku liniju za mobilnost mladih	2017 - 2018	Lokalne samouprave, Ministarstvo finansija	
	6.2. Promocija obrazovnih programa van mjesta stanovanja, portala za informisanje u obrazovno vaspitnim ustanovama kroz info tačke, online promocije	Urađen web portal sa obrazovnom ponudom na nacionalnom nivou; Ažurirani sajтови škola; Obuhvat korisnika	2017 - 2018	Ministarstvo prosvjete, obrazovne ustanove, civilni sektor,	
	6.3. Motivisanje biznis sektora za podršku stipendiranja mobilnosti mladih	Broj poslodavaca koji su obezbijedili stipendiranje na godišnjem nivou i u odnosu na lokalni i nacionalni nivo	2018	Unija poslodavaca, Privredna komora, Ministarstvo finansija, Ministarstvo prosvjete, Uprava za mlade i sport	
	6.4. Organizovanje motivacionih radionica na temu obrazovne mobilnosti u lokalnim zajednicama, u školama, klubovima	Obuhvat mladih motivacionim radionicama u odnosu na pol, lokalni, regionalni i nacionalni nivo	2017 - 2018	NVO-i	
	6.5. Informisanje o postojećim mogućnostima mobilnosti mladih /ERASMUS+, AMBASADE, Regionalna kancelarija za saradnju mladih..../	Obuhvat mladih informativnim aktivnostima u odnosu na pol, lokalni, regionalni i nacionalni nivo	2017 - 2018	NVO-i, Ministarstvo prosvjete	

	6.6. Obuka obrazovnog kadra za apsorpciju EU i drugih fondova za mobilnost mladih i međunarodnu saradnju obrazovnih institucija	Broj obuka, polaznika i broj nacrtu projekata proizišlih sa obuka, Broj realizovanih programa, škola i država uključenih u programe; obuhvat mladih kao ključnih aktera u programima	2018 – 2019	Ministarstvo prosvjete, Ministarstva nauke, Ministarstvo kulture	
Ključni ishod C: Mladi su aktivni građani, uključeni, motivisani, proaktivni i učestvuju u procesima donošenja odluka, razvoja zajednice, u kreiranju politika i njihovom sprovođenju					
Mjera	Aktivnost	Pokazatelj uspjeha	Vremenski okvir	Odgovorni za realizaciju	Budžet
C1. Razvoj kulture učešća mladih	1.1 Obuke mladih na temu autonomija, demokratija, aktivno učešće	Broj obuka i polaznika/ca	2017 – 2018	Omladinske organizacije, NVO	
	1.2 Kampanja i obuke za obrazovni kadar na temu „Fokus na potencijal mladih umjesto na mlade kao problem“	Broj sprovedenih kampanja; Obuhvat obrazovnog kadra obukama;	2017 – 2019	Ministarstvo prosvjete, Zavod za školstvo	
	1.3 Razvoj sistema za e-konsultacije sa mladima putem veb-portala, aplikacija i drugih sličnih alata, sa ciljem da se osnaži online aktivizam i na osnovu stavova i iskazanih potreba mladih biraju prioritetne teme za finansiranje/podršku od strane institucija	Uspostavljen sistem za e-konsultacije sa mladima (broj i vrsta uspostavljenih alata); broj korisnika/ca ; broj i vrsta usvojenih prioritetnih tema prepoznatih od strane korisnika/ca	2017 – 2018	Uprava za mlade, omladinske NVO i učenički/studentski parlamenti, Ministarstvo za informaciono društvo i telekomunikacije	
	1.4 Jačanje učeničkih i studentskih parlamenata za transparentnost, demokratsko vođenje i promociju kulture učešća	Obuhvat učeničkih i studentskih parlamenata obukama; mehanizmi podrške	2017 – 2018	Uprava za mlade, Zavod za školstvo, NVO	
	1.5 Otvaranje omladinskih i volonterskih klubova u školama	Broj novootvorenih omladinskih i volonterskih klubova u školama i obuhvat mladih aktivnostima klubova (članstvo)	2017 – 2019	Ministarstvo prosvjete, Uprava za mlade, NVO	
	1.6 Razvoj sistema za strukturirani dijalog sa mladima u skladu sa EU praksom	Dva događaja godišnje u skladu sa EU strukturiranim dijalogom sa mladima	2018-2019	UMS, NVO	
	1.7 Informativna kampanja za mlade o postojećim mehanizmima za	Broj sprovedenih kampanja;	2017 -	UMS, NVO	

	učešće	stepen učešća državnog i evladinog sektora; obuhvat mladih	2018		
C2. Obezbjedi nje mehanizama / sistema za njegovanje aktivizma	2.1. Definisanje mjera i aktivnosti neophodnih za uspostavljanje kvalitetnih mehanizama za razvoj i podršku omladinskom aktivizmu na lokalnom nivou	Broj lokalnih samouprava koje su sprovele proces konsultacija; Broj odluka u kojima je podrška razvoju omladinskog aktivizma jedan od prioriteta; Broj podržanih omladinskih inicijativa	2017 - 2019	Lokalne samouprave, Uprava za mlade, NVO,	
	2.2. Promovisanje sistema vrijednosti volonterizma i dobiti od volontiranja kako za pojedinca tako i za državu i kontinuirano obilježavanje međunarodnog dana volontera	Broj i vrsta promotivnih događaja;	2017 2018 2019	MRSS/ Uprava za mlade/ NVO, Lokalne samouprave ;	
	2.3. Kreiranje informativnih programa koji promovišu aktivizam mladih i proaktivno učešće u procesima donošenja odluka	Broj programa, emitovanja, stepen uključenosti teme u programske šeme javnog servisa i nezavisnih medija	2017 2018 2019	MRSS/ Uprava za mlade/ NVO/Mediji	
	2.4. Podrška radu volonterskih i aktivističkih klubova u srednjoškolskim i visokoškolskim ustanovama	Broj obrazovnih ustanova u kojim su osnovani/podržani klubovi; Obuhvat mladih (učenika i studenata)	2017 2018 2019	Miistarstvo prosvjete/ Uprava za mlade/ NVO/Obrazovne ustanove/Univerziteti	
	2.5. Kreiranje i ažuriranje internet portala sa informacijama o postojećim volonterskim servisima i mogućnostima omladinskog aktivizma	Kreiranje i redovno ažuriranje portal; Broj korisnika;	2017 2018	Uprava za mlade/ NVO, Lokalne samouprave	
Ključni ishod D: Mladi su dobrog zdravlja, bezbjedni, imaju pristup adekvatnom sistemu podrške za tranziciju u odraslo doba i samorealizaciju, samosvjesni su, inovativni, pokazuju inicijativu i prihvataju različitosti					
Mjera	Aktivnost	Pokazatelj uspjeha	Vremenski okvir	Odgovorni za realizaciju	Budžet
D1. Uspostavlja nje efikasnih	1.1. Podrška razvoju online platforme koja će objediniti sve važne informacije za mlade vezane za mogućnosti informisanja i savjetovanja	Dizajnirana online platforma; stepen i kvalitet informacija; Broj korisnika	2018	Uprava za mlade	
	1.2. Info tačke u srednjim školama i fakultetima, omladinskim klubovima i omladinskim centrima	Broj formiranih info tačaka i mladih koji ih koriste.	2018-2019	Škole, fakulteti, Omladinski klubovi i	

međusektor skih informativn o- savjetodavn ih tijela za mlade i roditelje	1.3. Formiranje timova u osnovnim i srednim školama fokusiranih na prevenciju i borbu protiv nasilja nad mladima, uključujući vršnjačko uvezanih sa relevantnim institucijama	Broj osnovnih i srednjih škola koje su formale tijela; broj i vrsta pruženi savjetodavnih usluga	2017 – 2019	Omladinski centri. Omladinski klubovi i Omladinski centri (pri školama u opštinama u kojima nema centara i klubova)	
	1.4. Pokretanje omladinske emisije edukativno-savjetodavnog karaktera na Javnom servisu i lokalnim medijima koja bi se sprovodila u saradnji sa implementatorima omladinske politike i aktivnim mladima.	Broj realizovanih emisija; Step en gledanosti;	2017 – 2019	Lokalni, nacionalni tv emiteri, NVO, Omladinski klubovi, Omladinski centri, / Savjetovališta za mlade	
	1.5. Uspostavljanje savjetovališta za mlade i roditelje na nivou opština	Uspostavljeno minimum 10 savjetovališta	2017 2018 2019	Ministarstvo zdravlja /MRSS/ Lokalna Uprava/ Uprava za mlade	
D2. Razvoj omladinskog rada kao podrške za tranziciju ka autonomiji	2.1. Podrška sprovođenju programa obuke za omladinske radnike, omladinske aktiviste koji su članovi NVO, koordinate volonterskih klubova u školama, pedagoško-psihološke službe, zapošljene u omladinskim klubovima, uključujući podršku u procesu akreditovanja navedenih programa.	Obuhvat korisnika programa; Broj i vrste licenciranih programa	2017 - 2019	Uprava za mlade, Centar za stručno obrazovanje, NVO, omladinski klubovi	
	2.2. Sprovođenje istraživanja o uticaju omladinskog rada na društveni položaj mladih, uticaju omladinskog rada kao podrške za tranziciju ka autonomiji.	Sprovedeno istraživanje; Nivo informisanosti stručne i opšte javnosti o rezultatima istraživanja	2018	Uprava za mlade u saradnji sa NVO, monstat, omladinski klubovi	
	2.3. Otvaranje omladinskih klubova, omladinskih centara na lokalnom nivou	Broj osnovanih omladinskih klubova i omladinskih centara	2017 – 2019	Lokalne samouprave, Uprava za mlade i sport, neformalne grupe mladih, NVO	
	2.4. Podizanje svijesti kod mladih i roditelja o blagovremenom osamostaljivanju mladih – seminari, radionice, konsultacije, prezentacije iskustava	Broj sprovedenih aktivnosti; Obuhvat mladih i roditelja	2017 - 2018	Uprava za mlade i sport, obrazovne ustanove, omladinski centri i klubovi, NVO	
	2.5. Analiza isplativosti razvoja mjera finansijske podrške i olakšica mladima pri osamostaljivanju	Urađena analiza	2018	Ministarstvo finansija, Uprava za mlade i sport.	
3. Podrška	3.1. Sprovođenje istraživanja koja se odnose na zdravlje mladih	Sprovedeno istraživanje; Nivo	2017 -	Institut za javno zdravlje	

psiho-fizičkom razvoju i očuvanju zdravlja mladih	(mentalno zdravlje, reproduktivno zdravlje, bolesti zavisnosti) u cilju dobijanja podataka koji će se iskoristiti za promociju zdravlja mladih (putem medija, bilbordi, predavanja itd)	informisanosti stručne i opšte javnosti o rezultatima istraživanja	2018	NVO	
	3.2. Izrada izvještaja o potrebama mladih i problemima u pristupu zdravstvenom sistemu sa preporukama za poboljšanje u cilju prilagođavanja zdravstvenog sistema mladima i njihovim potrebama	Izrađen izvještaj sa preporukama za poboljšanje; Broj inicijativa pokrenutih za prilagođavanja zdravstvenog sistema mladima i njihovim potrebama	2017 - 2018	Ministarstvo zdravlja/ Zdravstvene ustanove/ NVO/ Uprava za mlade i sport	
	3.3. Organizovanje seminara/okruglih stolova na temu "Mladi i zdravstveni radnici" i "Roditelji i zdravstveni radnici"	Broj događaja; Obuhvat mladih i roditelja sprovedenim aktivnostima; Stepem zainteresovanosti i aktivnog učešća zdravstvenih institucija i medija.	2017 - 2018	Ministarstvo zdravlja/ Zdravstvene ustanove/ NVO/ Uprava za mlade i sport	
	3.4. Izrada kolumne o psihofizičkom zdravlju mladih u okviru informativnog sajta za mlade u cilju unapređenja i očuvanja zdravlja	Uspostavljena kolumna; broj posjetlaca sajta; broj i vrsta objavljenih testova	2017 - 2018	Odgovorni za sajt/portal za informisanje mladih	
	3.5. Promocija zdravih stilova života kroz organizovanje sportsko-rekreativne aktivnosti mladih, uz njihovu punu uključenost i učešće, i angažovanje sportista kao uzora u ponašanju	Broj i vrsta događaja; Obuhvat mladih kao ključnih aktera događaja	2017 - 2018	Lokalna samouprava, Uprava za mlade i sport, NVO	
	3.6. Razvijati i sprovoditi programe u cilju smanjenja nasilja i diskriminacije prema mladima iz društveno ranjivih grupa	Broj i vrsta razvijenih i realizovanih programa	2017 - 2018	Lokalna samouprava, Udruženja, Kancelarije za mlade, Omladinski klubovi	
	3.7. Promocija programa za očuvanje reproduktivnog zdravlja mladih – kroz predavanja u školama, obilježavanjem svjetskog dana reproduktivne svijesti, svjetskog dana kontracepcije itd.	Broj i vrsta aktivnosti sprovedenih u školama; medijska pokrivenost aktivnosti i događaja; broj obilježenih međunarodno značajnih datuma u vezi očuvanja reproduktivnog zdravlja	2017 2018 2019	IJZ, Obrazovne ustanove, NVO	
	3.8. Podrška radu Savjetovališta za mlade, Savjetovališta za brak i porodicu za mlade bračne parove, pri Domovima zdravlja	Broj i vrsta podržanih programa na lokalno, regionalnom i nacionalnom nivou.	2017 - 2018	Kancelarije za mlade, Udruženja, MRSS, Ministarstvo zdravlja; Lokalne samouprave,	
	3.9. Izrada i sprovođenje programa edukacije mladih kao i	Broj obuka, polaznika, broj	2017 -	Kancelarije za mlade,	

	osposobljavanje vršnjačkih edukatora u oblasti prevencije nasilja i zlostavljanja	obučeni vršnjačkih edukatora	2018	NVO	
	3.10. Sprovođenje programa obuke zaposlenih u obrazovnim i zdravstvenim ustanovama o prevenciji, otkrivanju, zaštiti i postupanju u slučajevima nasilja u porodici nad mladima	Broj obuka, polaznika, obuhvat obrazovnih i zdravstvenih ustanova	2017 2018 2019	Ministarstvo prosvjete, Zavod za školstvo, Centar za stručno osposobljavanje, Ministarstvo zdravlja, Zdravstvene ustanove, NVO	
	3.11. Upoznavanje stručne i opšte javnosti sa uticajem nasilja na zdravlje mladih	Broj medijskih događaja, tekstova u štampanim i elektronskim medijima, broj organizovanih edukativnih predavanja, seminara, konferencija,	2017 2018 2019	Ministarstvo prosvjete, Ministarstvo zdravlja, Zdravstvene ustanove, NVO	
	3.12. Povećati nivo znanja roditelja i staratelja o štetnosti PAS, faktorima rizika, fazama razvoja bolesti zavisnosti i razviti sposobnost ranog otkrivanja bolesti zavisnosti	Broj organizovanih predavanja, radionica, obuhvat roditelja organizovanim aktivnostima	2017 2018 2019	Ministarstvo prosvjete, Ministarstvo zdravlja, Zdravstvene ustanove, NVO	
	3.13. Uključivanje mladih kroz naučnoobrazovne, istraživačke, sportske, volonterske i druge aktivnosti na temu očuvanja životne sredine	Broj sprovedenih akcija i događaja, nivo aktivnog učešća mladih;	2017 2018 2019	Ministarstvo prosvjete, Ministarstvo održivog razvoja, Ministarstvo zdravlja, NVO	
Ključni ishod E: Mladi imaju pristup kvalitetnim kulturnim sadržajima kao kreatori i konzumenti					
Mjera	Aktivnost	Pokazatelj uspjeha	Vremenski okvir	Odgovorni za realizaciju	Budžet
E1. Podrška mladim kreatorima kulture i	1.1. Sprovođenje kulturnih sadržaja za mlade u omladinskim klubovima u svim opštinama.	Broj i vrste događaja, broj opština sa aktivnim klubovima, nivo podrške lokalne samouprave	2017 - 2018	Kancelarije za mlade i opštine	
	1.2. Obezbeđivanje podrške kreiranju kulturnih sadržaja kroz projekte koje će realizovati sami mladi, u saradnji sa NVO, institucijama kulture i drugim akterima u oblasti kulture i medija.	Broj podržanih programa i projekata; nivo i vrste podrške mladima u kreiranju-dizajniranju	2017 - 2018	NVO, Ministarstvo kulture, Lokalne samouprave, Kancelarije	

medijskih sadržaja		programa i projekata;		za mlade	
	1.3. Obezbeđivanje prostora za sprovođenje kulturnih sadržaja mladih u svim opštinama od strane lokalnih uprava, kao poseban oblik podrške razvoja	Broj opština koje su obezbijedile prostor. Vremenski period na koji je prostor obezbijeđen.	2017 2018 2019	Opštine, kulturni centri, NVO	
	1.4. Razvoj školskih programa i obrazovnih aktivnosti koje ohrabruju umjetnička izražavanja mladih ljudi, kao što su drama, umjetnost, muzika, literarni sastavi i mediji kroz organizovanje sekcija za kulturu u obrazovnim ustanovama	Broj škola i vrste programa; broj mladih uključenih u sekcije i druge aktivnosti, dostupnost programa i učešće mladih iz grupa u riziku od socijalne isključenosti	2017 2018 2019	Škole, lokalne institucije kulture,	
	1.5. Podrška programima volontiranja u kulturnim sadržajima	Broj kulturnih događaja i stepen volonterskog angažovanja mladih; nivo dostupnosti volonterskog uključivanja mladih u kulturne događaje	2017 2018 2019	Mladi, NVO, institucije kulture, organizatori festivala i manifestacija	
	1.6. Podrška programima mentorstva za mlade stvaraocice iz domena kulture kroz sprovođenje inovativnih modela i korištenje resursa u zemlji ali i mladih i/ili afirmisanih stvaraoca iz dijaspor	Broj mladih koji su dobili usluge mentorstva; Vrste inovativnih modela podrške mladim stvaraocima	2017 - 2019	Afirmisani stvaraoci u oblasti kulture, kulturni centri, Ministarstvo kulture, Uprava za mlade	
	1.6. Uspostavljanje redovnog finansiranja mladih stvaraoca kulturnih i medijskih sadržaja	Broj mladih stvaraoca koji su finansijski podržani; oblasti stvaralaštva	2018	Ministarstvo kulture, Uprava za mlade, Lokalna samouprava	
	1.7. Uspostavljanje sistema nagrađivanja najuspješnijih mladih u svim oblastima (sport, obrazovanje, kultura)	Uspostavljen sistem nagrađivanja na lokalnom i nacionalnom nivou	2018	Ministarstvo kulture; Ministarstvo prosvjete, Uprava za mlade	
	1.8. Promovisati postignuća mladih stvaraoca u svim oblastima	Broj medijskih promocija i promotivnih događaja	2017 - 2019	Ministarstvo kulture; Ministarstvo prosvjete, Uprava za mlade, opštine – sekretarijati za kulturu	
	1.9. Uspostavljanje platforme za umrežavanje mladih stvaraoca i amaterskih kulturnih društava uz mogućnost finansijske podrške	Uspostavljena platforma; Broj podržanih manifestacija nacionalnog i regionalnog karaktera;	2017 - 2019	Ministarstvo kulture, opštine – sekretarijati za kulturu	

E2. Obezbjediv anje jednakog pristupa kulturnim sadržajima za sve mlade	2.1. Organizovanje putujućih kulturnih sadržaja (mobilnih bioskopa, biblioteka, putujućih pozorišnih trupa itd)	Broj događaja / kulturnih sadržaja realizovanih na godišnjem nivou u odnosu na lokalni regionalni i nacionalni nivo. Nivo podrške amaterskim grupama za sprovođenje aktivnosti	2017 - 2019	Mladi kao kreatori, omladinske organizacije, Ministarstvo kulture, opštine	
	2.2. Kreiranje online platforme za informisanje o kulturi za mlade, uz aplikaciju	Kreirana platforma i aplikacija. Broj mladih koji koristi platformu i aplikaciju	2017 - 2018	Uprava za mlade, Ministarstvo kulture	
	2.3. Obezbjedivanje podrške relalizaciji i pristupačnosti kulturnih sadržaja mladima sa oštećenjem vida, sluha ili drugim smetnjama i teškoćama u razvoju	Broj kulturnih sadržaja prilagođen mladima sa oštećenjem vida, sluha ili drugim smetnjama i teškoćama u razvoju	2017 - 2018	Uprava za mlade, Ministarstvo kulture, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, MRSS, NVO	
	2.4. Obezbjedivanje pristupačnosti sadržaja mladima u riziku od siromaštva organizovanjem posjeta kulturnim znamenitostima, uvođenjem povlastica za kulturna dešavanja, oslobađanjem članarine za aktivnosti vezane za sportske i rekreativne sadržaje i sl.	Broj organizovanih aktivnosti kulturnog sadraja; Broj i vrste povlastica; obuhvat mladih	2017 - 2019	Uprava za mlade, Ministarstvo kulture, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, MRSS, Lokalne samouprave, Kulturni centri i institucije, NVO	
	2.5. Uspostaviti sistem istraživanja, analize i plaćenja potreba mladih u oblasti nauke, kulture i sporta.	Realizovano istraživanje i analiza.	2019	Uprava za mlade, Ministarstvo kulture, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Lokalne samouprave, , NVO	
Ključni ishod F: Uspostavljen je normativno pravni okvir za sprovođenje omladinske politike					
Mjera	Aktivnost	Pokazatelj uspjeha	Vremenski okvir	Odgovorni za realizaciju	Budžet
F1. Jačanje	1.1. Sistematizovana radna mjesta u Upravi	Sistematizovana 4 radna mjesta u Upravi	2017	UMS	

kapaciteta Uprave za mlade i sport za sprovođenje i monitoring omladinske politike	1.2. Jačanje znanja i vještina zaposlenih u Upravi na temu struktuisanog dijaloga sa mladima, monitoringa sprovođenja omladinske politike i druge teme relevantne za ulogu Uprave u sprovođenju omladinske politike	Broj i vrsta sprovedenih obuka	2017 - 2018	UMS	
	1.3. Formiranje koordinacionog tijela za praćenje realizacije Strateškog plana	Formirano koordinaciono tijelo	2017	UMS	
	1.4. Uspostavljanje Savjeta za mlade na nacionalnom nivou	Uspostavljen Savjet za mlade; Broj predstavnika omladinskih organizacija u savjetu; Broj sastanaka; Vrste i obim aktivnosti Savjeta	2017	Vlada/UMS	
F2.Unapređivanje normativne podrške	2.1. Izrada podzakonskih akata	Izrađeni i usvojeni podzakonski akti	2017	Ministarstvo prosvjete	
	2.2. Izrada standarda za vođenje omladinskih klubova i centara	Izrađeni standardi za vođenje omladinskih klubova i centara; broj klubova i centara čiji je rad usklađen sa standardima; stepen uljučenosti predstavnika mladih u izradu standarda	2017	Ministarstvo prosvjete	
	2.3. Jačanje postojećih i osnivanje Savjeta za mlade u svim opštinama	Broj opština u kojima su osnovani Savjeti za mlade; Vrste podrške obezbijeđene u cilju jačanja Savjeta	2017 - 2018	Lokalne samouprave	
F3.Obezbjedivanje održivog i kontinuiranog finansiranja omladinske politike	3.1. Organizovanje obuke za lokalne uprave o budžetiranju programa i servisa za mlade predviđenih lokalnim omladinskim politikama	Broj Lokalnih uprava obuhvaćenih obukom i broj polaznika obuka	2017 - 2018	UMS, Lokalne samouprave	
	3.2. Finansiranje omladinskih organizacija i NVO za mlade kroz godišnji konkurs Uprave za mlade i sport	Broj i vrsta podržanih programa; iznos obezbijeđenih finansijskih sredstava za podršku programima u skladu sa strategijom;	2017 - 2018	UMS, Lokalne samouprave	
F4.Unapređenje međuresorske saradnje	4.1. Imenovanje kontakt osobe za pitanja mladih u svim ministarstvima	Broj ministarstava koji je imenovao kontakt osobu za pitanja mladih	2017	Ministarstva	
	4.2. Formiranje operativnog međuresornog radnog tima za osmišljavanje, realizaciju i nadgledanje međuresorskih projekata za mlade	Formiran međuresorni radni tim i utvrđena pravila rada i odgovornosti; Broj omladinskih predstavnika u timu;	2017	UMS	

	4.3. Definisanje mjera kojima se podržava učešće mladih u radnim grupama i tijelima u planiranju, izradi i praćenju javnih politika na lokalnom i nacionalnom nivou, kako bi se uvrstila perspektiva mladih u razvojnim politikama na svim nivoima	<i>Broj predstavnika organizacija koje se bave mladima u radnim grupama i tijelima na lokalnom i nacionalnom nivou</i>	2018	Uprava za mlade, NVO, Vladina kancelarija za saradnju sa NVO	
F5. Unapređenje statistike na nacionalnom nivou i znanja o mladima	5.1. Operacionalizacija Okvira za monitoring i evaluaciju strategije za mlade ³⁰ (definisanje baznih i ciljanih vrijednosti za svih 52 indikatora, pripremljen prvi izvještaj sa 52 indikatora, konsultacije sa MONSTAT-om u vezi sa uvođenjem indikatora koji nijesu u zvaničnoj statistici, praćenja indikatora za mlade koje prati EUROSTAT, definisanje metodologije praćenja indikatora za koje ne postoji metodologija)	Aktivnosti predviđene Okvirom za monitoring i evaluaciju strategije za mlade sprovedene u planiranom roku	2017-2019	UMS, Ministarstvo prosvjete, MONSTAT	
	5.2. Dizajnirati i sprovesti sveobuhvatno nacionalnog istraživanja o položaju mladih u Crnoj Gori, uz konsultacije sa civilnim sektorom i međunarodnim organizacijama o dizajnu istraživanja	Prijedlog istraživanja pripremljen Obezbijeđena sredstva za sprovođenje istraživanja Istraživanje sprovedeno	2018	UMS, Ministarstvo prosvjete	
	5.3. Uključivanje pitanja mladih u programske šeme javnih servisa	Broj emisija, informativnih priloga na temu mladih	2017 - 2019	Javni servisi	
F6. Jačanje kapaciteta lokalnih samouprava za razvoj i sprovođenje omladinske politike	6.1. Imenovanje kontakt osoba za pitanja mladih u svim lokalnim samoupravama	Broj lokalnih samouprava koje su delegirale kontakt osobe za pitanja mladih	2017	Lokalna samouprava,	
	6.2. Obuka kontakt osoba za pitanja mladih iz svih lokalnih samouprava iz oblasti omladinske politike	Broj i vrsta obuka, obuhvat lokalnih samouprava, stepen stečenog znanja i vještina	2017-2018	UMS	
	6.3. Izrada lokalnih akcionih planova i revidiranje postojećih u skladu sa Strategijom	Broj novih i revidiranih Izrada lokalnih akcionih planova za mlade	2017 - 2019	UMS NVO	
F7. Podrška omladinskom organizovanju i	3.1. Kreiranje baze podataka omladinskih organizacija i organizacija za mlade	Kreirana i javnosti dostupna baza podataka omladinskih organizacija i organizacija za mlade	2017-2018	MUP, Uprava za mlade i sport	

³⁰ Detaljan plan realizacije Okvira za monitoring i evaluaciju strategije za mlade se nalazi u samom dokumentu, koji se može naći u prilogu nacrtu Strategije.

umrežavanju mladih					
F8. Jačanje međunarodne saradnje u oblasti omladinske politike	8.1. Učešće predstavnika UMS u međunarodnim inicijativama i tijelima koja se tiču mladih	Broj međunarodnih događaja i inicijativa sa učešćem predstavnika UMS, Broj i vrste međunarodnih radnih tijela u kojima su uključeni predstavnici UMS	2017 – 2019	UMS	
	8.2. Obučavanje službenika UMS, Savjeta za mlade i međuresorskog tijela za pitanje omladinske politike za pripremu i realizaciju projekata finansiranih iz evropskih fondova (E+, HORIZONT 2020)	Broj i vrste obuka, broj polaznika u odnosu na organe i tjela	2018-2019	UMS, Međunarodne organizacije, NVO	
F9. Unapređenje sistema informisanja mladih	9.1. Izrada komunikacione strategije Uprave za mlade i sport	Izrađena komunikaciona strategije Uprave; stepen participativnog učešća predstavnika mladih u radnoj grupi za izradu strategije	2017		
	9.2. Unapređenje web portala Uprave za mlade i sport	Unaprijeđen i redovno ažuriran web portal UMS	2017	UMS	
	9.3. Organizacija info dana o temama koje su od značaja za mlade u skladu sa strategijom	Minimum 2 info dana godišnje	2017 - 2018	UMS, NVO	
	9.4. Izrada promotivnog materijala i vodiča za mlade o omladinskoj politici, prilagođenog mladima	Broj i vrsta izrađenog i distribuiranog materijala	2017	UMS, NVO, Međunarodne organizacije	

MONITORING I EVALUACIJA REALIZACIJE STRATEGIJE

Za monitoring i praćenje primjene Akcionog plana zadužen će biti Savjet za mlade, tijelo formirano u skladu sa Zakonom o mladima.

Uprava za mlade će obavljati administrativne i stručne poslove za Savjet za mlade, uključujući i prikupljanje podataka o izvršavanju pojedinih mjera utvrđenih Strategijom i Akcionim planom i blagovremeno izvještavanje Savjeta i Vlade o njihovoj realizaciji.

Državni organi/institucije koji budu određeni kao nosioci pojedinih aktivnosti, utvrđenih Akcionom planom, biće obavezani da Savjetu, na svakih šest mjeseci, dostavljaju Izvještaje o statusu realizacije određenih aktivnosti. Savjet će, najmanje jednom godišnje, podnositi Vladi izvještaj o realizaciji Strategije.

Ovaj dokument predstavlja okvir za razvoj omladinske politike i može biti inoviran. U vezi s tim, Savjet će, u slučaju potrebe, pokrenuti postupak za izmjenu i dopunu dokumenta u cilju stvaranja boljih uslova za dalji razvoj položaja mladih i omladinske politike u Crnoj Gori.

*Između ostalog, za monitoring i evaluaciju strategije kao i praćenje položaja mladih će se koristiti **Okvir za monitoring i evaluaciju strategije**, koji se nalazi u prilogu dokumenta strategije.*

Literatura

Korisna literatura iz domena omladinske politike, kao i literatura korišćena za potrebe izrade Strategije:

- *Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u Crnoj Gori 2011. godine: Stanovništvo prema starosti, polu i tipu naselja po opštinama, kao i najčešća imena u Crnoj Gori*
www.monstat.org/userfiles/file/popis2011/saopstenje/saopstenje%20starost%204%2009%202011%20prevod.pdf
- *Monstat Crna Gora, 2015, Crna Gora u brojkama 2015*, <http://mep.c-g.me/wp-content/uploads/Monstat-CG-u-Brojkama-2015.pdf>
- *Komitet UN za ekonomska, socijalna i kulturna prava, Zaključna zapažanja o inicijalnom izvještaju Crne Gore, 2014. godina*, <http://bit.ly/1Mq0vqt>
- *Preporuke za izradu strategije za mlade proizišle iz konsultacija sa mladima i evaluacije nacionalnog plana akcije za mlade 2006 - 2011*(2015, Ajša Hadžibegović, Građanska alijansa)
<http://www.gamn.org/images/docs/cg/Evaluacija-NPAM-i-Konsultacije-sa-mladima.pdf>
- *Kriza zapošljavanja mladih: poziv na akciju, Rezolucija i zaključci Međunarodne konferencije rada, 101. sjednica, Ženeva, 2012*
- *Tranzicija na tržište rada mladih žena i muškaraca u Crnoj Gori, 2015, Dragan Đurić, Međunarodna organizacija rada, Ženeva*
- *Program ekonomskih reformi 2014-2017, Vlada Crne Gore*
- *UNICEF Analiza programa i servisa za zapošljivost mladih*
- *Centralna banka Crne Gore, Preporuke Vladi u oblasti ekonomske politike za 2015. godinu*,
<http://bit.ly/1laGgm0>
- *Kaluđerović, Grečić, Socijalni uticaji migracija sa sela u grad u srednjoj i istočnoj Evropi, sažetak . 2012. Godina*, <http://bit.ly/1IkHsBB>
- *Istraživanje o mladima i preprekama pri zapošljavanju – fokus na prepoznavanju značaja i razvoju socio-emocionalnih vještina i ključnih kompetencija, UNICEF, 2016*
- *Izvještaj o nacionalnim konsultacijama u Crnoj Gori o postmilenijumskim razvojnim ciljevima (2013, Olivera Komar, Pavle Gegaj, UN)*
- *KAP istraživanje – istraživanje o znanju, stavovima i ponašanju građana Crne Gore u vezi sa zapošljavanjem i participacijom mladih (2013, UN sistem u Crnoj Gori)*
- *Opšti Zakon o obrazovanju i vaspitanju, Sl.list RCG br. 64/02,*
- *Zakon o obrazovanju odraslih, Sl. list RCG, br. 20/2011,*
- *Izvještaj Ministarstva prosvjete za 2014. godinu*
http://www.upravazamladeisport.me/images/stories/dokumenta/mladi/ostala_dokumenta/Izvjestaj_o_radu_i_stanju_u_oblastima_Ministarstva_prosvjete_sa_izvjestajima_orqana_uprave_iz_nadleznosti_Ministarstva_za_2014god.pdf
- *OECD, GPS obrazovanja: Crna Gora, 2012*, <http://bit.ly/1RBhu38>
- *Evaluacija reforme obrazovanja u Crnoj Gori (2010-2012), Miloš Bešić, Tomislav Reškovic,*
www.zzs.gov.me/ResourceManager/FileDownload.aspx?rld=119598

- *trategija razvoja nevladinih organizacija u Crnoj Gori 2014-2016*
<http://www.mup.gov.me/ResourceManager/FileDownload.aspx?rid=153837&rType=2&file=Strategija%20razvoja%20NVO%20sa%20akcionim%20planom%202014-2016.doc>
- Vlada Crne Gore, Sektorski operativni program, 2015, <http://bit.ly/1HUR82c>
- Ministarstvo rada i socijalnog staranja Crne Gore, Nacionalna strategija zapošljavanja i razvoja ljudskih resursa, 2012-2015
- Nacionalni izvještaj o razvoju po mjeri čovjeka – 2013, rezime (2013, Božena Jelušić i saradnici, UNDP)
- R e z i m e izvještaja o rezultatima istraživanja uloge škole u razvoju vrlina, vrijednosti i vještina učenika/ca (2015, Zavod za školstvo, UNICEF)
- Program reforme politike zapošljavanja i socijalne politike u Crnoj Gori – finalni nacrt, Podgorica,
- Prezentacija “Strateški okvir zapošljavanja mladih u Crnoj Gori”, novembar 2015. , Boban Gledović, Ministarstvo rada i socijalnog staranja Crne Gore, Direktorat za tržište rada i zapošljavanje
- Okvir za ubrzanje progressa u dostizanju Milenijumskih razvojnih ciljeva: Akcioni plan za zapošljavanje mladih, Podgorica, Vlada Crne Gore i Sistem Ujedinjenih nacija u Crnoj Gori, 2014, Petković, S., Brnović L.,
- Strategija razvoja stručnog obrazovanja u Crnoj Gori 2010–2014.
- Pravci razvoja Crne Gore 2013–2016
- *Strategija regionalnog razvoja Crne Gore za period 2014-2020. godina*,
www.mek.gov.me/ResourceManager/FileDownload.aspx?rid=166201
- *Crnogorska Unija poslodavaca*, Strateški okvir politike za omogućavanje razvoja biznisa u Crnoj Gori - 5 faktora loših za biznis, <http://bit.ly/1CIlf1>
- *Crnogorska Unija poslodavaca*, Ocjena okruženja za žensko preduzetništvo u Crnoj Gori , septembar 2013. godine, <http://bit.ly/18PdMO>
- *Izveštaj Ombudsmana 2014*, www.ombudsman.co.me/docs/izvjestaji/Izvjestaj_za_2014.pdf
- *Studja “Jednake mogućnosti za žene na tržištu rada u Crnoj Gori”*, autorke: Aleksandra Gligorović, Jadranka Jokanović, Tijana Žegura (izdavači: SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja Podgorica i NVO Juventas), 2015
- *Udruženje Roditelji CG, sklopu Projekta pravne pomoći roditeljima u ostvarivanju prava iz radnog odnosa*
<http://zaposleni.roditelji.me/istrazivanje/>
- Vladimir Nedovic, *Studija o saradnji sa naučnicima iz dijaspore*, 2014. godina, <http://bit.ly/1Lxn4zN>
- *Nacionalni plan akcije za mlade 2006-2011*
- *Izmjenjena i dopunjena Evropska povelja o participaciji mladih u lokalnom i regionalnom životu*, 2003
https://www.coe.int/t/dg4/youth/Source/Coe_youth/Participation/COE_charter_participation_se.pdf
- *Participativni monitoring za odgovornost, druga faza post 2015 konsultacija* (2014, Biljana Gligorić, Lidija Brnović, UN)
- *Istraživanje javnog mjenja: Građanska participacija u Crnoj Gori*, (2015, DeFacto)
<http://www.gamn.org/images/docs/cg/gradjanska-participacija-u-crnoj-gori.pdf>
- UNDP (2013), *Nacionalni izvještaj o razvoju po mjeri čovjeka : Ljudi su najveće bogatstvo jedne zemlje. Koliko je bogata Crna Gora?*, Podgorica
- *KAP istraživanje – istraživanje o znanju, stavovima i ponašanju građana Crne Gore u vezi sa zapošljavanjem i participacijom mladih* (2013, UN sistem u Crnoj Gori)

- Umrežavanje omladinskih organizacija, Forum MNE 2009 www.forum-mne.com/.../6-publikacije?...omladinskih-organizacija
- Nacionalni izvještaj o razvoju po mjeri čovjeka – 2013, rezime (2013, Božena Jelušić i saradnici, UNDP)
- Mapiranje mehanizama za participativni monitoring javnih politika u Crnoj Gori, Sistem UN u Crnoj Gori, autorka Lidija Brnović http://issuu.com/un_montenegro/docs/mehanizmi_za_participativni_monitor
- Analiza strateškog, zakonskog i institucionalnog okvira u vezi sa zapošljavanjem i participacijom mladih, Sistem Ujedinjenih nacija u Crnoj Gori autorka Slađana Petković
- Zavod za školstvo Crne Gore, Predmetni program Građansko obrazovanje, izborni predmet I, II, III i IV razred gimnazije, (2009), Podgorica
- UN sistem u Crnoj Gori, Izvještaj o nacionalnim konsultacijama o postmilenijumskim razvojnim ciljevima u Crnoj Gori, <http://bit.ly/1f7yCf8>
- Matt Prodger, "Zabrana pušenja na javnim mjestima u Crnoj Gori, BBC News, avgust 2004. godine, <http://bbc.in/1HUE00Q>
- Svjetska zdravstvena organizacija, Izvještaj o globalnoj potrošnji duvana: Crna Gora, 2013. godina, <http://bit.ly/1KaMEHG>
- Evropska unija, Zdravlje 2020, <http://bit.ly/1AR3SVK>
- Ministarstvo održivog razvoja i turizma Crne Gore, Izvještaj o Milenijumskim razvojnim ciljevima u Crnoj Gori 2010–2013, novembar 2013. godina, <http://bit.ly/1Sn3yof>
- Institut za javno zdravlje Crne Gore, Godišnji izvještaj o HIV-u, 2014. godina
- UNAIDS, Izvještaj o napretku zemlje: januar 2012 - decembar 2013, 2014. godina, <http://bit.ly/1Mnqynu>
- Evropski centar za praćenje droga i zavisnosti od droga, Sažetak Izvještaja ESPAD-a iz 2011. godine: Korišćenje narkotika među učenicima u 36 evropskih zemalja, <http://bit.ly/1SrtT4G>
- MONSTAT, Statistički godišnjak Crne Gore za 2014, 2015. godina, <http://bit.ly/1q8qiDH>
- MONSTAT i UNICEF, MICS 2013. u Crnoj Gori i MICS 2013. za romska naselja u Crnoj Gori, septembar 2014. godine, <http://bit.ly/1HQCzM7>
- UNFPA, Neravnoteže između polova po rođenju: Trenutni trendovi, posljedice i implikacije politika, 2012. godina, <http://bit.ly/1HLQYfx>
- Savjet Evrope, Abortusi čiji cilj je selekcija pola su diskriminatorni i treba ih zabraniti. Komesar za ljudska prava, januar 2014. godine, <http://bit.ly/1CS4eqX>
- Deklaracija sa II evropske konvencije o omladinskom radu www.sociaalcultureel.be/jeugd/internationalesamenwerking_doc/2015_2ndEYWC_Declaration_FINAL.pdf
- Ocjena integriteta zdravstvenog sistema u Crnoj Gori, WHO, UNDP, Ministarstvo zdravlja www.me.undp.org/content/dam/montenegro/docs/publications/DG/Corruption/Integrity%20Assessment%20of%20the%20Health%20Care%20System%20in%20Montenegro%20LOC.pdf
- Vlada Crne Gore, STRATEGIJA RAZVOJA SISTEMA SOCIJALNE I DJEČJE ZAŠTITE U CRNOJ GORI (2013-2017.), 2013. godine, <http://bit.ly/1GGS1td>
- Dejana Razic Ilic, Kevin Byrne, Srednjoročni pregled programa saradnje Unicefa i Vlade Crne Gore u periodu 2012-2016, UNICEF, decembar 2014. godine
- Sistem UN u Crnoj Gori Participatorni monitoring za obezbjeđivanje odgovornosti: Druga faza konsultacija o periodu poslije 2015. godine, jul 2014. godine, <http://bit.ly/1Sn3Ew9>

- Preporuke Komiteta za prava djeteta UN-a, 2010,
www.ombudsman.co.me/djeca/docs/preporuke_komiteta.doc
- Nacionalni program razvoja sporta u Crnoj Gori 2012-2017,
www.mpin.gov.me/ResourceManager/FileDownload.aspx?rId=81854
- Strategija razvoja kulture u Crnoj Gori (2011-2015. godine,
www.mku.gov.me/ResourceManager/FileDownload.aspx?rId...2
- Nacionalni program razvoja sporta u Crnoj Gori 2012-2017,
www.mpin.gov.me/ResourceManager/FileDownload.aspx?rId=81854
- Strategija informisanja javnosti o pristupanju Crne Gore Evropskoj uniji 2014 - 2018.
www.gov.me/ResourceManager/FileDownload.aspx?rId=162160...2
- Komunikaciona strategija održivog razvoja 2011-2013,
www.mrt.gov.me/.../FileDownload.aspx?...Komunikaciona%20strategija
- Strategija razvoja informacionog društva 2012-2016,
www.mid.gov.me/ResourceManager/FileDownload.aspx?rid=84067
- „Izveštaj o savremenim međunarodnim standardima i situaciji u oblasti omladinske politike i njihovom značaju za razvoj omladinske politike u Crnoj Gori, Sistem UN u Crnoj Gori, Yael Ohana, Frankly Speaking, 2016.
- Memorandum o omladinskoj politici iz Bakua <http://youthpolicyforum.org/documents/commitment.pdf>
- 11 pokazatelja nacionalne omladinske politike, Evropski omladinski forum i Piter Lauricen
https://www.dropbox.com/s/awsa4cxku26f7tp/2007_Indicators_National_Youth_Policy_Eng.pdf?dl=0
- Evropski okvir za omladinsku politiku Lase Siurala http://www.youthpolicy.org/wp-content/uploads/library/2006_European_Framework_Youth_Policy_Eng.pdf,
- Pružanje podrške mladim ljudima u Evropi, prvi i drugi tom, Hauard Viliamson:
http://www.youthpolicy.org/wp-content/uploads/library/2002_supporting_young_people_Europe_Vol1_Eng.pdf
http://www.youthpolicy.org/wp-content/uploads/library/2008_supporting_young_people_Europe_Vol2_Eng.pdf
- <http://www.youthpolicy.org/>,
- <http://www.plan-uk.org/what-we-do/childrens-voices/youth-advisory-panel/publications/byc-international-report/>,
- http://ec.europa.eu/youth/library/study/youth-work-report_en.pdf,
- http://www.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/investing_young_2010.pdf i
- <http://siteresources.worldbank.org/HEALTHNUTRITIONANDPOPULATION/Resources/281627-1095698140167/KnowlesEconInvestYouth.pdf>.
- http://www.youth.ie/investing_in_youth_work_pays_off
- <http://www.hallaitken.co.uk/News/youth-work-changes-lives.html>